

IOM International Organization for Migration
IOM Medzinárodná organizácia pre migráciu

Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v Slovenskej republike

Michal Vašečka

IOM Medzinárodná organizácia pre migráciu
2009

IOM International Organization for Migration
IOM Medzinárodná organizácia pre migráciu

Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v Slovenskej republike

Michal Vašečka

Túto publikáciu vydal Úrad IOM Medzinárodnej organizácie pre migráciu v Bratislave v rámci projektu *Migrácia v Slovenskej republike po vstupe do EÚ (2004 – 2008) – analýza migračných trendov a postojov verejnosti k otázkam migrácie a integrácie cudzincov*, ktorý je spolufinancovaný z Európskeho fondu pre integráciu štátnych príslušníkov tretích krajín v rámci programu Solidarita a riadenie migračných tokov.

Autor: PhDr. Michal Vašečka, PhD.

Recenzenti: Doc. Mgr. Katarína Staroňová, PhD., Doc. PhDr. Csaba Szaló, PhD.

Názory vyjadrené v tejto publikácii sú názormi autora a nemusia sa zhodovať s postojmi IOM Medzinárodnej organizácie pre migráciu.

Poslanie a činnosti IOM vychádzajú z princípu, že humánna a organizovaná migrácia prináša prospech tak migrantom, ako aj spoločnosti. Ako popredná medzinárodná organizácia na poli migrácie vyvíja IOM spolu so svojimi medzinárodnými partnermi úsilie s cieľom napomáhať zvládanie narastajúcich operačných výziev migračných pohybov; zlepšovať pochopenie migračnej problematiky; podporovať sociálny a ekonomický rozvoj prostredníctvom migrácie; presadzovať dobré životné podmienky migrantov a rešpektovanie ich ľudskej dôstojnosti.

Vydavateľ:

IOM Medzinárodná organizácia pre migráciu

Grösslingová 4

811 09 Bratislava

Tel.: +421 2 5263 1597

Fax: +421 2 5263 0093

E-mail: bratislavainfo@iom.int

Internet: www.iom.sk

© 2009 IOM Medzinárodná organizácia pre migráciu

Všetky práva vyhradené. Nijaká časť tejto publikácie sa nemôže reprodukovat', ukladať vo vyhľadávacom systéme alebo rozširovať nijakým spôsobom a v nijakej forme bez predchádzajúceho súhlasu vydavateľa.

ISBN 978-80-970307-0-4

Obsah

PREDSLOV	8
1. O VÝSKUME	10
1.1. Cieľ výskumu	10
1.2. Metodológia výskumu	11
2. ZMENA CHARAKTERU MIGRÁCIE V DNEŠNOM SVETE	13
3. POSTOJE K MIGRÁCII A MIGRANTOM V ZAHRANIČÍ	15
3.1. Migrácia vo svete ako výzva pre tvorcov verejných politík	15
3.2. Migrácia vo svete vo svetle verejnej mienky	17
4. ZAHRANIČNÁ MIGRÁCIA A INTEGRÁCIA CUDZINCOV NA SLOVENSKU	21
4.1. Zahraničná migrácia do Slovenskej republiky	21
4.2. Integrácia cudzincov v Slovenskej republike	22
5. POSTOJE OBYVATEĽOV SLOVENSKA K MIGRÁCII, MENŠINÁM A ODLIŠNOSTI PO ROKU 1989	24
6. POSTOJE OBYVATEĽOV SLOVENSKA K CUDZINCOM. VÝSLEDKY KVANTITATÍVNEHO VÝSKUMU	29
6.1. Kultúrne pozadie vzťahov k cudzincom	29
6.1.1. Percepcia Slovenska vo vzťahu k inakosti, vnímanie diverzity a seba-percepcia majority	29
6.1.2. Miera tolerancie a otvorenosti voči cudzincom na Slovensku	33
6.1.3. Miera akceptácie cudzincov na Slovensku, sociálna dištancia vo vzťahu k cudzincom	36
6.1.4. Obraz cudzinca v očiach verejnosti	39
6.2. Postoje verejnosti k cudzincom	43

6.2.1. Postoje verejnosti k cudzincom žijúcim na Slovensku a k zahraničnej migrácii	44
6.2.2. Celková atmosféra a miera tolerancie vo vzťahu k cudzincom	47
6.2.3. Vedomosti o menšinách žijúcich na Slovensku	52
6.2.4. Skúsenosti s cudzincami na Slovensku	56
6.3. Percepcia pracovnej migrácie	61
6.3.1. Vnímanie prínosu, resp. nákladov migrácie pre spoločnosť obyvateľmi Slovenska	61
6.3.2. Postoje verejnosti k charakteru migračných politík vo všeobecnosti v praxi Slovenska	67
6.3.3. Postoje verejnosti k nelegálnemu a legálnemu zamestnávaniu migrantov	67
6.3.4. Postoje k možnému zavedeniu mechanizmu podpory pracovnej migrácie do Slovenskej republiky	70
7. VÝSLEDKY SPRACOVANIA FÓKUSOVÝCH SKUPÍN	73
7.1. Sebapercepcia majority na Slovensku	74
7.2. Percepcia cudzincov na Slovensku	75
7.3. Skúsenosti s cudzincami na Slovensku	77
7.4. Postavenie cudzincov na Slovensku očami respondentov	78
7.5. Informovanosť respondentov o základných aspektoch zahraničnej migrácie	80
7.6. Predstavy respondentov o spôsoboch manažovania medzinárodnej migrácie	80
7.7. Postoje respondentov k migrantom na pracovnom trhu	81
7.8. Závery spracovania fókusových skupín	84
8. PERCEPCIA VZŤAHU K CUDZINCOM A MANAŽMENT MIGRÁCIE POHĽADOM TVORCOV VEREJNÝCH POLITÍK A EXPERTOV NA MIGRÁCIU	87
8.1. Celková atmosféra v slovenskej spoločnosti vo vzťahu k migrácii a integrácii cudzincov	88
8.2. Informovanosť verejnosti o téme migrácie a integrácie a činnosti inštitúcií aktívnych v tejto oblasti	91
8.2.1. Migrácia a integrácia ako súčasť celospoločenského diskurzu	91

8.2.2. Povedomie verejnosti o dlhodobých stratégiách manažovania zahraničnej migrácie	92
8.2.3. Informovanie o význame a dopadoch migrácie	94
8.3. Migračná a integračná politika na Slovensku očami expertov	95
8.3.1. Percepcia súčasnej migračnej politiky Slovenska	95
8.3.2. Percepcia migračného manažmentu	96
8.3.3. Percepcia súčasnej integračnej politiky Slovenska	98
8.3.4. Rozdelenie kompetencií pri manažovaní migrácie	99
8.3.5. Názory na rozdelenie kompetencií v oblasti medzinárodnej migrácie medzi SR a EÚ	101
8.3.6. Odhady ďalšieho vývoja migrácie na Slovensku	102
8.4. Závěry analýzy rozhovorov	102
9. ZÁVERY ŠTÚDIE	105
10. ODPORÚČANIA KOMUNIKAČNÝCH STRATÉGIÍ	108
11. BIBLIOGRAFIA	111
PRÍLOHY	113

Predslov

Poslanie a činnosť IOM Medzinárodnej organizácie pre migráciu vychádzajú z princípu, že humánna a organizovaná migrácia prináša prospech tak migrantovi, ako aj spoločnosti, ktorá ho prijme. IOM ako popredná medzinárodná organizácia v oblasti migrácie vyvíja spolu so svojimi medzinárodnými partnermi aktivity s cieľom:

- napomáhať pri zvládaní narastajúcich operačných výziev migračných pohybov,
- zlepšovať pochopenie migračnej problematiky,
- podporovať sociálny a ekonomický rozvoj prostredníctvom migrácie,
- presadzovať dobré životné podmienky migrantov a rešpektovanie ich ľudskej dôstojnosti.

Na Slovensku naplňa IOM toto poslanie už od roku 1996. Slovensko sa odvtedy stáva stále zaujímavejšou cieľovou krajinou. Čoraz aktuálnejšou sa tak stáva potreba vytvárania podmienok pre plnohodnotné spolužitie väčšinového obyvateľstva a prichádzajúcich migrantov.

S fenoménom migrácie do Slovenskej republiky sa krajina začala intenzívnejšie stretávať až po roku 1989, keď sa SR stala predovšetkým tranzitnou krajinou pre migrantov smerujúcich ďalej do krajín západnej Európy. Podiel cudzincov na celkovom obyvateľstve Slovenska bol v roku 2008 jeden z najnižších v EÚ (asi 1 %), súčasné demografické trendy a rastúce ekonomické a sociálne rozdiely medzi EÚ a tretími krajinami však budú v blízkej budúcnosti spôsobovať ďalšie migračné tlaky. Imigrácia na Slovensko začala rásť po vstupe do Európskej únie a kulminovala v rokoch 2007 – 2008, keď počet cudzincov na Slovensku medziročne rástol takmer o 30 %. Pravdepodobný pokračujúci trend nárastu imigrácie na Slovensko posilňuje potrebu dostupnosti aktuálnych údajov a analýz ako kľúčovej podmienky pre prípravu a existenciu efektívnej a zodpovednej migračnej politiky štátu, ktorej kvalita sa o. i. odráža v postojoch majoritnej populácie k migrantom a zahraničnej migrácii.

Z tohto dôvodu sa IOM podujala spracovať správu skúmajúcu postoje slovenskej verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii. Použitie výskumné metódy umožnili spoznať názory populácie Slovenska na cudzincov a otázky migrácie, bližšie pomenovať obavy z migrácie, očakávania vo vzťahu k vláde a štátnej správe, ale

aj odhaliť kultúrne pozadie postojov vo vzťahu k cudzincom a migrácii. Štúdia neprináša zásadné hodnotiace súdy týkajúce sa názorov respondentov, nemá za cieľ ukázať väčšinovú populáciu Slovenska v dobrom alebo zlom svetle. Táto publikácia má slúžiť ako referenčný zdroj štruktúrovaných údajov pre odbornú verejnosť s cieľom zmapovať postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii. Obsahuje reprezentatívne, aktuálne a analyticky spracované informácie pre všetkých zainteresovaných aktérov na poli zahraničnej migrácie, ktoré napomôžu pri tvorbe migračných politík SR a formovaní verejnej mienky.

Za ústretovosť a spoluprácu ďakujeme všetkým osloveným inštitúciám a individuálnym odborníkom. Vydanie tejto publikácie by nebolo možné bez podpory Európskej únie z Európskeho fondu pre integráciu štátnych príslušníkov tretích krajín v rámci programu Solidarita a riadenie migračných tokov.

Zuzana Vatrálová
Vedúca úradu IOM na Slovensku

1.

O výskume

Kniha „Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v SR“ je jedným z výsledkov výskumného projektu „Migrácia v Slovenskej republike po vstupe do EÚ (2004 – 2008) – analýza migračných trendov a postojov verejnosti k otázkam migrácie a integrácie cudzincov“, ktorý bol financovaný Európskou úniou z Európskeho fondu pre integráciu štátnych príslušníkov tretích krajín v rámci programu Solidarita a riadenie migračných tokov.

1.1. Cieľ výskumu

Cieľom výskumu „Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v SR“ bolo zistiť názory obyvateľov Slovenska na problematiku zahraničnej migrácie na Slovensko, postoje respondentov k cudzincom, ktorí na Slovensku žijú, a na integráciu a zamestnávanie migrantov v SR. Výskum bol rozdelený do troch častí, vykonaných rozdielnymi výskumnými metódami, pričom výsledky troch častí výskumu majú poskytnúť informáciu o rozložení postojov respondentov k migrácii na Slovensko a k cudzincom, o motiváciách respondentov pri preferovaní alebo odmietaní cudzincov, názoroch respondentov na spolužitie s cudzincami na Slovensku a vnímaní dopadov pracovnej migrácie na ekonomický život Slovenska. Získané údaje majú slúžiť predovšetkým na bližšie spoznanie postojov obyvateľov Slovenska na cudzincov a z pohľadu štátnej správy aj na formulovanie budúcich komunikačných stratégií a kampaní na zvyšovanie povedomia verejnosti o rôznych aspektoch migrácie.

Výskum sa zamerl na tri problémové okruhy. Prvý sa týkal kultúrneho pozadia vzťahov k cudzincom na Slovensku, druhý rôznych aspektov postojov verejnosti k cudzincom a tretí percepcie pracovnej migrácie na Slovensko a jej výhodnosti pre krajinu:

1. Kultúrne pozadie vzťahov k cudzincom

- 1.1. Percepcia Slovenska vo vzťahu k inakosti, vnímanie diverzity, seba-percepcia majority
- 1.2. Miera tolerancie a otvorenosti voči cudzincom na Slovensku
- 1.3. Miera akceptácie cudzincov na Slovensku, sociálna dištancia vo vzťahu k cudzincom
- 1.4. Obraz cudzinca v očiach verejnosti

2. Postoje verejnosti k cudzincom

- 2.1. Postoje verejnosti k cudzincom žijúcim na Slovensku a k zahraničnej migrácii
- 2.2. Celková atmosféra a miera tolerancie vo vzťahu k cudzincom
- 2.3. Vedomosti verejnosti o migrácii celkovo a o cudzincoch žijúcich na Slovensku
- 2.4. Skúsenosti obyvateľov Slovenska s cudzincami, predstavy o spolužití s cudzincami

3. Percepcia pracovnej migrácie

- 3.1. Vnímanie prínosu, resp. nákladov migrácie pre spoločnosť obyvateľmi Slovenska
- 3.2. Postoje verejnosti k charakteru migračných politík vo všeobecnosti v praxi Slovenska
- 3.3. Postoje verejnosti k nelegálnemu a legálnemu zamestnávaniu migrantov
- 3.4. Postoje k možnému zavedeniu mechanizmu podpory pracovnej migrácie smerom na Slovensko

1.2. Metodológia výskumu

Výskum postojov populácie Slovenska k cudzincom a migrácii celkovo kombinuje kvantitatívne a kvalitatívne postupy. Kvantitatívny výskum vykonala v októbri 2009 agentúra Focus na reprezentatívnej vzorke 1 053 respondentov s použitím 197 premenných. Dotazníkový výskum sa uskutočnil ako reprezentatívny z hľadiska pohlavia, veku, vzdelania, sociálno-ekonomického statusu, sídla a rodinného stavu.

Nadväzujúci kvalitatívny výskum sa skladá z dvoch častí. Prvá časť sú tri fókusové skupiny, vykonané v novembri 2009 v Bratislave, Žiline a vo Zvolene. Cieľom fókusových skupín bolo najmä priniesť doplňujúce pohľady na postoje k cudzincom a migrácii celkovo a hľadať kultúrne pozadie názorov na migrantov, ktoré má pôvod v primárnej, sekundárnej i terciárnej socializácii. Výberovým kritériom prvej fókusovej skupiny, uskutočnenej v Bratislave, bolo veľkomestské prostredie, vyššie vzdelanie a príslušnosť k mladším ročníkom do 35 rokov. Druhá fókusová skupina bola uskutočnená v Žiline a pozostávala z respondentov s nižším vzdelaním a z rurálneho prostredia. Tretia, uskutočnená vo Zvolene, bola skupina

z menšieho mesta a vekovo staršia. Druhou časťou kvalitatívneho výskumu bolo 11 hĺbkových semištruktúrovaných rozhovorov s tvorcami verejných politík a expertov na otázky migrácie z týchto inštitúcií:

1. Úrad hraničnej a cudzineckej polície MV SR.
2. Migračný úrad MV SR.
3. Odbor migrácie a integrácie cudzincov MPSVR SR.
4. Liga za ľudské práva.
5. Odbor medzinárodných vzťahov Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny MPSVR SR.
6. Európsky fond pre integráciu štátnych príslušníkov tretích krajín, odbor zahraničnej pomoci MV SR.
7. Sekcia regionálneho školstva MŠ SR.
8. Odbor európskych politík 2 MZV SR.
9. Oddelenie zahraničných vzťahov Nitrianskeho samosprávneho kraja.
10. Výskumné demografické centrum, Inštitút informatiky a štatistiky, INFOSTAT Bratislava.
11. Nezávislý expert.

Výskum vo svojom dôraze na pomenovanie kultúrnych koreňov postojov ľudí na Slovensku vychádzal zo súčasného poznania v oblasti migračných štúdií. Migrácia napriek zmenám vo svojom charaktere i dnes býva analyzovaná konceptmi a modelmi 19. storočia. I v súčasnosti sa sociálni vedci vo svojom výskume opierajú o poznatky Ravensteina z 19. storočia, aplikujú prístupy Marxa aj neoklasických ekonómov. Výskum „Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v SR“ nevychádzal z klasických teórií o push a pull faktoroch, k migrácii pristupoval pluralisticky a bol senzitívny k diverzite, rozdielom a kontextu. Výskum bol koncipovaný v duchu postmodernistického prístupu, ktorý odmietol tézu o tom, že jeden z prístupov by mohol byť ten „pravý“.

2.

Zmena charakteru migrácie v dnešnom svete

Migrácia bola súčasťou ľudských životov od nepamäti – *homo migrants* prichádza na scénu spoločne s *homo sapiens*. Nikdy sa však migrácii nedostávalo takej pozornosti, ako to bolo od vzniku moderných štátov. Až s určením hraníc národných štátov, ktoré jasne vymedzujú priestor, kde žijú ich občania, vznikajú zároveň aj ostrejšie rozdelenia na „nás“, teda občanov štátu, a na „nich“, občanov iných štátov. Najmä vo veľkých západných metropolách sa bežnou súčasťou života stali migračné štvrte, ktorých obyvatelia žijú špecifickým štýlom života. Spolu s rastúcou prepojenosťou jednotlivých častí sveta národné štáty strácajú možnosť kontrolovať migračné toky a ovplyvňovať počet a demografické zloženie migrantov. Zároveň je však presne táto kontrola predmetom migračných politík vyspelých štátov. Štáty sa nielenže snažia ovplyvniť, koľko ľudí prijmú, ale rozdeľujú ich na „chcených“ a „nechcených“. Aj napriek globalizácii trhu a investícií sú to jednotlivé národné štáty, ktoré určujú svoje migračné politiky a podmienky získania občianstva. Rétorika týchto politík pritom vychádza z primordiálneho vnímania štátu ako daného od nepamäti a zasadeného do dnes už nemenných hraníc (Sales, 2007).

Vek migrácie, ako nazývajú Castles a Miller (1998) obdobie posledných asi päťdesiatich rokov, tiež charakterizuje komplexita, ktorá búra zažitú dichotómiu jednosmerných tokov z juhu na sever, z východu na západ, rovnako ako rozdelenie krajín na emigračné a imigračné. Problematické je i rozlíšenie dočasnej či trvalej a dobrovoľnej alebo nútenej migrácie (Sales, 2007). Ak sa v minulosti migrácia historicky charakterizovala ako pohyb z tradičných emigračných krajín do tradičných destinácií, súčasná migrácia v spojení s globalizáciou je turbulentná s mnohosmernými a zameniteľnými pohybmi migrantov. Migračné toky už nesmerujú iba z periférií do centier, ale i opačným smerom, spolu s pohybom investícií a pracovnej sily. Rovnako prestáva stačiť dichotómia dočasnej migrácie verzus trvalá migrácia, ktorá sa javí ako zjednodušujúca vzhľadom na migračné pohyby, ktoré charakterizujú súčasnosť. Dopady súčasnej migrácie sú všeobjímajúce. Migrácia sa týka nielen tých, ktorí sa do nej zapájajú, ale i tých, ktorí ostávajú na mieste. Pohyb sa v modernej spoločnosti stáva čím ďalej, tým dôle-

žitejším statusotvorným činiteľom, tým, čo spája a zároveň rozdeľuje (Bauman, 2004). Schopnosť a možnosti migrovať, resp. nemožnosť migrácie je súčasným najvýznamnejším stratifikačným činiteľom.

V súčasnom svete neskorej moderny migrácia teda zásadne mení svoj charakter. Zmeny možno prehľadne charakterizovať v súlade s Castlesom a Millerom (1998) takto:

- migrácia sa stáva globálnym javom a dotýka sa čoraz viac krajín;
- migrácia naberá na intenzite a hlavné migračné toky sa začínajú zväčšovať;
- migrácia sa stáva diverzifikovanejšou, do jednej krajiny neprichádza jeden typ imigrácie, ale rôzne imigračné typy súčasne;
- migrácia sa stále viac feminizuje a ženy hrajú dôležitú úlohu vo všetkých typoch migrácie;
- migrácia sa stáva politickým problémom a ovplyvňuje charakter lokálnej politiky.

Súčasnú migráciu charakterizuje komplexita a rozmanitosť. V jednotlivých diskurzoch sa možno stretnúť s rozličnými definíciami migrácie. V diskurze OSN možno nájsť definíciu migrácie ako viac ako ročného pobytu za hranicami štátu. Sociálne vedy pristupujú k migrácii skôr ako k procesu kolektívnej akcie, ktorej dôsledkom sú rôzne sociálne zmeny. Tento proces má potom ďalekosiahle následky, ktoré môžu ovplyvniť imigrantskú komunitu i v ďalších generáciách (Castles, Miller, 1998).

Teória a výskum medzinárodnej migrácie sa podľa Schmittera-Heislera (2000) formuje okolo dvoch základných otázok: ***Prečo sa migrácia odohráva a ako sa udržiava v čase? Čomu sú vystavení migrujúci v prijímajúcich spoločnostiach a aké sú ekonomické, sociálne a politické následky ich prítomnosti?*** Rôzne disciplíny, ktoré migráciu skúmajú, sa potom zameriavajú na viac ako jednu z týchto otázok. Klasické teórie migrácie – ekonomické teórie, teórie push a pull a teórie systémov však väčšinou pri vysvetľovaní migrácie zlyhávajú, a to práve pre svoju snahu o vytváranie univerzálnych teórií migrácie, ktoré sú v praxi často neuplatniteľné. V posledných rokoch sa preto štúdium migrácie posúva smerom k viac transnacionálnej, globálnej, sociálno-politickej a multidisciplinárnej perspektíve (Morokvasic, 2004). Do popredia sa tak dostávajú napríklad otázky etnickej príslušnosti a identity, kritizuje sa metodologický nacionalizmus ako tendencia akceptovať národný štát a jeho hranice ako dané (Wimmer, Glick Schiller, 2003).

3.

Postoje k migrácii a migrantom v zahraničí

3.1. Migrácia ako výzva pre tvorcov verejných politík

Vo vyjadrení politických reprezentácií, médií, akademikov i verejnosti sa odráža akási postojová ambivalencia európskych štátov - neschopnosť rozhodnúť sa, či je pre nich prijímanie migrantov *nevyhnutné*, najmä so zreteľom na demografické indikátory starnúcej Európy a charakteristiky starnúceho trhu práce so všetkými dôsledkami, ktoré z toho vyplývajú na ekonomickú efektivitu a dôchodkové systémy, alebo, naopak, *nežiaduce* vzhľadom na potenciálne ohrozenie bezpečnosti, kultúrnej jednoty či xenofóbne postoje verejnosti. To, čo býva spoločné pre obidva prístupy k migrácii, je odmietanie vnímať migráciu ako to, čím skutočne je – teda prirodzeným procesom sveta previazaného globalizujúcimi väzbami. Politici tak stále stavajú na ilúzii možnej zásadnejšej usmerniteľnosti migračných tokov.

Ich vývoj však možno riadiť iba do istej miery a historické skúsenosti ukazujú, že reštrikcie prinášajú skôr zintenzívnenie nelegálnych prúdov. Nad tými sa často stráca nielen kontrola, ale i možnosť sledovať ich aktivity. Reštrikcia migrácie je spojená s ďalším rozvojom celého spektra nelegálnych systémov, napr. klient-ských a priekupníckych agentúr, ktoré môžu neregulárneho migranta akokoľvek vykorisťovať, pretože ten nedisponuje nijakou inštanciou, na ktorú by sa mohol odvolať.

Tieto argumenty vytvárajúce zaujímavú zmes argumentov a protiargumentov sa potom odrážajú v širšom poňatí integračných politík – ovplyvňujú spoločenský konsenzus vo vzťahu k prijímaniu migrantov, prínosu ich participácie v jednotlivých sférach národného štátu i postoje k procesu ich integrácie. Rétorika obhajujúca niektorú z proimigračných alebo protiimigračných politík štátu odzrkadľuje dve hľadiská (Sales, 2007). Prvé sa zaoberá otázkou, či sú kľúčové záujmy krajiny, alebo skôr záujmy neobčanov ako ľudských bytostí. Hlavnými protikladnými dichotómiami sú v rámci tejto diskusie (podľa Ruscha, Changa, 2004, In Sales, 2007: 215) nacionalistické hľadisko na jednej strane, v rámci ktorého sa

migrantom prisudzuje minimum práv, a kozmopolitizmus, ktorý na druhej strane presadzuje rovné práva pre migrantov a občanov národného štátu. Druhé hľadisko sa zaoberá otázkou, či by sa pozornosť mala zamerať na dôsledky migrácie na národný štát, alebo či by individuálne práva mali mať prednosť bez ohľadu na potenciálne dôsledky. Pozornosť zástancov kontroly dôsledkov migrácie sa venuje možnostiam prisťahovaleckých politík mať vplyv na skutočné alebo potenciálne dopady migrácie.

Kombináciou týchto princípov sa vytvorili štyri ideálne typy prístupov. Prvým typom sú ***Consequentialist Nationalists*** (nacionalisti vnímajúci dôsledky migrácie). Tento prístup sleduje dopad migrácie na štát, pričom štát a národ v rétorike politickej reprezentácie je v tomto prípade často stotožnený. Vychádza teda z neobčianskeho chápania členstva v štáte, kde sa implicitne predpokladá zhoda kultúrnych a politických hraníc (Barša, 2003). Spadajú sem všetky opatrenia riadenej migrácie, ktoré slúžia na hľadanie potenciálnych benefitov z migrácie, a riadenými reštrikciami migrácie sa snažia minimalizovať jej možné náklady. Ohniskom pozornosti sú tak jednak záujmy národného štátu ako celku (jeho spoločenská štruktúra, ekonomika, kriminalita, eliminácia kultúrnych konfliktov a podobne) a jednak záujmy partikulárnych skupín v ňom. Prístup tak obsahuje implicitne konflikt, keďže tieto záujmy môžu byť v protiklade i v rámci jednej sledovanej dimenzie. Príkladom sú ekonomické argumenty zamestnancov a zamestnávateľov. Kým zamestnanci argumentujú, že migráciu odmietajú s tým, že cudzinci berú občanom prácu alebo že príchod nekvalifikovanej alebo málo kvalifikovanej pracovnej sily vytvára tlak na znižovanie ich plátov, záujmom zamestnávateľov a majiteľov výrobných prostriedkov je tlak na znižovanie celkových výrobných nákladov vďaka možnosti využiť lacnejšiu pracovnú silu.

Druhým typom sú „dôslední kozmopoliti“ (***Consequentialist Cosmopolitans***). Argumenty spadajúce do tejto kategórie vyzdvihujú a sledujú dopady migrácie v globálnom meradle. Typickým je sledovanie dôsledkov migrácie na globálnu ekonomiku. Zástancovia tohto prístupu hodnotia pozitívne napríklad to, že voľný pohyb pracovnej sily zväčšuje globálny príjem a celkový blahobyť (napríklad liberálne zameraní ekonómovia). Tieto argumenty bývajú spochybňované politickými stranami tradičnej západoeurópskej ľavice, ktorá zdôrazňuje výhodnosť migrácie pre bohaté krajiny. Tradičná ľavica sa, naopak, snaží riešiť dopad migrácie na rozvojové krajiny, kde nastáva brain-drain vzdelaných jedincov a podporuje ich potenciálny návrat.

Tretím ideálnym typom sú ***Right-Based Nationalists***. Zástancovia tohto prístupu nadradzujú práva občanov vlastného národného štátu nad práva migrantov. Štát z pozície tejto argumentácie vyvíja tlak na reštrikcie migrácie, ktorú zdôvodňuje právom riadiť národnú budúcnosť a vplyvy na národnú identitu a kontinuitu.

Posledný typ potom stavia na univerzalistickom diskurze migrantov ako ľudských bytostí a ľudských práv (*Right-Based Cosmopolitans*). V tomto chápaní nie je ospravedlniteľná nadradenosť práv občanov národného štátu nad migrantmi, ich práva sa tak chápu a rozvíjajú ako rovné.

Tieto ideálne typy argumentačných línií a ich kombinácie legitimizujú víťanstvo alebo nevíťanstvo migrácie či jej reštrikciu. Málokedy sa objavujú v „čistej“ podobe – vo väčšine politických vyhlásení a dokumentov sa objavujú vo vzájomných kombináciách. Bežne sa stáva, že argumenty si navzájom protirečia. Protikladné argumentácie v legitimizácii spôsobil už historický vývoj liberálnodemokratických štátov, keď išli ruka v ruku s procesmi demokratizácie a nacionalizácie. Liberálny národný štát je potom paradoxným výsledkom moderny. Na jednej strane takýto štát vychádza z univerzalistickej predstavy o prirodzených ľudských právach a na druhej strane z partikularistického modelu národa, ktorého členstvo je inkluzívne do vlastných radov a exkluzívne vzhľadom na tých, ktorí nemajú členský štatút. Liberálny štát je tak potom rozpoltený medzi dvoma protikladnými princípmi, pričom niekedy nemôže vyhovieť obidvom zároveň.

Do migračných politík sa tieto protikladné argumentácie dostávajú najmä v snahe o vytvorenie kompromisu medzi pragmatickými a funkcionalistickými chápaniami prítomnosti prisťahovalcov na území prijímajúceho štátu a priznaním ich univerzálnej ľudskej hodnoty. Joppke (2007:8) upozorňuje na existenciu odlišných migračných politík, kde sa vysoko kvalifikovanej pracovnej sile predostierajú priaznivé prístupové a pobytové podmienky na vstup na „červenom koberčeku“, kým ostatných migrantov s nízkou kvalifikáciou aj s ich rodinami odsúvajú vstupné predpoklady (vekové limity, podmienky spolužitia, integračné kurzy a podobne).

Zdá sa, že migrantom sa priznávajú ich „univerzálne“ ľudské práva najmä v prípade ich užitočnosti pre prijímaciu spoločnosť, ale odopierajú sa im v prípade ich neužitočnosti. V tom prípade sa argumentácia presúva na kladenie dôrazu na tie aspekty, ktoré vyzerajú pre spoločnosť ako nebezpečné alebo nákladné.

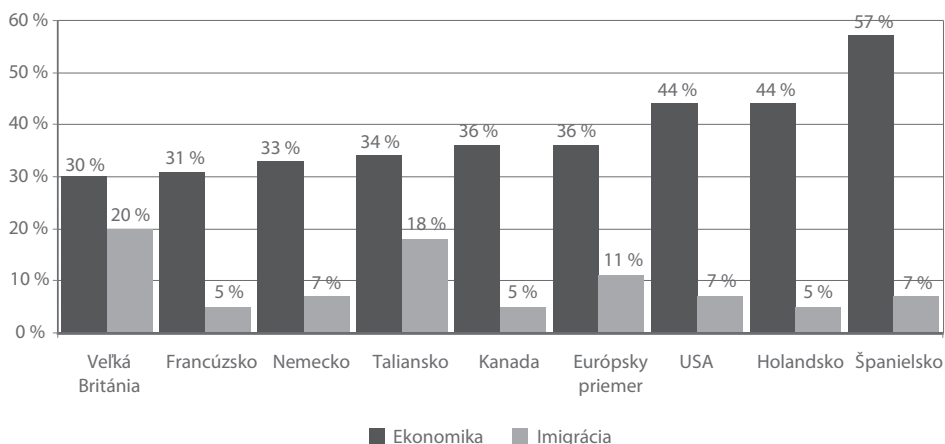
3.2. Migrácia vo svete vo svetle verejnej mienky

Práve vzhľadom na ideologickú rozdielnosť argumentačných línií je migrácia všade vo svete veľkou témou v spoločenskom i mediálnom diskurze. V mnohých krajinách sveta, predovšetkým tzv. bohatého severu, sa migrácia počítuje ako jeden z najvážnejších problémov pre štátnu správu i samosprávu a predstavy o manažmente migrácie zvyknú rozdeľovať politickú scénu. Je vysoko pravdepodobné, že s očakávaným rastom počtu migrantov v nových krajinách EÚ to tak bude i na Slovensku.

3. Postoje k migrácii a migrantom v zahraničí

Aby bolo možné údaje získané v analyzovanom výskume IOM použiť v širšom kontexte, je prínosné nahliadnuť na vybrané názory respondentov v iných krajinách, ktoré majú s migráciou bohatšie skúsenosti ako Slovensko. Koncom septembra 2009, teda v podobnom čase ako analyzovaný výskum IOM, sa uskutočnil komparatívny reprezentatívny výskum „Immigration 2009“ (Transatlantic Trends, 2009) v šiestich väčších krajinách EÚ (Veľká Británia, Francúzsko, Taliansko, Nemecko, Španielsko a Holandsko), v Kanade a v USA. Z výsledkov vidieť, že téma migrácie zohráva v živote mnohých krajín významnú úlohu a že táto téma v čase hospodárskej krízy ďalej získava na dôležitosti. Výskum je zaujímavý i tým, že prichádza v čase celosvetového nárastu skepticizmu v súvislosti s migráciou. Ten vidieť práve z grafu 1, ktorý ukazuje, ako sa v skúmaných krajinách umiestnila ekonomika, resp. migrácia ako najdôležitejšie témy:

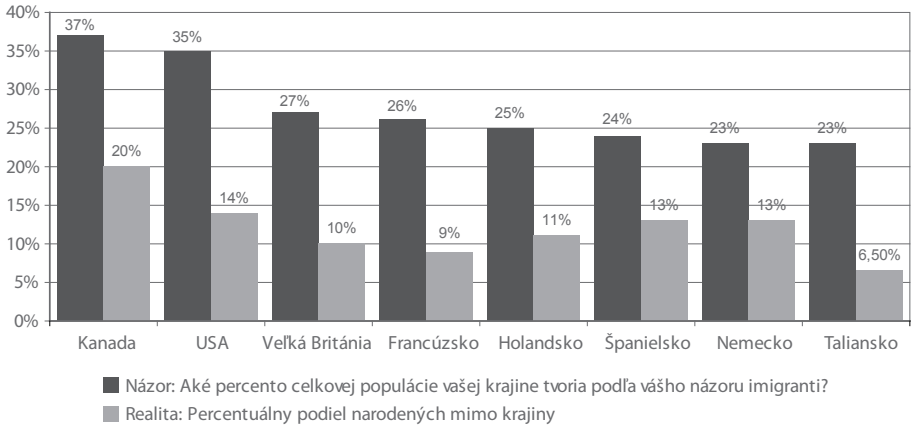
Graf 1. Najdôležitejšie problémy, ktorým v súčasnosti čelia jednotlivé krajiny

Zdroj: Transatlantic Trends, 2009.

Zároveň však platí, že ľudia si svoje názory na migráciu a migrantov vytvárajú čiastočne na základe falošných predstáv, stereotypov a nesprávnych informácií. Vo všetkých skúmaných krajinách sa ukazuje, že ľudia preceňujú podiel migrantov na celkovej populácii, v mnohých z týchto krajín o viac ako dvojnásobne.

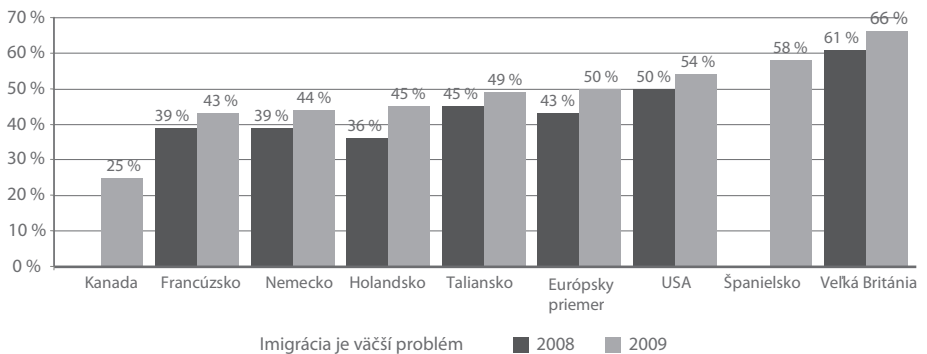
Graf 2. Názory respondentov na podiel imigrantov v jednotlivých krajinách na celkovej populácii verzus oficiálne štatistiky

Zdroj: Transatlantic Trends, 2009.

V mnohých skúmaných krajinách sa neúspechy spojené s integračným procesom premietajú do nárastu skepticizmu vzhľadom na migráciu. Výskum German Marshal Fund of the US ukázal, ako v čase krízy stúpa u populácie pocit, že migrácia je skôr problém ako príležitosť.

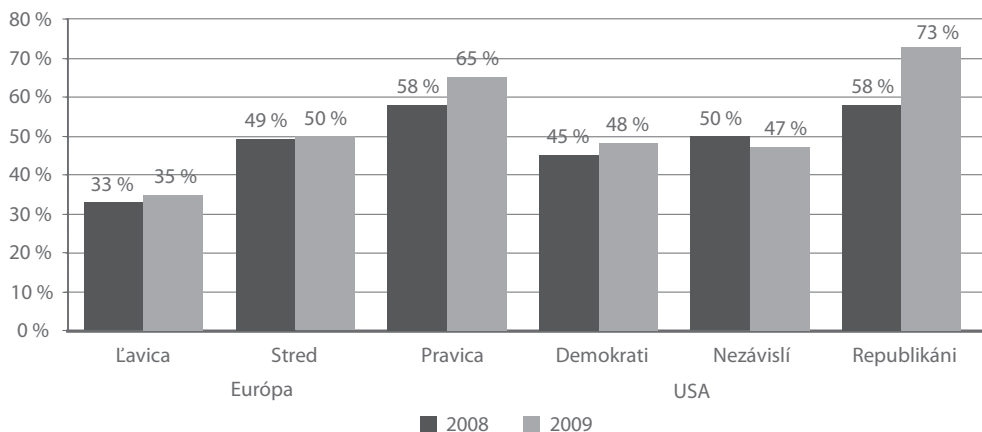
Graf 3. Podiel názorov, že imigrácia je skôr problém ako príležitosť

Zdroj: Transatlantic Trends, 2009.

Politická príslušnosť a deklarované politické orientácie zohrávajú dôležitú úlohu v nazeraní na migráciu, migrantov a možnosti integrácie. Vo všeobecnosti platí, že ľudia hlásiaci sa k pravici považujú migráciu za problém signifikantne viac, ako je to v prípade ľudí deklarujúcich ľavicovú politickú orientáciu. Takéto rozdelenie je v európskych krajinách ešte výraznejšie ako v USA.

Graf 4. Vnímanie imigrácie ako problému podľa politického sebazaradenia

Zdroj: Transatlantic Trends, 2009.

4.

Zahraničná migrácia a integrácia cudzincov na Slovensku

Slovensko po roku 1989 v porovnaní s inými krajinami EÚ i regiónu strednej Európy zasiahla zahraničná migrácia výrazne menej. Po roku 2004 sa napriek členstvu v EÚ a zlepšujúcej sa ekonomickej situácii v Slovenskej republike situácia zásadne nemenila a Slovensko naďalej vykazovalo nízke medziročné prírastky cudzincov. Bolo to zrejme spôsobené i tým, že Slovenská republika býva zahraničnými i domácimi expertmi hodnotená z hľadiska prístupu k široko chápanej téme legálnej migrácie (nastavenie migračných politík, integračnej politiky, azylovej politiky, politiky trhu práce i politík sociálnej inklúzie) ako krajina neinkluzívna, inštitucionálne nepripravená na migráciu a najmä na integráciu a reštriktívna vo svojom prístupe k migrantom (pozri napríklad Bargerová, Divinský, 2008). Mnohé z týchto hodnotení sa práve v období po vstupe do EÚ v roku 2004 menia, a to najmä v dôsledku zmien v technickej oblasti. Slovenská republika je technicky i kapacitne pripravená čeliť nelegálnej migrácii, možnosti sociálno-ekonomickej integrácie migrantov a azylantov sa zvyšujú, štátna správa a samosprávy, ktoré boli v minulosti málo zvyknuté na prítomnosť cudzincov, po roku 2004 čiastočne menia svoje prístupy. Téma migrácie sa dostáva do agendy viacerých štátnych inštitúcií, no verejná politika v oblasti integrácie a migrácie trpia personálnou poddimenzovanosťou štátnej správy. V súčasnosti v Slovenskej republike chýba najmä konzistentnosť politík vo vzťahu k zahraničnej migrácii a integrácii cudzincov. Odohráva sa to práve v čase, keď sa počet cudzincov na Slovensku začal prudko zvyšovať a Slovensko v medziročnom prírastku cudzincov s povoleným pobytom predbehlo svojich susedov v stredoeurópskom regióne.

4.1. Zahraničná migrácia do Slovenskej republiky¹

Po vstupe Slovenskej republiky do EÚ narástol počet cudzincov s povoleným pobytom z 22 108 v roku 2004 na 52 706 v roku 2008. V rokoch 2007 – 2008 však Slovensko zaznamenalo 30 % rekordný prírastok cudzincov, čím krajina vykázala

1 Kapitola vychádza z údajov knihy Divinský, B. 2009. Migračné trendy v Slovenskej republike po vstupe krajiny do EÚ (2004 – 2008).

jeden z najvyšších prírastkov v EÚ. Napriek týmto zmenám žije v súčasnosti na Slovensku veľmi nízky počet cudzincov. Menší počet vykazujú v rámci EÚ iba Poľsko, Rumunsko a Bulharsko. Podiel cudzincov v produktívnom veku dosiahol v roku 2008 až 90 %, pričom v roku 2008 bolo až 62 % cudzincov žijúcich na Slovensku z krajín EÚ, čo je v rozpore s predstavami prevažnej väčšiny slovenského obyvateľstva o cudzincoch na Slovensku. Naopak, nárast počtu cudzincov z ázijských krajín by potvrdzoval predstavy obyvateľstva Slovenska, keďže sa v rokoch 2004 až 2008 počet cudzincov z Vietnamu, Číny a Južnej Kórey zvýšil 4-násobne. Táto skupina je však napriek svojej viditeľnosti na verejnosti stále menšinou medzi cudzincami žijúcimi na Slovensku.

Počet zamestnaných cudzincov v Slovenskej republike v rokoch 2004 – 2008 stúpol 4,4-krát, podiel cudzincov zo všetkých pracujúcich osôb v Slovenskej republike stúpol z 0,15 % na 0,60 %, čo je síce stále pomerne nízky podiel na pracovnej sile v Slovenskej republike, ale nárast je to dramatický. Väčšina zamestnaných cudzincov pracuje v Bratislave a okolí. Typickým migrantom v Slovenskej republike v období po vstupe do EÚ je muž (podiel až 81 %) vo veku 25 – 34 rokov s pomerne dobrým vzdelaním (32 % vysokoškolsky vzdelaných v roku 2008). Cudzinci z EÚ15, USA či Južnej Kórey pôsobia v Slovenskej republike ako vysoko kvalifikovaní experti, konzultanti, manažéri a podnikatelia, cudzinci z krajín bývalého Sovietskeho zväzu a krajín balkánskeho regiónu ako nízko kvalifikované pracovné sily a cudzinci z Ázie predovšetkým ako drobní podnikatelia v službách.

Realita tak nezodpovedá predstavám obyvateľstva Slovenska. To vidí v cudzincovi človeka, ktorý je málo prínosný pre svoje okolie, nevie sa o seba postarať a podľa všetkého je záťažou pre štátny rozpočet. Štatistiky hovoria úplne opačným jazykom: cudzinci svojimi demografickými štatistikami, vzdelaním aj svojím umiestnením na pracovnom trhu prispievajú k rastu HDP Slovenskej republiky.

4.2. Integrácia cudzincov v Slovenskej republike

Porovnávať krajiny EÚ medzi sebou v ich prístupe k cudzincom je problematické, pretože jediné indikátory používané v súčasnosti sú technicko-administratívne, ako možno vidieť v projekte Migrant Policy Group „Migrant Integration Policy Index“ (Migrant Policy Group, 2007). MIPEX je najobsiahlejšia štúdia zaoberajúca sa úspešnosťou integrácie migrantov, v rámci ktorej bolo rozpracovaných 140 indikátorov integrácie. Výsledkom je viacdimeználny obraz príležitostí migrantov podieľať sa na vývoji európskych spoločností, ktorý porovnáva postupy pri integrácii imigrantov v 25 členských krajinách Európskej únie a v 3 nečlenských krajinách (Švajčiarsko, Nórsko a Kanada). MIPEX možno hodnotiť ako monitorovací nástroj, ktorý umožňuje porovnávať mieru integrácie migrantov realizovanú

národnými vládami v krajinách Európskej únie. Možno aj povedať, že MIPEX bol pripravený ako „zrkadlo“, ktoré môže členom Európskej únie pomôcť vyhodnotiť, ako zvládajú integračnú politiku.

MIPEX pokrýva šesť oblastí, ktoré sú z pohľadu migranta dôležité na ceste k občianstvu (prístup na trh práce, spájanie rodín, prístup k trvalému pobytu, politická participácia, prístup k občianstvu, antidiskriminačná legislatíva). Slovensko obsadzuje spomedzi 28 krajín slabé pozície (4. – 5. miesto od konca), čo už samo vypovedá o úspešnosti integračného procesu v Slovenskej republike. MIPEX, napriek exkluzívnosti svojich údajov, ponúka na integračný proces iba jednostranný, väčšinou legislatívny pohľad.

Na základe nie veľmi dobrého umiestnenia v indexe MIPEX možno konštatovať, že Slovensko nemá vytvorené dobré predpoklady a prerekvizity pre úspešnosť v integračnom procese migrantov. Pri aplikácii sociálnych indikátorov (možnosť používania vlastného jazyka, integrácia do vzdelávacieho systému, spoločenská integrácia, politická integrácia, ekonomická integrácia, rezidenčná integrácia) alebo kultúrnych indikátorov (sociálny kapitál, úroveň anomie, úroveň kultúrneho a spoločenského odcudzenia od krajiny, percepčia chudoby v krajine, celková spokojnosť so životom) by sa pozícia Slovenska vzhľadom na jeho kultúrnu neinkluzívnosť a reštriktívnosť v prístupe k migrantom, a to i v porovnaní so susednými krajinami, mohla zmeniť.

Reštriktívnosť v prístupe k migrantom sa však prejavuje i v legislatívnej sfére, v tomto zmysle je otáznе, nakoľko je potrebné v krajine, ako je Slovenská republika, merať sociálne a kultúrne indikátory v čase, keď sa oproti minulosti menia smerom k reštriktívnejším aj legislatívne predpoklady integrácie. Príkladov možno uviesť viacero. V roku 2007 bol prijatý zákon o slovenskom občianstve (č. 344/2007 Z. z.), ktorý sprísnil podmienky nadobúdania štátneho občianstva naturalizáciou. Podobne prijatie zákona č. 201/2007 Z. z. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností ovplyvnil, i keď nepriamo, možnosti integrácie mnohých skupín migrantov (bližšie pozri Gallová-Kriglerová, Kadlečíková, Lajčáková, 2009). O reštriktívnosti Slovenskej republiky v azylovej procedúre sa už napísalo pomerne veľa, za mnohé možno uviesť – s istou dávkou zjednodušenia – informáciu o úspešnosti žiadateľov o azyl v azylovej procedúre – ten býva v Slovenskej republike udeľovaný výhradne podľa Ženevskej konvencie. Naznačená nízka pripravenosť prijímať na území Slovenska cudzích štátnych príslušníkov má hlboké korene v postojoch slovenskej populácie k inakosti, etnizovanej seba-perpcii a vnímaniu seba samých ako chudobných.

5.

Postoje obyvateľov Slovenska k migrácii, menšinám a odlišnosti po roku 1989

Kvantitatívne i kvalitatívne výskumy uskutočnené po roku 1989 opakovane ukazujú na to, že Slovensko, napriek tomu, že ostáva etnicky najheterogénnejšou krajinou strednej Európy, sa neustále homogenizuje. Väčšia časť dominantnej skupiny v krajine (Slovákov) vníma etnicky zmiešaný profil krajiny skôr ako problém. To automaticky neznamená, že by Slováci boli netolerantní. Tolerancia je skôr predispozíciou na dobrú koexistenciu odlišných skupín než jej zárukou a nehovorí veľa o rovnoprávnej pozícii menšín. Do takéhoto prostredia, ktoré máva problém vyrovnáť sa s prejavmi inakosti zo strany autochtónnych menšín, najmä v posledných rokoch začínajú intenzívnejšie prichádzať cudzinci. Legislatívne a ekonomické problémy spojené s procesom ich integrácie sa začínajú vnímať stále citlivejšie i vďaka občasnému záujmu médií. Vôbec sa však nediskutuje o dôležitejších dimenziách integračného procesu cudzincov do slovenskej spoločnosti – kultúrnej a symbolickej roviny začleňovania. To je v istom zmysle pochopiteľné. Tento typ diskusie absentuje i vo vzťahu k autochtónnym menšinám, pričom ich percentuálny podiel na celkovej populácii sa po roku 1989 systematicky znižuje, či už v dôsledku prirodzených demografických trendov, migráciou, alebo v dôsledku zmien identít príslušníkov menšín. Tie sa, pochopiteľne, menia v dôsledku množstva faktorov, ale ten najdôležitejší je existencia rôznych kategórií občanov – nie v právnom zmysle slova, ale v symbolickom, na ktorý možno poukazovať množstvom príkladov. Z pohľadu moderného konceptu občianstva je problematický i slovenský koncept „štátotvorného“ národa. Ten je silne exkluzivistický, pravidelne sa objavuje vo verejnom diskurze a hovorí lingvisticky jasne: menšiny štát netvorí (bližšie pozri Vašečka, 2009).

Pred uskutočnením výskumu IOM „Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v SR“ z jesene 2009 sa postojom k cudzincom, migrantom alebo azylantom venovalo na Slovensku viacero výskumov, väčšinou však na menšom priestore, bez vyhodnocovania hodnotových orientácií, ktoré môžu tieto postoje vysvetliť. Celkovo možno konštatovať, že o postojoch k migrantom a cudzincom je publikovaných pomerne málo štúdií, z ktorých viaceré sú spracované iba na úrovni prvostupňového triedenia. Vzhľadom na podiel migrantov na celkovej

populácii a doterajší nízky význam migrácie ako témy v mediálnom a spoločenskom diskurze na Slovensku je to do značnej miery aj pochopiteľné.

Ešte menej je spracovaná dôležitejšia téma – postoje obyvateľov Slovenska ku kultúrnej odlišnosti. Mnohé výskumy v minulosti sa zameriavali na postoje ku konkrétnym kultúrne odlišným skupinám, predovšetkým k autochtónnym menšinám. Negatívne postoje k Rómom alebo Maďarom sú za posledné roky dobre zmapované štatisticky, no je iba málo možné dozvedieť sa, či tieto postoje vychádzajú z celkového negatívneho nastavenia voči kultúrnej diverzite, alebo sa formujú voči konkrétnym skupinám nezávisle od seba. Výskum IOM „Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v SR“ sa preto snažil o spojenie týchto tém a hľadal korene vzťahov k cudzincom nielen na úrovni postojov k nim, ale aj prostredníctvom mapovania sebapercepcie dominantnej skupiny a vnímania inakosti vo všeobecnosti.

Navyše je nevyhnutné spomenúť, že viaceré výskumy a sondy do problematiky v oblasti skúmania migrácie z minulosti sa venovali skôr postojom k jednej skupine migrantov – azylantom. Zameranie výskumných aktivít iba na jednu, v porovnaní s celkovým počtom cudzincov na území Slovenska skôr malú skupinu, prinieslo nevyváženosť v pohľade na potreby a možný prínos migrácie pre slovenskú spoločnosť. Na tom, že vo vnímaní mnohých ľudí na Slovensku sa zlievajú veľmi odlišné kategórie cudzincov do jednej homogénnej masy (azylantov, cudzincov prichádzajúcich za prácou, za zlúčením rodiny či študentov), sa vo veľkej miere podieľali médiá svojim častým informovaním o problematike azylantov. Nezamýšľaným dôsledkom informačne bohatého a väčšinou pozitívne ladeného informovania o živote a problémoch azylantov na Slovensku je pomerne časté vnímanie cudzincov ako ľudí, ktorým väčšinová spoločnosť musí pomáhať, a teda príchod migrantov na Slovensko znamená príťaž a náklady. To sa v súčasnosti dostáva do rozporu so štatistikami o súčasnom typickom cudzincovi prichádzajúcom na Slovensko, ktorý je vzhľadom na svoje charakteristiky ekonomickým prínosom pre Slovensko.

Výskum agentúry Focus z mája 2005 vykonaný pre UNHCR² vypovedá napriek svojej krátkosti veľa o tom, ako obyvatelia Slovenska premýšľajú o problematike utečencov. S tvrdením „**Utečencov by sme mali na Slovensku prijímať a poskytovať im pomoc a ochranu, ak ich k úteku z vlasti viedli závažné dôvody**“ súhlasilo 72,6 % respondentov kladne, čo poukazuje na pripravenosť ľudí niesť isté náklady a zároveň pochopenie utečeneckej problematiky. No s tvrdením „**Utečenci stoja náš štát príliš veľa peňazí**“ súhlasilo 67,9 %, s tvrdením „**Utečenci prinášajú rôzne choroby**“ sa stotožnilo 65,8 % a k tvrdeniu „**Utečenci prispievajú k zvyšovaniu kriminality na našom území**“ sa priklonilo 51,4 %. Podobné výsledky sa

2 Úrad vysokého komisára OSN pre utečencov.

objavili vo výskume IOM „Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v SR“. Poukazujú jednak na stotožňovanie migrantov s nákladmi a problémami, ale aj na stabilitu verejnej mienky k niektorým témam.

Kvantitatívny výskum CVEK-u³ „Postoje žiakov základných škôl ku kultúrne odlišným skupinám“ vykonaný v roku 2008 na reprezentatívnej vzorke žiakov 8. a 9. ročníkov základných škôl na Slovensku vypovedá o tom, že medzi dospievajúcimi ľuďmi formujúcimi svoje pohľady na iných a inakosť sú negatívne stereotypy o menšinách a migrantoch a sociálna dištancia voči nim rozšírené ešte intenzívnejšie ako u dospelaj populácie Slovenska (Gallová-Kriglerová, Kadlečíková, 2009). Výskum poukazuje na to, že otvorenosť voči kultúrnej rozmanitosti súvisí do veľkej miery s kultúrnym kapitálom. Mladí ľudia teda preberajú postoje k diverzite a inakosti, ako aj informácie o kultúrne odlišných skupinách od rodičov. Dôležitou a negatívnou informáciou z hľadiska možnosti rozvíjať multikultúrne prostredie v Slovenskej republike je zistenie, že médiá v procese sekundárnej a terciárnej socializácie dospievajúcich zohrávajú z hľadiska multikulturalizmu skôr negatívnu a škola prakticky nijakú úlohu.

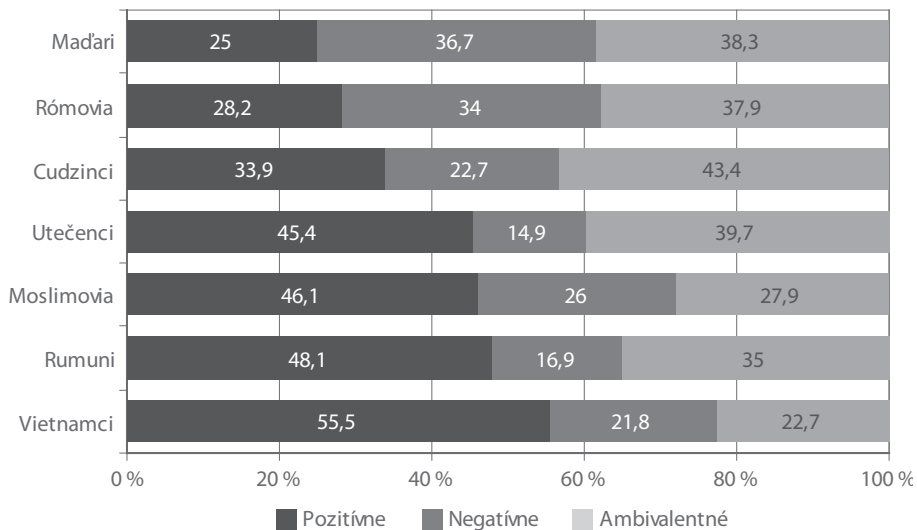
Výsledky výskumu zároveň ukázali, že mladí ľudia vnímajú kultúrne odlišné skupiny diferencovane. Zaujímavým zistením bolo, že žiaci základných škôl vnímajú pozitívnejšie tzv. nové menšiny, čiže komunity, ktoré začínajú vznikať na Slovensku v dôsledku nedávnej migrácie, než „staré“, autochtónne menšiny.

Gallová-Kriglerová a Kadlečíková uvádzajú, že na vnímanie kultúrne odlišných skupín do veľkej miery vplýva osobná skúsenosť. Čím častejšie sa s konkrétnymi menšinami mladí ľudia stretávajú, tým pozitívnejšie ich vnímajú a mladí ľudia na Slovensku vykazujú vysokú frekvenciu kontaktov. Už menej častá je podľa autoriek etnická alebo kultúrna heterogenita v rodinách, najmenej častá je dlhodobejšia osobná skúsenosť s kultúrnou odlišnosťou v zahraničí.

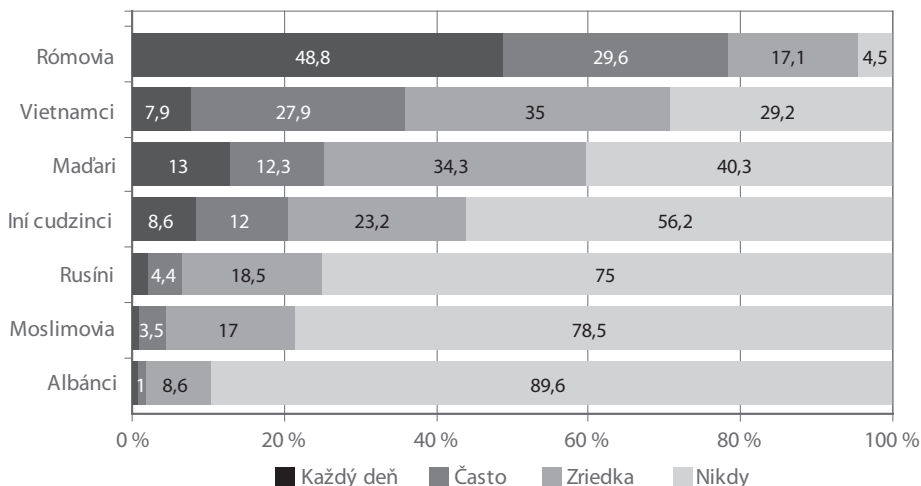
3 Centrum pre výskum etnicity a kultúry.

Graf 5. Vnímanie kultúrne odlišných skupín na Slovensku

(žiaci 8. – 9. ročníkov základných škôl)

Zdroj: Gallová-Kríglerová, Kadlečíková, 2009.**Graf 6. Frekvencia kontaktu s kultúrne odlišnými skupinami**

(žiaci 8. – 9. ročníkov základných škôl)

Zdroj: Gallová-Kríglerová, Kadlečíková, 2009.

Kvalitatívny výskum „Potreby migrantov na Slovensku“ z roku 2006, ktorý vykonal kabinet výskumu sociálnej a biologickej komunikácie SAV a vydala IOM v roku 2006 (Popper, Bianchi, Lukšík, Szeghy, 2006), sa snažil zmapovať potreby rôznych skupín migrantov pri integrácii na trh práce na Slovensku a postoje migrantov k otázkam integrácie. Ako prvý výskum v tejto oblasti pomenoval potrebu systematickej výchovy v duchu multikulturalizmu a poukázal na potrebu vytvorenia podmienok na kultúrnu a náboženskú seberealizáciu migrantov. Výskum bol v slovenských podmienkach podnetný v tom, že poukazoval na meniaci sa charakter migrácie v čase neskej moderny a na neadekvátnosť vnímania migrujúcich optikou ekonomicky zameraných prístupov modernej doby 20. storočia.

V roku 2009 uskutočnený kvalitatívny výskum CVEK-u (bližšie pozri Gallová-Kriglerová, Kadlečíková, Lajčáková, 2009) dopĺňa mnohé zistenia výskumu SAV. Na základe hĺbkových rozhovorov s migrantmi sa zaoberá stratégiami migrantov pri začleňovaní do spoločnosti a zmenami identít migrantov v procese inklúzie. Výskum poukázal na to, ako sa mení identita migrantov a rekonštruoval predstavu o jednej esenciálnej identite, ktorá by bola jednoznačne daná a na základe ktorej by bolo možné prisudzovať jednoznačné menšinové práva. Autorky poukazujú na to, že cudzinci si so sebou na Slovensko prinášajú súbor identít, ktoré sa v procese začleňovania do istej miery transformujú, ale v nijakom prípade nestrácajú. Podobne ako občania Slovenska, ktorí sa na Slovensku narodili, i cudzinci sú zásobárňou rôznych identít, medzi ktorými prepínajú, a preto vnímanie cudzincov iba v jednej dimenzii je skresľujúce.

6.

Postoje obyvateľov Slovenska k cudzincom. Výsledky kvantitatívneho výskumu

6.1. Kultúrne pozadie vzťahov k cudzincom

Výskum IOM „Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v SR“ z jesene 2009 bol koncipovaný tak, aby pri skúmaní postojov k „iným“ (v tomto prípade iným etnicky a kultúrne), meral vzťahy k jednotlivým skupinám s hlbším pochopením vnútorných príčin týchto vzťahov. Analýza skúseností s „inými“, možnosti stretávať sa s „inými“, predsudkov voči „iným“ či pripravenosti byť vo vzťahu k „iným“ solidárny, je nesmierne dôležitá a vo väčšine výskumov dominuje práve tento prístup. Tento výskum bol rozšírený o analýzu postojov k inakosti vo všeobecnosti a o skúmanie miery tolerancie vo vzťahu k cudzincom. Poznanie týchto súvislostí je vhodné nielen vzhľadom na to, že celkové hodnotové orientácie každého z respondentov ovplyvňujú ich percepciu konkrétnych skupín obyvateľstva. Hlbšia znalosť toho, prečo ľudia odmietajú skupiny, ktoré nepoznajú a ani ich neohrozujú, je potrebná, aby bolo možné vyhnúť sa kategorickým súdom o miere tolerantnosti a civilizačnej otvorenosti. Postoje k iným sa formujú už v procese primárnej socializácie a v spoločnosti sa generačne reprodukujú. Ich poznanie môže pomôcť tvorcom verejných politík formulovať opatrenia a navrhovať efektívne stratégie, ako zvyšovať sociálnu kohéziu spoločnosti neskoršej moderny a predchádzať prípadným konfliktom.

Prvá časť kvantitatívnej časti výskumu IOM sa venovala kultúrnemu pozadiu vzťahov k iným, sebaperceptii majority, vnímaniu diverzity, miere tolerantnosti vo vzťahu k cudzincom, miere akceptácie cudzincov na Slovensku a obrazu cudzinca v očiach verejnosti.

6.1.1. Percepcia Slovenska vo vzťahu k inakosti, vnímanie diverzity a sebapercepcia majority

Prvá otázka, ktorá sa zaoberala kultúrnym pozadím vzťahov k cudzincom, obsahovala deväť dvojíc párových, dichotomicky formulovaných výrokov (otázky č. 1,

2 a 3 dotazníka). Výroky bývajú formulované dichotomicky a extrémne zámerne, i keď by sa mohlo žiadať rozšíriť možnosti odpovedí. Páry výrokov boli rozdelené do troch častí po troch pároch a testovali všetky tri zložky postoja respondentov – emocionálnu, kognitívnu i konatívnu zložku. Skúsenosť mnohých iných výskumov, ktoré analyzovali jednotlivé zložky postojov respondentov k vybranej téme, boli reflektované i vo výskume IOM „Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v SR“. Respondenti v emocionálnej dimenzii postoja podliehajú existujúcim trendom a občas sa uchylujú k radikálnym názorom, v kognitívnej zložke bývajú vo svojich výpovediach umiernennejší a konsenzuálnejší, no v konatívnej dimenzii, ktorá testuje ich pripravenosť vyvinúť nejakú akciu, sa entuziazmus a otvorenosť deklarovaná v predchádzajúcich dimenziách stráca. Ukázalo sa, že podobne to je i vo vzťahu k cudzincom.

Prvé tri z párových výrokov testovali emocionálnu zložku postoja. Vo vzťahu k cudzincom sa s pozitívne ladeným výrokom „*Na Slovensku by mali žiť ľudia z rôznych kultúr. Obohatilo by to i nás*“ stotožnilo 51,5 % respondentov, kým etnocentrický výrok „*Slovensko je krajina Slovákov a tak by to malo aj ostať*“ našiel podporu u 44,6 % respondentov. Preferenciu multikultúrnosti Slovenska podporila väčšia časť respondentov, no takmer 45 % respondentov možno hneď v úvode označiť za ľudí, čo môžu mať výhrady vo vzťahu i k malým počtom cudzincov, ktorí by sa na Slovensku chceli usadiť. S výrokom „*Nezáleží na tom, z akej kultúry ľudia pochádzajú. Ak chcú, dokážu spolu žiť rôzne národnosti*“ súhlasilo 74,8 % respondentov. Naopak, k výroku „*Ľudia z rôznych kultúr sa natoľko odlišujú, že nikdy nedokážu spolu existovať*“ sa priklonilo 22,4 % respondentov. Odpovede ukazujú, že v deklaratívnej polohe je väčšina ľudí na Slovensku pripravená žiť spolu s ľuďmi iných kultúr, čo je údaj, s ktorým možno počítať pri formulovaní komunikačných stratégií pri šírení kultúry multikulturalizmu v Slovenskej republike. Pri treťom páre výrokov testujúcich emocionálnu zložku postoja k „iným“ boli respondenti testovaní, kde sa cítia dobre. K výroku „*Som rada, ak som medzi ľuďmi rôznych kultúr. Cítim sa medzi nimi dobre*“ sa priklonilo 50,1 % respondentov, naopak, výrok „*Cítim sa dobre len medzi Slovákami. Iné národnosti mi nevyhovujú*“ si vybralo 40,5 % respondentov. Tu sa teda objavili odpovede, ktoré poukazujú na etnocentrické postoje pomerne veľkej skupiny respondentov a zvyrazňujú rozdelenie spoločnosti na Slovensku na dve nekompatibilné skupiny.

Druhé tri párové výroky testovali kognitívnu zložku postoja. K výroku „*Na to, aby sme vedeli dobre spolunažívať s inými národnosťami, mali by sme sa o nich dozvedieť čo najviac*“ sa priklonila väčšina respondentov – 80,4 %, iba 16,6 % respondentov si vybralo odpoveď „*Na spolužitie s inými kultúrami nie je potrebné o nich nič vedieť*“. To vzhľadom na predchádzajúce odpovede vypovedá o tom, že i mnohí z tých, ktorí etnocentricky preferujú „slovenskú spoločnosť“ by sa nebránili dozvedieť sa viac o „iných“. Takúto odpoveď by mali pozorne vnímať naj-

mä tí, ktorí pripravujú školské osnovy a rozhodujú o učebniciach pre základné a stredné školy. Pri druhom páre výrokov sa s výrokom „*Od ľudí z iných kultúr sa môžem naučiť veci, ktoré by som sa nikde inde nenaučil/a*“ stotožnilo 65,4 %. Naopak, odmietavý výrok „*Nepotrebujem iné znalosti ako tie, ktoré dostávam vo svojom prostredí*“ podporilo 31 % respondentov. Poznanie, že dve tretiny ľudí na Slovensku v deklaratívnej rovine oceňujú iné kultúry ako potenciálny prínos, je opätovne informácia, ktorá v budúcnosti podporuje vhodne a citlivo nastavené vzdelávanie v duchu multikulturalizmu. Pochopiteľne, vždy možno uhol pohľadu obrátiť a vidieť odpovede i v negatívnom svetle. Koniec koncov 31 % respondentov, ktorí majú pocit, že sa nemajú čo dozvedieť od iných, je v čase globalizácie a prepájania sveta prekvapujúce číslo. Táto skupina však netvorí ani tretinu respondentov, a preto by nemala v mediálnom a spoločenskom diskurze v budúcnosti dominovať. Pri treťom páre výrokov sa však odpovede rozdelili rovnomerne. K výroku „*O cudzincoch žijúcich na Slovensku sa nevie takmer nič. Bolo by dobré, ak by sme o nich mohli vedieť viac*“ sa priklonilo 48,6 % respondentov, naopak, výrok „*Cudzinci žijúci na Slovensku sú dostatočne viditeľní. Všetci sa o nich hovoria*“ si vybralo 44,1 %. Presvedčenie o dostatočnej viditeľnosti cudzincov v slovenskej spoločnosti v ďalších častiach výskumu narazilo na výsledky vedomostných otázok, ktoré priniesli poznanie o veľkej miere nevedomosti o cudzincoch, ako aj na vysoký podiel respondentov, ktorí nevedeli uviesť nijakého cudzinca žijúceho na Slovensku.

Tretie tri párové otázky testovali konatívnu zložku postoja. Pri prvom páre výrokov sa k výroku „*Bolo by dobré, aby v našom meste/dedine žilo čo najviac ľudí z odlišných kultúr. Život by tak bol zaujímavejší*“ priklonilo 40,5 % respondentov. Naopak, k výroku „*V našom meste/našej dedine by nemali žiť ľudia, ktorí sa kultúrne odlišujú. Spôsobilo by to samé problémy*“ 44,5 % respondentov. Je zrejme, že v prípade, že sa otázka týka priamo obce, kde respondent žije, relatívna otvorenosť z niektorých predchádzajúcich otázok sa stráca a väčšia časť respondentov odpovedá negatívne na možnosť existovať s cudzincami v jednom sídle. Navyše sa pri tejto otázke zaznamenalo významne viac odpovedí „*neviem*“ (15 %) a je pravdepodobné, že časť z nich boli vyhýbavé odpovede, kde respondenti zrejme iba nechceli prejavíť svoj skutočný názor. Pri druhom páre výrokov sa negatívne odpovede ešte prehĺbili. S výrokom „*Rád/a sa zúčastňujem na akciách, kde môžem stretnúť ľudí z odlišných kultúr*“ súhlasilo 38,6 % respondentov, kým s výrokom „*Najradšej sa zabávam s ľuďmi, ktorí sa odo mňa príliš neodlišujú*“ až 56,2 % respondentov. Tretí pár výrokov priniesol podobné výsledky. K výroku „*Cudzinci žijúci na Slovensku pochádzajú z odlišného kultúrneho prostredia a my by sme im nemali brániť si ho uchovať*“ sa prihlásilo 41,3 % respondentov, kým k výroku „*Ak sa cudzinci žijúci na Slovensku neprispôbia Slovákom, mali by byť obmedzené ich práva*“ 50,3 % respondentov. Je zrejme, že väčšina ľudí na Slovensku, i keď nie výrazná, odmieta multikulturalizmus v praxi a je pripravená

siahnuť cudzincom na ich práva. Práve takýto prevažujúci názor možno hodnotiť ako potenciálne nebezpečný pre pozitívne ladené opatrenia tvorcov verejných politik pri integrácii cudzincov do slovenskej spoločnosti. Nadpolovičná väčšina ľudí na Slovensku je v deklaratívnej rovine pripravená siahnuť cudzincom na ich práva, ktoré sú garantované medzinárodnými zmluvami.

Z deviatich párových výrokov bol vytvorený *index postoja k inakosti*. Na 18-bodovej škále, pohybujúcej sa od hodnoty 1 – úplná otvorenosť po hodnotu 19 – úplná uzavretosť, sa našli štatisticky významné rozdiely v priemeroch vo viacerých demografických kategóriách. Z hľadiska **rodových rozdielov** sa ukázalo, že ženy boli voči inakosti otvorenejšie. Z hľadiska **veku** existovali rozdiely medzi vekovými skupinami 18 – 24 rokov a 25 – 34 rokov, ktoré boli výrazne otvorenejšie ako vekové skupiny 55 – 64 a 65 a viac rokov. Veková skupina 65 a viac rokov bola výrazne uzavretejšia voči inakosti a diverzite. V otázke **vzdelania** sa zaznamenal rozdiel v priemeroch medzi ľuďmi s dosiahnutým základným a stredoškolským vzdelaním bez maturity a ľuďmi s vysokoškolským vzdelaním a stredoškolským s maturitou, ktorí boli vo vzťahu k inakosti otvorenejší. V závislosti od uvádzanej **národnosti** existoval rozdiel v priemeroch medzi slovenskou a maďarskou národnosťou a medzi uvádzanou slovenskou a inou národnosťou. Vzniknutý rozdiel medzi slovenskou a inou národnosťou však mohla spôsobiť veľkosť výberovej vzorky. Inú ako slovenskú a maďarskú národnosť uviedlo iba 3,4 % respondentov.

Vo vzťahu k **veľkosti obce**, z ktorej respondenti pochádzajú, sa zaznamenal štatisticky významný rozdiel medzi obcami s počtom obyvateľov do 2 000 ľudí a obcami s 5 – 20-tisíc obyvateľmi, 50 – 100-tisíc obyvateľmi a Bratislavou a Košicami. Zaujímavá je aj situácia v obciach s 20 – 50-tisíc obyvateľmi, kde je priemerná hodnota indexu vyššia než u ostatných kategórií. Vo vzťahu ku **kraju**, z ktorého respondenti pochádzajú, sa nenašiel nijaký štatisticky významný rozdiel. Vo vzťahu k **náboženskému presvedčeniu** bolo možné nájsť štatistický rozdiel medzi skupinou hlboko veriacich a skupinami veriacich, nerozhodnutých a nábožensky nezaložených, ktorí boli k inakosti otvorenejší. Pri demografickej charakteristike **zamestnanie** v rekatégorizovanej⁴ podobe sa našli rozdiely medzi manuálne pracujúcimi, dôchodcami a nezamestnanými na jednej strane a bielymi goliermi, vyššou strednou triedou a študujúcimi na druhej strane, pričom štatisticky významne otvorenejšia vo vzťahu k inakosti bola druhá skupina. Samostatne stojaca bola skupina ľudí na rodičovskej dovolenke, ktorá vo vzťahu k ostatným nebola profilovaná.

4 V poradí manuálne pracujúci, biele goliere, vyššia stredná trieda, dôchodcovia, študenti, na rodičovskej dovolenke a nezamestnaní.

So zamestnaním súvisí **sociálno-ekonomický ukazovateľ** – príjem, pri ktorom existoval štatisticky významný rozdiel medzi priemernými hodnotami ľudí s príjmom do 330 eur mesačne a ľudí s príjmom 831 až 985 eur za mesiac. Táto skupina sa tiež líšila od skupiny s príjmom 331 až 500 eur za mesiac a skupiny, ktorá uvádzala „*nevie*“, „*neodpovedal*“.

Vo vzťahu k **rodinnému stavu** sa našiel signifikantný rozdiel medzi priemernými hodnotami slobodných a rozvedených alebo ovdovených. Tento však mohla spôsobiť veková skladba súboru, v ktorom slobodní ľudia štatisticky významne spadajú do vekovej kategórie 18 – 34 rokov, zatiaľ čo rozvedení do kategórie 34 až 54 a ovdovelí do kategórie 55 a viac rokov. Vzhľadom na **počet členov domácnosti** existoval rozdiel medzi ľuďmi, ktorí žijú sami, a ľuďmi žijúcimi v 4-člennej domácnosti. Ľudia z 3- a 4-členných domácností boli podľa dosiahnutých hodnôt otvorenejší k inakosti než ľudia žijúci sami alebo v 2-člennej domácnosti. V otázke **volebných preferencií** možno vytvoriť kontinuum politických strán vzhľadom na otvorenosť ich potenciálnych voličov vo vzťahu k inakosti a diverzite. Na jednej strane spektra stoja tí, ktorí sú skôr otvorenejší vo vzťahu k diverzite – voliči SDKÚ, nerozhodnutí voliči, nasledovaní voličmi SMK a voličmi KDH, a na druhej strane spektra stoja voliči tých strán, ktorí sú skôr uzavretejší vo vzťahu k diverzite – voliči SMER-u, nasledovaní voličmi HZDS. Najuzavretejší sú vo vzťahu k inakosti voliči SNS.

Vo všeobecnosti možno na základe týchto výsledkov skonštatovať, že významná časť populácie Slovenska nie je pripravená akceptovať cudzincov a má tak problémy akceptovať inakosť a vnímať diverzitu Slovenska ako prirodzený jav. Sebapercepcia majority nevytvára veľký priestor na akceptáciu plurality identít, aj keď väčšina majoritnej populácie na Slovensku považuje informácie o iných kultúrach za podnetné a nevyučuje úspešné a bezkonfliktné spolužitie ľudí z rôznych kultúr.

6.1.2. Miera tolerancie a otvorenosti voči cudzincom na Slovensku

Miera tolerancie vo vzťahu k cudzincom sa ďalej testovala dvomi otázkami. Cieľom prvej (otázka č. 4 dotazníka) bolo zistiť, či respondenti prichádzajú do styku s cudzincami, a ak áno, nakoľko sú interakcie s cudzincami intenzívne. 3,1 % respondentov odpovedalo, že oni sami sú pôvodcom cudzinci, 15,9 % respondentov má cudzincov medzi príbuznými, 27,8 % respondentov má cudzincov medzi dobrými priateľmi, 14,8 % respondentov má cudzincov medzi spolupracovníkmi, 8,4 % respondentov má cudzincov medzi najbližšími susedmi, 27,7 % sa stretáva s cudzincami pravidelne, s niektorými z nich sa pozdraví a občas sa porozpráva, 54,6 % sa stretáva s cudzincami len príležitostne, na ulici, v obchode, v autobuse

a 75,8 % respondentov tvrdí, že s cudzincami neprichádza vôbec do osobného kontaktu. Respondenti mali, pochopiteľne, možnosť uviesť viaceré odpovede, no na prvý pohľad je zrejmé, že zastúpenie odpovedí „neprichádzam s cudzincami do kontaktu“ je vysoké. Ukazuje sa, že mnohí z tých, ktorí v predchádzajúcich otázkach odpovedali etnocentricky a odmietavo vo vzťahu k cudzincom, tvoria svoje názory na základe stereotypov.

V ďalšej otázke (otázka č. 5 dotazníka) sa testoval názor na postavenie cudzincov v spoločnosti. Väčšina respondentov (64,1 %) je presvedčená, že „**Cudzinci sú na Slovensku na tom tak isto ako ostatní**“. Naopak, 14,1 % respondentov sa domnieva, že „**Cudzinci sú na Slovensku diskriminovaní**“ a 12,6 % si myslí, že „**Cudzinci sú na Slovensku uprednostňovaní**“. To naznačuje, že ľudia na Slovensku si vo väčšine nie sú vedomí problémov, ktorým môžu byť cudzinci vystavení, a ako neskôr ukázali výsledky fókusových skupín, ani aktívne nevyhľadávajú informácie o postavení cudzincov.

Miera tolerancie a otvorenosti voči cudzincom nebola ovplyvnená **pohlavím** respondenta. Vzhľadom na **vek** možno sledovať odlišnú mieru kontaktu s cudzincami, keď mladší ľudia vo vekovej kategórii 18 – 24 rokov majú cudzincov medzi priateľmi, vo vekovej kategórii 35 – 44 medzi spolupracovníkmi. Starší ľudia uvádzajú, že s cudzincami buď vôbec neprichádzajú do styku (55 a vyššie), alebo uvádzajú, že majú cudzincov vo svojom okolí ako blízkych susedov (v kategórii 65+). V otázke diskriminácie v kategórii 18 – 24 rokov prevláda názor, že cudzinci sú na Slovensku diskriminovaní. Vo vekovej skupine 45 – 54 rokov je štatisticky významne zastúpené presvedčenie o rovnom prístupe k cudzincom a veková skupina nad 65 rokov sa domnieva, že cudzinci sú u nás, naopak, uprednostňovaní. Z hľadiska **vzdelanostnej štruktúry** uvádzajú ľudia s ukončeným základným vzdelaním nulový kontakt s cudzincami, prípadne ich prítomnosť ako najbližších susedov, zatiaľ čo u ľudí so stredoškolským vzdelaním s maturitou a vysokoškolským vzdelaním je časté mať cudzinca za blízkeho priateľa. Ľudia so základným vzdelaním sa významnejšie domnievajú, že cudzinci sú na Slovensku uprednostňovaní. V súvislosti s **národnosťou** sa ukazoval u ľudí so slovenskou národnosťou štatisticky významne častejší príležitostný kontakt s cudzincami, zatiaľ čo ľudia s uvedenou maďarskou národnosťou boli v častejšom pracovnom kontakte s cudzincami. Ľudia, ktorí uvádzali inú ako slovenskú národnosť, sa častejšie domnievajú, že cudzinci sú na Slovensku diskriminovaní, zatiaľ čo Slováci tento názor uvádzajú štatisticky menej často.

Vo vzťahu k **počtu obyvateľov** obce možno konštatovať, že ľudia z obcí do 2 000 obyvateľov neprichádzajú s cudzincami do kontaktu, zatiaľ čo vo väčších mestách, 50 – 100-tisíc obyvateľov, uvádzajú ľudia častejšie, že sú sami cudzinci, prípadne majú cudzinca medzi príbuznými. V Bratislave a Košiciach prichádza-

jú ľudia do kontaktu s cudzincami pravidelne. V obciach s počtom obyvateľov od 2- do 5-tisíc považujú cudzincov na Slovensku za rovnoprávných, zatiaľ čo v mestách od 50- do 100-tisíc obyvateľov považujú cudzincov na Slovensku za diskriminovaných. Rozdelenie podľa krajov ukázalo, že v Nitrianskom kraji prichádzajú s cudzincami do styku najmenej, v Košickom kraji častejšie uvádzajú, že prichádzajú s cudzinami do styku príležitostne alebo častejšie uvádzajú možnosť, že sami sú cudzinci. V Trnavskom kraji boli štatisticky významne častejšie uvádzané možnosti príležitostného kontaktu, prítomnosti cudzincov v susedstve, príbuzenstve alebo zamestnaní. Medzi susedmi majú cudzincov aj ľudia v Bratislavskom kraji. V Bratislavskom a Trnavskom kraji majú ľudia častejšie pocit, že cudzinci sú na Slovensku diskriminovaní. V Trenčianskom kraji si zasa ľudia vo väčšej miere myslia, že prístup k cudzincom je na Slovensku rovnaký ako k domácejmu obyvateľstvu.

Vo vzťahu k **vierovyznaniu** sa zistilo, že hlboko veriaci ľudia častejšie uvádzajú, že s cudzincami vôbec neprichádzajú do kontaktu. Ľudia nenábožensky založení majú častejšie názor, že cudzinci sú na Slovensku diskriminovaní. Vzhľadom na ukazovateľ sociálno-ekonomického statusu **zamestnanie** sa zistilo, že zatiaľ čo dôchodcovia uvádzajú častejšie nijaký kontakt s cudzincami, študenti najčastejšie uvádzajú priateľský kontakt s príslušníkmi iných národností. Ľudia nemanuálne pracujúci, príslušníci takzvanej strednej triedy a biele goliere uvádzajú najčastejšie, že sa s cudzincami stretávajú v rámci pracovného procesu ako so svojimi spolupracovníkmi. Táto skupina sa aj nadštandardne domnieva, že prístup k cudzincom je na Slovensku férový, rovnaký ako ku všetkým ostatným. V otázke prístupu k cudzincom možno dodať, že u ľudí v dôchodkovom veku častejšie prevláda názor, že cudzinci sú na Slovensku uprednostňovaní.

V súvislosti s **výškou príjmu** ako ďalším ukazovateľom sociálno-ekonomického statusu sa zistilo, že ľudia z najnižšej príjmovej kategórie do 330 eur za mesiac uvádzajú, že neprichádzajú do kontaktu s cudzincami. Najviac cudzincov bolo zastúpených v príjmovej kategórii 831 – 995 eur za mesiac, pričom v tejto kategórii boli aj štatisticky významne častejšie uvádzané priateľské a pracovné vzťahy s príslušníkmi iných národností. Čo sa týka spolupráce v zamestnaní, táto možnosť bola významne častejšie uvádzaná v celom spektre príjmových kategórií od 501 eur za mesiac a vyššie. Ľudia s najnižším príjmom (do 330 eur za mesiac) tiež častejšie zdieľajú názor, že cudzinci sú na Slovensku uprednostňovaní.

V súvislosti s **rodinným stavom** sa zistilo, že ovdovení ľudia uvádzali častejšie absenciu kontaktu s cudzincami. Vzhľadom na vekové rozloženie súboru sa skupina ovdovených prekrýva so skupinou ľudí vo veku 65+, teda v dôchodkovom veku, pričom vo vzťahu k cudzincom sa vyskytujú podobné charakteristiky. Ľudia z týchto kategórií najčastejšie uvádzajú, že s cudzincami nemajú nijaký kontakt.

Slobodní ľudia, naopak, uvádzajú často cudzincov ako priateľov, prípadne príbuzných.

V otázke **počtu obyvateľov domácnosti** ľudia žijúci sami alebo s jedným ďalším človekom štatisticky významne častejšie uvádzajú absenciu kontaktu s cudzincami. Naopak, ľudia v domácnosti s počtom členov 3 uvádzajú častejšie priateľské vzťahy s cudzincami. V otázke diskriminácie prevláda u ľudí žijúcich osamote názor, že k cudzincom sa na Slovensku pristupuje rovnoprávne. Ľudia z 2-členných domácností sa domnievajú, že cudzinci sú na Slovensku uprednostňovaní. Podľa **volebných preferencií** ľudia, ktorí najčastejšie volili možnosť neúčasti vo voľbách, zároveň štatisticky významne častejšie uvádzali, že sú sami cudzinci. Ľudia najčastejšie voliaci možnosť „*neviem*“ uvádzali štatisticky významne častejšie prítomnosť cudzinca vo svojom príbuzenskom okruhu. Voliči SNS uvádzali častejšie príležitostný kontakt s cudzincami. V otázke diskriminácie považujú voliči KDH cudzincov na Slovensku za diskriminovaných, voliči SDKÚ za rovnoprávných a voliči SNS za uprednostňovaných.

Vo všeobecnosti možno zhrnúť, že kontakty s cudzincami žijúcimi na Slovensku sú zo strany občanov Slovenska sporadické a nemožnosť poznať kultúru a hodnoty „iných“ generuje stereotypné uvažovanie o cudzincoch, ako aj presvedčenie, že postavenie cudzincov na Slovensku je bezproblémové.

6.1.3. Miera akceptácie cudzincov na Slovensku, sociálna dištancia vo vzťahu k cudzincom

Ďalšia otázka (otázka č. 6 dotazníka) sa zamerala na zmeranie miery akceptácie cudzincov na Slovensku a sociálnej dištancie vo vzťahu k nim. Na tento účel sa použila upravená Bogardusova škála sociálnej dištancie vzhľadom na jej komparovateľnosť s rôznymi výskumami v minulosti, ktoré merali sociálnu dištanciu vo vzťahu k iným. Bogardusovu škálu sociálnej dištancie používa väčšina slovenských sociológov ako výskumný nástroj na zistenie sociálnych vzdialeností medzi skupinami obyvateľstva. Táto škála zisťuje sociálnu vzdialenosť jedinca k určitej skupine na základe prijatia príslušníka nejakej inej skupiny do svojej blízkosti – od akceptácie „iného“ v krajine až po prienik do intimity rodiny. Práve pre komparovateľnosť s inými výskumami v minulosti bola táto škála napriek metodologickým otáznikom zaradená i do výskumu IOM „Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v SR“. Jedna výhoda, ktorú Bogardusova škála ponúka, však využitá bola. Je ňou možnosť modifikácie škály – rozšírenie jej extrémov. Na testovanie miery rasizmu sa osvedčil extrém: „*Boli by ste proti tomu prijať počas transfúzie krvi od cudzinca (Žida, Róma, černocho atď.)?*“

8,5 % respondentov by prekážalo, aby cudzinci žili na Slovensku (opačný názor prezentovalo 87,4 %), 17,7 % respondentov by prekážali v ich obci (opačný názor malo 79 % respondentov), 22,3 % by prekážali cudzinci v ich štvrti (opačný názor malo 73,6 %) a 29 % respondentov by prekážali cudzinci ako súčasť rodiny (opačný názor malo 54,8 % respondentov a až 14,3 % respondentov prezentovalo názor „neviem“). To sú výsledky, ktoré zodpovedajú mnohým predchádzajúcim výskumom o postojoch slovenskej populácie k „iným“. Na porovnanie možno vybrať čiastkové výsledky použitia Bogardusovej škály sociálnej dištancie vo vzťahu k Židom a Rómom na Slovensku. Tabuľka 1 naznačuje, že Židov v susedstve odmietala v minulosti 1/5 až 1/3 respondentov na Slovensku.

Tabuľka 1. Podiel respondentov, ktorým by prekážali Židia v susedstve; vybrané výskumy (%)

	CSA 5/1991	CSA 1/1992	Focus 5/1994	Focus 12/1995	IVO 10/1997	Markant 11/2001
Odpovede (%)	21	33	20	17	20	20

Zdroj: CSA (1991, 1992), Focus (1994, 1995), IVO (1997), Markant (2001).

Naopak, Rómom v susedstve odmietali slovenskí respondenti výrazne viac. Napríklad vo výskume Inštitútu pre verejné otázky by Rómom v susedstve nerado videlo 78 % respondentov.

Tabuľka 2. Podiel respondentov súhlasiacich s otázkou „Keby to záviselo od vás, súhlasili by ste s tým, aby...“ (%)

	Áno a skôr áno	Nie a skôr nie	Neviem
... Rómovia žili na Slovensku?	50	42	8
... Rómovia žili vo vašej obci alebo štvrti?	32	63	5
... Rómovia žili vo vašom susedstve?	16	78	6

Zdroj: Inštitút pre verejné otázky, marec 2000.

Je pravdepodobné, že pri väčšom rozlíšení skupín cudzincov by aj výskum IOM priniesol diverzifikovaný pohľad na mieru akceptácie jednotlivých skupín cudzincov na Slovensku, kde by zohrávala svoju úlohu nielen krajina, odkiaľ cudzinec prichádza, ale aj kategória rasy. Z výskumov o vzťahoch k iným je zrejmé, že otázka rasy u mnohých respondentov zohráva dôležitú úlohu. Tu niekde treba hľadať odpoveď na otázku, prečo až 29,6 % respondentov tohto výskumu IOM odpovedalo, že by im prekážalo, keby dostali pri transfúzii krv cudzinca, pričom 17,6 %

respondentov odpovedalo „*neviem*“. Práve táto otázka ukázala potenciálne veľmi vysokú sociálnu vzdialenosť vo vzťahu k niektorým skupinám cudzincov. V otázke miery akceptácie cudzincov na Slovensku vo vzťahu k demografickým kategóriám boli výsledky v mnohom podobné ako pri predchádzajúcich otázkach. Vo vzťahu k **pohlaviu** sa nepreukázala nijaká štatistická súvislosť. V súvislosti s **vekovou štruktúrou** možno na základe výsledkov výskumu konštatovať, že vekovým skupinám 18 – 24 a 25 – 34 rokov cudzinci neprekážajú, miera akceptácie je vysoká. Dôležité je však podotknúť, že na rozdiel od otvorenej skupiny ľudí od 25 do 34 rokov mladšia generácia (18 – 24) uvádza zároveň so svojou otvorenosťou aj štatisticky významnú rezervovanosť, teda sociálnu dištanciu v tom zmysle, že nechce cudzincov vo svojom bezprostrednom susedstve. Na druhej strane ľudia z vekovej kategórie 65 a viac rokov uvádzajú nevôľu nad prítomnosťou cudzincov v ich meste, vyjadrujú neochotu prijať krv cudzinca a zároveň sa často k otázke nevedia vyjadriť. V otázke **vzdelania** bol štatisticky významný iba názor vysokoškolsky vzdelaných ľudí, ktorým cudzinci neprekážajú. Podobné zistenia boli prítomné aj v otázke **národnosti**, keď ľudia uvádzajúci inú ako slovenskú alebo maďarskú národnosť štatisticky významne častejšie dosahovali nízke skóre na škále sociálnej dištancie.

V súvislosti s **veľkosťou obce**, z ktorej respondenti pochádzajú, boli v menších obciach do 2 000 obyvateľov významne častejšie zastúpené odpovede odmietajúce prítomnosť cudzincov vo vlastnom meste. Vo väčších mestách s 50 – 100-tisíc obyvateľmi sa, naopak, zistila nízka, resp. nijaká sociálna vzdialenosť, teda cudzinci respondentom neprekážajú. Podľa **krajov** sa sociálna dištancia v najvyššej miere uvádzala v Žilinskom kraji, kde ľudia najčastejšie volili možnosť „*Cudzinci mi na Slovensku prekážajú*“. V Banskobystrickom kraji prekáža ľuďom prítomnosť cudzincov v meste a vo vlastnej štvrti, zatiaľ čo v Košickom kraji prekáža najčastejšie ich prítomnosť v rodine respondenta. V Prešovskom kraji sa štatisticky významne častejšie uvádzala možnosť „*neviem*“. V otázke **vierovyznania** uvádzali hlboko veriaci najčastejšie možnosť „*Neprijal by som krv cudzinca*“. Ľudia veriaci častejšie vyjadrovali nevôľu nad prítomnosťou cudzincov vo vlastnej rodine.

Vo vzťahu k **zamestnaniu a sociálno-ekonomickému statusu** sa najvyššia miera sociálnej dištancie uvádzala u ľudí v dôchodku, ktorí najčastejšie volili možnosti „*Neprijal by som krv od cudzinca*“ a „*Prekážajú mi v mojom meste*“, ako aj u ľudí na rodičovskej dovolenke, ktorí významnejšie častejšie uvádzali možnosť „*Cudzinci mi prekážajú na Slovensku*“. Naopak, nízka miera sociálnej dištancie sa zistila u ľudí s vyšším sociálno-ekonomickým statusom, vyššej strednej triedy a študentov, ktorým najčastejšie prítomnosť cudzincov vôbec neprekáža. Zaujímavým zistením je miera sociálnej dištancie vo vzťahu k **príjmu**. Ľudia s nižším príjmom (331 – 500 eur) uvádzajú, že im prekáža prítomnosť cudzincov v rodi-

nách a v bezprostrednej blízkosti, v susedstve. Naopak, ľudia s otvoreným postojom k cudzincom neuvádzajúcich nijaké námietky je najviac v príjmovej kategórii 501 – 660 eur za mesiac. Podľa **rodinného stavu** je najnižšia miera sociálnej dištancie u slobodných ľudí, zatiaľ čo najvyššia preferencia odpovede „*Neprijal by som krv cudzinca*“ je u ovdovených ľudí. Rozvedení ľudia najčastejšie uvádzali možnosť „*neviem*“. Vo vzťahu k **počtu členov domácnosti** je najvyššia miera sociálnej vzdialenosti u ľudí žijúcich osamote, preferencia odpovede „*Neprijal by som krv cudzinca*“ je, naopak, najnižšia u ľudí žijúcich v 4-člennej domácnosti. V otázke sociálnej vzdialenosti možno pozorovať aj polarizáciu súvisiacu s **volebnou preferenciou** respondentov. Na jednej strane spektra stoja ľudia s preferenciou SDKÚ a ľudia uvádzajúci možnosť „*neviem*“, u ktorých prevláda otvorenosť a akceptácia cudzincov na Slovensku, a na druhej strane voliči, ktorí uvádzajú neúčast vo voľbách a voliči strán SNS a HZDS, štatisticky významne najčastejšie preferujúci možnosť „*Neprijal by som krv cudzinca*“. Voliči SNS zároveň uvádzajú významne častejšie nevhodu nad prítomnosťou cudzincov na Slovensku.

Vo všeobecnosti možno zhrnúť, že obyvatelia Slovenska vnímajú cudzincov priaznivejšie ako Rómov, všeobecne podobne ako Maďarov a menej pozitívne ako niektoré z ďalších autochtónnych menšín. Miera akceptácie široko chápanej skupiny cudzincov na Slovensku teda nevykazuje extrémne postoje. Ukazuje sa však, že faktor rasy a predsudky respondentov, že cudzinci sú nositeľmi chorôb, prispieva k vyššej miere odmietania cudzincov na Slovensku.

6.1.4. Obraz cudzinca v očiach verejnosti

Vzhľadom na to, že cudzinci žijúci na Slovensku sú kategória obyvateľov, s ktorou veľká časť populácie Slovenska prichádza do sporadického styku, alebo dokonca nijakého styku, bolo dôležité zistiť, aký je obraz cudzinca žijúceho na Slovensku. Prostredníctvom otvorenej otázky (otázka č. 7 dotazníka) sa zisťovalo, aké sú asociácie na slovo „cudzinec“. Odpovede sa kategorizovali.

Pri kategorizácii otvorenej otázky o asociáciách na tému cudzincov na Slovensku sa podarilo identifikovať 24 skupín odpovedí, ktoré svedčia o veľkej variabilnosti odpovedí v nazeraní na cudzincov na Slovensku. Respondenti mohli uviesť viacero asociácií, preto je súčet vyšší ako 100 %:

1. 29 % – **konkrétne etnické skupiny**. Kategória zahŕňa všetky odpovede, ktoré uvádzajú akúkoľvek konkrétnu skupinu, napr. Vietnamci, Čiňania a podobne.
2. 13,5 % – **cudzinci ako občania iných krajín**. Tu sú zahrnuté len jednoduché odpovede typu „*Cudzinec je ten, kto sa narodil v inej krajine/je občanom inej štátu/prislušníkom inej krajiny*“.

3. 12,7 % – **odlišnosť**. Odpovede typu „*Iná kultúra, iná mentalita, iné zvyky, iné tradície; sú iní ako my a podobne*“.
4. 11,1 % – **pracovní migranti**. Do tejto kategórie patria vyjadrenia vzťahujúce sa na ekonomické motívy cudzincov: „*Našli si tu prácu*“, „*Prišli za prácou*“, „*Takí, čo tu pracujú*“.
5. 10,1 % – **cudzinci ako hrozba**. V tejto kategórii možno nájsť také odpovede, ako napríklad: „*Cudzinci prinášajú nákazlivé choroby*“, „*Cudzinci nám berú prácu*“, „*Cudzinci zvyšujú kriminalitu*“, „*Cudzinci zavádzajú*“, „*Neznášam ich*“ a pod. Najčastejšie sa objavovali asociácie na choroby, ktoré cudzinci môžu prenášať, a kriminalita cudzincov.
6. 8,5 % – **vietnamské a čínske obchody a tovar**. Väčšinou jednoduché odpovede: „*Vietnamské obchody/trhoviská/čínsky tovar*“ a podobne.
7. 8,5 % – **cudzinci ako niekto, kto má ťažký život, potrebuje našu pomoc**. V tejto kategórii sú zahrnuté vyjadrenia, ktoré vyjadrujú empatiu k motívom migrantov, napríklad: „*Nemajú to ľahké, mali by sme im to uľahčiť, ako sa len dá*“, „*Vela z nich má ťažký život, potrebujú našu pomoc*“ a podobne.
8. 7,2 % – **študenti zo zahraničia**.
9. 7,2 % – **černosi, ľudia s tmavšou pleťou**.
10. 6,7 % – **utečenci, hľadanie azylu v novej krajine**.
11. 6,4 % – **migranti/pristáholci**.
12. 4,8 % – **založenie rodiny na Slovensku, zmiešané manželstvá**. V tejto kategórii možno nájsť odpovede typu: „*Priženil sa*“, „*Vydala sa za Slováka*“, „*Založil si tu rodinu*“, „*Ostal kvôli rodine*“.
13. 3,2 % – **osobné vzťahy s cudzincami**. Tieto odpovede sa týkajú osobných skúseností respondentov s cudzincami, najmä odpovede ako „*Moji kamaráti/rodina/kolegovia/susedia*“ + konkrétna národnosť, napríklad: „*Môj zať Rumun*“ alebo „*Moja suseda z Ukrajiny*“.
14. 3,2 % – **cudzinci ako niekto, kto nehovorí našim jazykom**. V tejto kategórii sa vyskytujú odpovede ako „*Nieкто s jazykovou bariérou*“, „*Nehovorí po slovensky*“, „*Nerozumiem mu*“ a podobne.
15. 2,7 % – **zahraničné investície**. Odpovede ako napríklad: „*Kia, Samsung, Sony*“ alebo „*Zahraničné firmy u nás*“.
16. 2,4 % – **moslimovia/islam**. V týchto odpovediach respondenti odpovedali asociáciami ako „*Moslim*“, „*Zahalené ženy*“, „*Ramadán*“.
17. 2,4 % – **kvalifikovaní odborníci**. V týchto odpovediach si respondenti pod pojmom cudzinec predstavili lekárov, učiteľov cudzích jazykov, manažérov.
18. 1,8 % – **pozitívny prínos pre kultúru a ekonomiku**. V tejto kategórii sa vyskytli odpovede ako „*Konečne, že prichádzajú*“, „*Obohatenie kultúry*“, „*Potrebuje kvalifikovaných cudzincov pre rozvoj ekonomiky*“, „*Obohatenie mojej kuchyne*“, „*Schopní a šikovní ľudia*“.
19. 1,6 % – **sociálne slabšia skupina ľudí**. Respondenti si v týchto odpovediach spájali cudzincov s chudobou a nezamestnanosťou.

20. 1,2 % – **Ibrahim Maiga**. Najznámejší cudzinec na Slovensku nemohol v odpovediach chýbať.

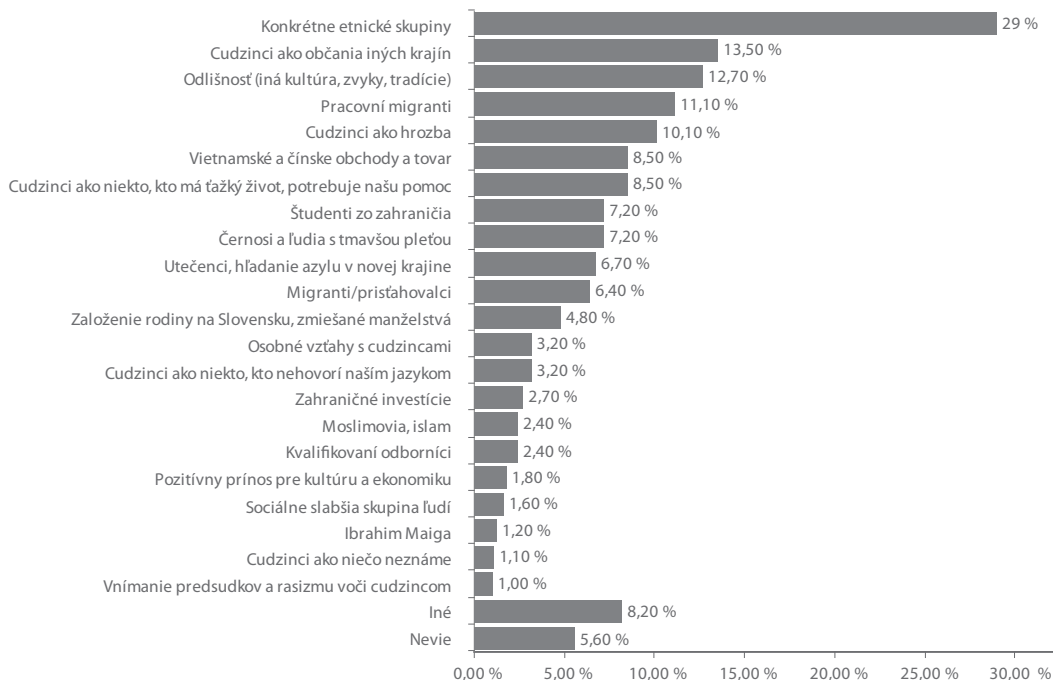
21. 1,1 % – **cudzinci ako niečo neznáme**. Respondenti si cudzincov spájajú s tajomnom, neznámom, niečím skrytým.

22. 1,0 % – **vnímanie predsudkov a rasizmu voči cudzincom**. Respondenti v odpovediach vnímali, že na Slovensku sú prítomné predsudky voči cudzincom a rasizmus, útoky extrémistických skupín, ktoré považujú za zbytočné.

23. 8,2 % – **iné**. Problematicky kategorizovateľné, v mnohých prípadoch vyhýbavé odpovede, ako napríklad: „*Cudzinci sú potomkovia slovenských emigrantov, ktorí sa vracajú do vlasti*“ alebo „*Cudzinci sú aj Slováci v zahraničí*“, alebo športovci, tiež odpovede typu „*Nezáleží na tom, odkiaľ je, sú dobrí aj zlí*“.

24. 5,6 % respondentov nemalo pri slove cudzinec nijakú asociáciu.

Graf 7. Asociácie na pojem „cudzinec žijúci na Slovensku“

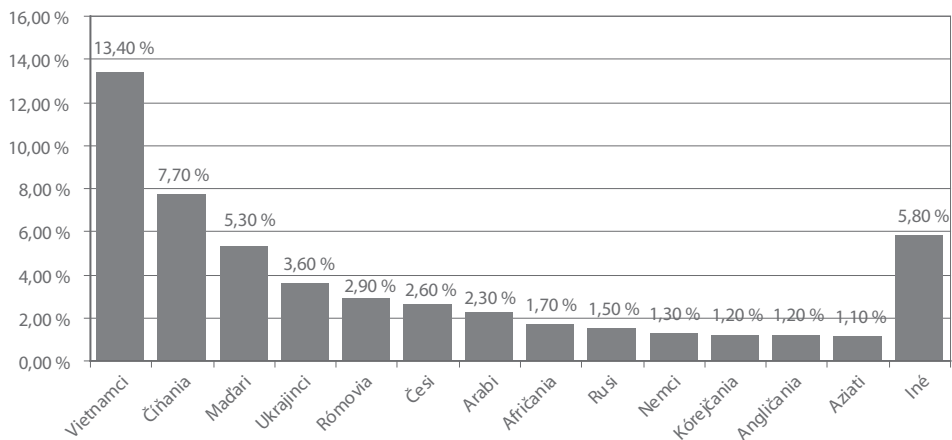
Zdroj: Výskum „Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v SR“. IOM, 2009.

V odpovediach na otvorenú otázku, kde respondenti uvádzali konkrétne krajiny, resp. konkrétne etnické skupiny či ľudí z konkrétnych kontinentov, sa najčastejšie vyskytovali odpovede „Vietnam“ (13,4 %) alebo „Čína“ (7,7 %), nasledovaní Maďarmi (5,3 %), Ukrajincami (3,6 %), Rómami (2,9 %), Čechmi (2,6 %), Arabmi (2,3 %),

Afričanmi (1,7 %), Rusmi (1,5 %), Nemcami (1,3 %), Kórejčanmi (1,2 %), Angličanmi (1,2 %), Aziatmi (1,1 %) a inými, pričom v kategórii iní sa objavujú Američania (0,7 %), Albánci (0,6 %), Japonci (0,6 %), Indovia (0,4 %), Rakúšania (0,3 %), Taliani (0,3 %), Afganci (0,3 %), Rumuni (0,3 %), Srbi (0,3 %), Francúzi (0,2 %), Pakistanci (0,2 %), Poliaci (0,2 %), Bulhari (0,2 %), Turci (0,1 %), Iránci (0,1 %), Kubánci (0,1 %), Židia (0,1 %), Mexičania (0,1 %) a maďarskí Slováci (0,1 %).

V odpovediach je pozoruhodné silné zastúpenie etnických skupín, ktoré žijú na Slovensku ako autochtónne menšinové skupiny, patria ku Slovensku a najmä disponujú občianstvom Slovenskej republiky. To, že do kategórií cudzincov niektorí respondenti zaraďujú aj neslovenských občanov Slovenska, naznačuje etnizáciu verejnej sféry a u jednej skupiny respondentov vnímanie Slovenska ako krajiny Slovákov. Cudziniec je vnímaný v najširšom chápaní ako niekto, kto nepatrí do slovenskej „core“ (jadrovej) skupiny, konzekventne, vo vzťahu k nemu/nej sa rozvíja sociálna solidarita problematickejšie ako vo vzťahu k tým, čo patria do jadra – teda etnických Slovákov. Každá spoločnosť je totiž rozdelená na „core“ (jadrovej) a „out“ (vonkajšej) skupiny, pričom ľudia patriaci do „out“ skupiny sa snažia integrovať do „core“ skupiny. „Jadrová“ skupina býva určovaná sociálne, geograficky, triedne, no najmä etnicky (Alexander, 1988). Tak je to všade vo svete, dôležité však je, aby hranice medzi oboma skupinami boli priepustné. V prípade politického národa, zjednoteného na systéme vyznávaných hodnôt, to nebýva jednoduché, no po splnení rôznych podmienok to možné je. Pri národoch, ktoré sú definované etnicky – ako Slováci – je však jadrová „core“ skupina uzavretá nielen pre tých, ktorí sú iní, ale dokonca aj pre tých, ktorí prešli procesom integrácie a často i asimilácie. Primordiálna, na krvi založená „imaginárna komunita“ sa bráni „cudzím prvkom“ (Vašečka, 2009).

Graf 8. Asociácie na pojem „cudzinec žijúci na Slovensku“ (výber z odpovedí „Konkrétne etnické skupiny“, ktoré reprezentovali 29 % všetkých odpovedí)

Zdroj: Výskum „Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v SR“. IOM, 2009.

Vo všeobecnosti možno zhrnúť, že v asociáciách na pojem „cudzinec žijúci na Slovensku“ prevažujú neutrálne hodnotenia a asociácie konkrétnych skupín cudzincov, ďalej nasledujú negatívne a pozitívne asociácie, nezanedbateľnú časť asociácií tvoria odpovede naznačujúce problémy pri predstavovaní si pojmu „cudzinec“. Zaradovaním ľudí patriacich do autochtónnych menšín do kategórie „cudzinec“ sa ukázal pojmový zmätok pretrvávajúci v hodnoteniach, no zároveň to poukazuje na silnú etnizáciu verejnej sféry a etnizáciu „jadrovej“ skupiny. Tou na Slovensku nie sú pre všetkých občania Slovenska (ako naznačili už otázky na vlastnú seba-percepciu), ale etnickí Slováci.

6.2. Postoje verejnosti k cudzincom

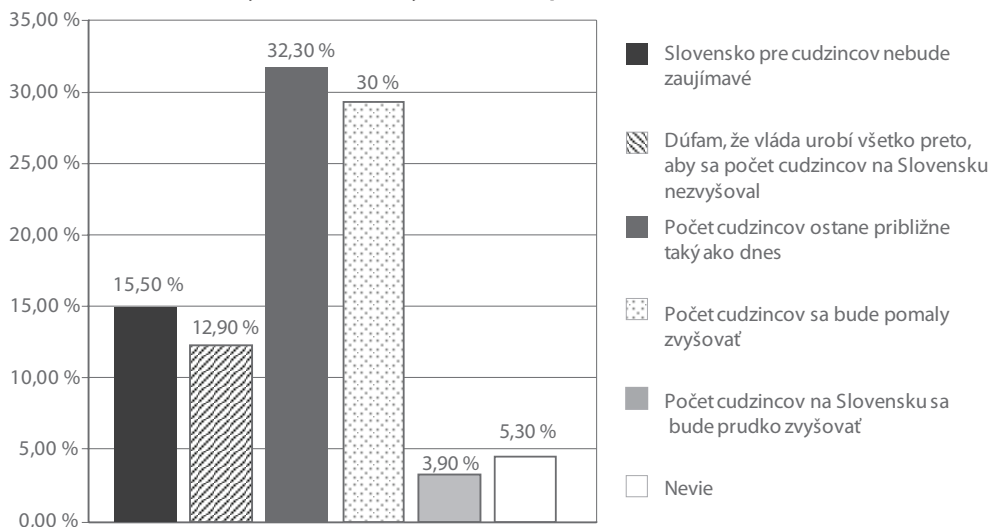
Druhá časť kvantitatívnej časti výskumu IOM „Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v SR“ sa venovala postojom verejnosti na Slovensku k cudzincom a k zahraničnej migrácii celkovo, spoločenskej atmosfére vo vzťahu k cudzincom, vedomostiam verejnosti o cudzincoch žijúcich na Slovensku, skúsenostiam obyvateľov Slovenska s cudzincami a predstavám respondentov o ich spoľžití s cudzincami.

6.2.1. Postoje verejnosti k cudzincom žijúcim na Slovensku a k zahraničnej migrácii

Postoje verejnosti k cudzincom žijúcim na Slovensku testovali dve otázky. V prvej otázke (otázka č. 8 dotazníka) mali respondenti možnosť vysloviť sa k tomu, či sa podľa nich v najbližších piatich rokoch zvýši počet cudzincov na Slovensku. 15,5 % respondentov sa domnieva, že Slovensko bude pre cudzincov nezaujímavé, 12,9 % respondentov dúfa, že vláda urobí všetko pre to, aby sa počet cudzincov na Slovensku nezvyšoval, 32,3 % respondentov je presvedčených o tom, že počet cudzincov ostane približne taký ako dnes, 30 % respondentov sa domnieva, že počet cudzincov sa bude pomaly zvyšovať, a iba 3,9 % respondentov si myslí, že počet cudzincov na Slovensku sa bude zvyšovať prudko.

V druhej otázke (otázka č. 9 dotazníka) mali respondenti možnosť vysloviť sa k tomu, či očakávajú v budúcnosti v ich obci/meste konflikty s cudzincami. Väčšina respondentov je presvedčená (45,9 %), že v ich obci konflikty nehrozia, 38,8 % respondentov si myslí, že takéto konflikty hroziť môžu, ale nebude to nič vážne a dlhodobé, a iba 8,3 % respondentov je negatívne naladených a domnieva sa, že budú hroziť vážne konflikty s cudzincami.

Podľa demografických charakteristík bola otázka týkajúca sa pohľadu do budúcnosti a predpokladaného vývoja počtu cudzincov na Slovensku, ako aj predpokladaných konfliktov súvisiacich s touto situáciou profilovaná takto: Vo vzťahu k **pohlaviu** nebol nájdený nijaký štatistický vzťah, z hľadiska **veku** bolo možné sledovať u ľudí z vekovej kategórie 45 – 54 rokov predpoklad prudkého nárastu počtu cudzincov na Slovensku. U vekovej kategórie 65 a viac rokov dôverujú ľudia vláde v tom zmysle, že sa jej podarí nárastu počtu cudzincov zabrániť, prípadne sa vôbec nevedia k danej otázke vyjadriť. Z hľadiska **vzdelania** sa ľudia so základným vzdelaním častejšie nevedeli k téme vyjadriť, kým vysokoškolsky vzdelaní respondenti najčastejšie uvádzali predpoklad, že počet cudzincov na Slovensku ostane rovnaký. V otázke potenciálnych konfliktov neboli zistené štatisticky významné rozdiely medzi kategóriami respondentov, okrem ľudí so základným vzdelaním, ktorí štatisticky významne častejšie volili možnosť „*neviem*“. **Národnostne** boli taktiež štatisticky významné odlišnosti nájdené iba u ľudí s inou ako slovenskou alebo maďarskou národnosťou, a to častejšou voľbou odpovedí „*neviem*“.

Graf 9. Názory na možné zvyšovanie sa počtu cudzincov na Slovensku

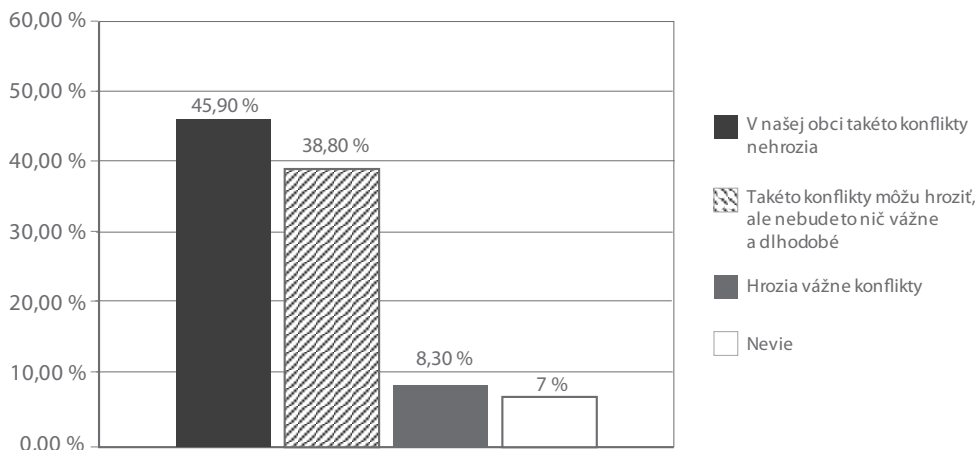
Zdroj: Výskum „Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v SR“, IOM, 2009.

Podľa **veľkosti obce** bolo možné pozorovať viaceré štatistické rozdiely. V malých obciach do 2-tisíc, prípadne 2 – 5-tisíc obyvateľov zdieľajú respondenti názor, že Slovensko je pre cudzincov nezaujímavou krajinou a konflikty nehrozia. V mestách od 20- do 50-tisíc obyvateľov je situácia iná. Prevláda tu názor, že počet cudzincov bude prudko narastať a situácia sa bude vyostrovať, hrozia vážne konflikty. V Bratislave a Košiciach prevláda názor, že počet cudzincov ostane rovnaký. V podobnom duchu sa nesie aj rozloženie v súvislosti s **krajom**, z ktorého respondenti pochádzajú. V Bratislavskom kraji prevláda názor, že konflikty medzi cudzincami a domácim obyvateľstvom síce hrozia, ale nejde o nič závažné. Naopak, v Nitrianskom kraji sa obyvatelia domnievajú, že hrozia vážne konflikty. V Trenčianskom kraji sa zdieľa predpoklad konštantného počtu obyvateľov iných národností na Slovensku. V Prešovskom kraji zároveň prevláda názor, že Slovensko je pre cudzincov neatraktívnou krajinou, k otázkam sa nevedia vyjadriť, „nadreprezentované“ sú odpovede „*neviem*“. Vo vzťahu k **vierovyznaniu** sa našli tendencie hlboko veriacich ľudí predpokladať, že Slovensko je pre cudzincov nezaujímavou krajinou a strety či konflikty nehrozia. U ľudí uvádzajúcich v otázke vierovyznania ateizmus sa našiel zdieľaný predpoklad prudkého nárastu počtu obyvateľov prichádzajúcich z cudziny, ale v otázke konfliktov sa títo ľudia zväčša nevedeli vyjadriť.

Z hľadiska **sociálno-ekonomického statusu**, v otázkach **zamestnania a príjmu** bolo možné pozorovať viaceré štatisticky významné rozdiely. Študenti pred-

pokladajú, že počet cudzincov na Slovensku ostane konštantný, ľudia v príjmových kategóriách 500 – 660 a 831 – 995 eur za mesiac predpokladajú, že sa tento počet bude postupne mierne zvyšovať, nezamestnaní ľudia sa obávajú prudkého nárastu počtu cudzincov. Dôchodcovia spolu s ľuďmi z najnižšej príjmovej kategórie do 330 eur za mesiac volia nadštandardne možnosť „*neviem*“, pričom v otázke hroziacich konfliktov sa vyjadrujú skôr pesimisticky (respondenti s príjmom do 330 eur za mesiac štatisticky významne častejšie vyberajú možnosť „*Hrozia vážne konflikty*“). V otázke **rodinného stavu** predpokladajú slobodní ľudia častejšie stálosť počtu cudzincov na Slovensku, ovdovení ľudia sa najčastejšie nevedia k otázkam vyjadriť. Ľudia žijúci osamote najčastejšie považujú Slovensko pre cudzincov za neatraktívnu krajinu, ľudia žijúci v 2-člennej domácnosti dôverujú v problematiku migrácie vláde a jej politike (vnímanej respondentmi ako reštriktívnej) a zároveň očakávajú vážnejšie konflikty. U respondentov z domácností s viacerými členmi (4 a viac) prevláda názor, že počet cudzincov ostane na Slovensku rovnaký, prípadne sa nevedia k danej problematike vyjadriť (najčastejšie 5 a viac členov). Vo vzťahu k **volebným preferenciám** opätovne možno sledovať názorovú odlišnosť jednotlivých voličov. Zatiaľ čo ľudia preferujúci SDKÚ nevedia odhadnúť vývoj počtu cudzieho obyvateľstva, nerozhodnutí voliči predpokladajú pozvoľný nárast počtu cudzincov na Slovensku. Voliči HZDS vkladajú zodpovednosť do rúk vláde a jej reguláciám a voliči SNS očakávajú v budúcnosti hroziace vážne konflikty.

Graf 10. Názory na možné konflikty s cudzincami v najbližších piatich rokoch

Zdroj: Výskum „Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v SR“, IOM, 2009.

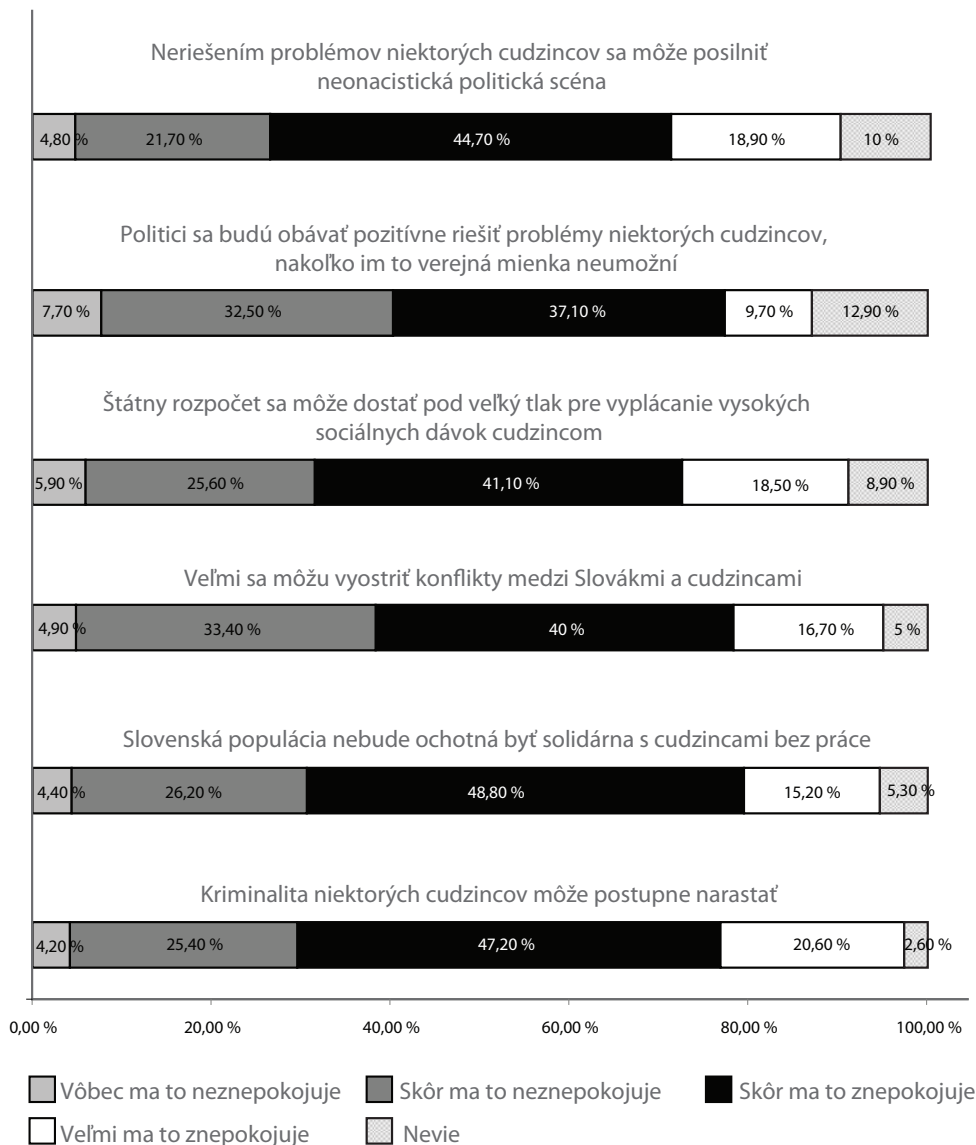
Celkovo možno konštatovať, že respondenti neočakávajú v budúcnosti rýchle zvyšovanie sa populácie cudzincov na Slovensku a väčšinou odmietajú, napriek mnohým pretrvávajúcim stereotypom o cudzincoch žijúcich na Slovensku, možnosť objavenia sa prípadných konfliktov. Mnohí z respondentov sú presvedčení, že Slovensko je pre cudzincov nezaujímavá krajina. Potvrdilo sa to aj pri kvalitatívnom prieskume vo fókusových skupinách.

6.2.2. Celková atmosféra a miera tolerancie vo vzťahu k cudzincom

Dôležitou otázkou pri posudzovaní celkových postojov slovenskej populácie k cudzincom žijúcim na Slovensku bolo meranie celkovej atmosféry vo vzťahu k cudzincom. Celková atmosféra vo vzťahu k cudzincom sa merala batériou prídavných mien predložených respondentom, pričom batéria bola vytvorená na princípe Osgoodovho sémantického diferenciálu (otázka č. 10 dotazníka). Na úrovni prvostupňového triedenia sa ukázalo, že najvyššie skóre získali tvrdenia ako „*Pokojná*“, „*Dobrá*“, „*Prijemná*“ alebo „*Zmierlivá*“, čo naznačuje preferencie väčšiny respondentov. Na vyslovenie sa k celkovej atmosfére vo vzťahu k cudzincom však bolo potrebné údaje spracovať za pomoci multivariačnej analýzy. Pri faktorovej analýze výsledkov však bol identifikovaný iba jeden faktor, ktorý bol silne sytený. Všetky respondentmi udávané hodnoty sa blížili stredu a neukazovali nijakú špecifickú názorovú profiláciu či polarizáciu. To je zaujímavý výsledok, ktorý naznačuje, že respondenti mali problém s posudzovaním atmosféry vo vzťahu k cudzincom a zrejme si neboli úplne istí, čo vlastne posudzujú. V iných častiach výskumu sa objavili silné hodnotenia spolužitia s cudzincami. Práve fókusové skupiny v tomto zmysle priniesli i poznanie, že vzájomné vzťahy sú už v súčasnosti narušené množstvom stereotypov o cudzincoch. Vzhľadom na relatívne malý podiel cudzincov na celkovej populácii (podľa Divinský, 2009), ktorý bol v roku 2009 menej ako 1 % celkovej populácie, možno predpokladať, že otázku o celkovej spoločenskej atmosfére budú respondenti schopní posudzovať až v budúcnosti.

Téma obáv spojených s otázkou spolužitia s cudzincami bola v dotazníku zachytená formou batérie výrokov daných respondentom na posúdenie (otázka č. 11 dotazníka). Respondenti mali možnosť vyjadriť sa k výrokom, nakoľko ich problematika znepokojuje, a to na štvorstupňovej škále od „*Vôbec ma to neznepokojuje*“ cez „*Skôr ma to znepokojuje*“ a „*Skôr ma to neznepokojuje*“ až po „*Vôbec ma to neznepokojuje*“. Väčšinu respondentov (spolu 67,9 %) znepokojuje možný nárast kriminality niektorých cudzincov, kým opačný názor má spolu 29,6 % respondentov. Podobne sú respondenti viac znepokojení postojom majority k cudzincom – spolu 64 % respondentov znepokojuje, že slovenská populácia

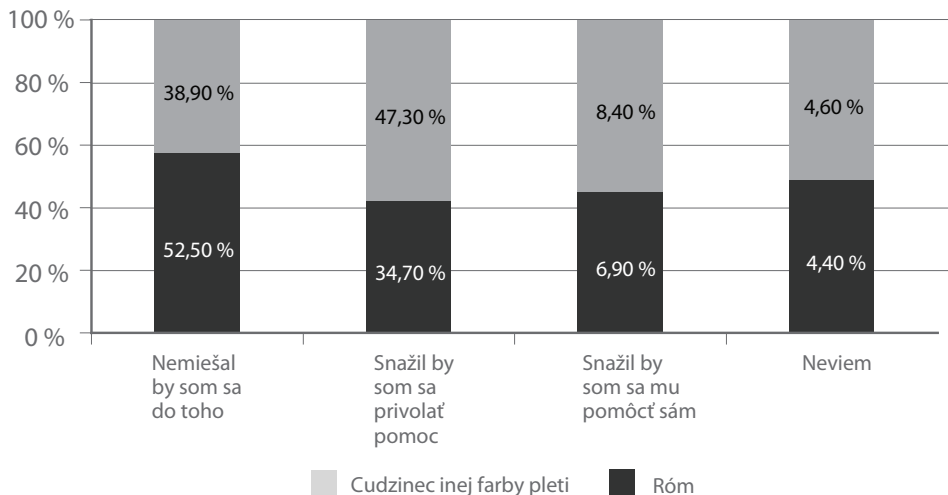
nebude ochotná byť solidárna s cudzincami, ktorí nebudú mať prácu. Konfliktov medzi Slovákami a cudzincami sa obáva spolu 56,7 % respondentov, kým opačný názor má spolu 38,3 %. Finančných nákladov spojených s vyplácaním vysokých sociálnych dávok cudzincom sa obáva väčšia časť respondentov (spolu 59,6 % respondentov), čo dokumentuje pomerne vysokú mieru stereotypného rozmýšľania o cudzincoch na Slovensku a ich postavení. Respondenti boli už menej znepokojení tým, že politici sa budú obávať pozitívne riešiť problémy niektorých cudzincov, pretože im to verejná mienka neumožní. Znepokojovalo to spolu 46,8 % respondentov, kým opačný názor malo 40,2 % respondentov. Silné znepokojenie u respondentov vyvoláva predstava, že neriešením problémov niektorých cudzincov sa môže posilniť neonacistická politická scéna – znepokojuje to 63,6 % respondentov, opačný názor má 26,5 % respondentov. Ukazuje sa, že napriek preferenciám rôznych reštriktívnych opatrení vo vzťahu k cudzincom väčšina slovenskej majoritnej populácie odmieta extrémistické tendencie a prejavy, ktoré všade vo svete sprevádzajú náročnú diskusiu o migrácii a jej manažovaní.

Graf 11. Miera znepokojenia respondentov uvedenými problémovými okruhmi

Zdroj: Výskum „Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v SR“, IOM, 2009.

V súvislosti s **pohlavím** respondentov sa nezistila nijaká súvislosť s obavami, ktoré respondenti majú. Preukázala sa však súvislosť s **vekom** – veková skupina ľudí starších ako 65 rokov sa obáva vyostrenia konfliktov medzi Slovákami a cudzincami. Zároveň sa spolu so skupinou 45 – 54-ročných obávajú zataženia štátneho rozpočtu v dôsledku vyplácania sociálnych dávok. V oblasti **vzdelania** existujú štatisticky významné rozdiely medzi ľuďmi so základným vzdelaním a vysokoškolsky vzdelanými v otázkach rizika nárastu kriminality a zataženia štátneho rozpočtu. Vysokoškolsky vzdelaní vidia situáciu optimistickejšie. Rozdiely vo vzťahu k **národnosti** sa zistili medzi ľuďmi so slovenskou a udávanou inou národnosťou v otázke obáv z nárastu cudzineckej kriminality. Ľudia so slovenskou národnosťou sa tohto trendu obávajú štatisticky významne viac. Ľudia z Bratislavy a Košíc sa viac obávajú nesolidárnosti Slovákov s nezamestnanými cudzincami než ľudia v mestách s 50 – 100-tisíc obyvateľmi. V mestách s 5 – 20-tisíc obyvateľmi sa ľudia obávajú neschopnosti politikov riešiť situáciu cudzincov, a to oproti malým mestám (do 5-tisíc obyvateľov). V malých mestách sa však ľudia oveľa menej obávajú vyostrenia konfliktov než napríklad v mestách s 20- až 50-tisíc obyvateľmi. Pri **krajoch** sa štatisticky významný rozdiel našiel iba pri výroku obáv z prílišného zataženia štátneho rozpočtu, a to medzi Banskobystrickým a Trenčianskym krajom, kde ľudia z Banskobystrického kraja sú štatisticky viac presvedčení, že akceptácia cudzincov môže znamenať tlak na štátny rozpočet. V súvislosti s **vierou, príjmom** a **rodinným stavom** sa nezistili nijaké rozdiely v miere a podobe obáv zo spolužitia s cudzincami. Rozdiely však existujú vo vzťahu k **zamestnaniu** respondentov. V prípade vyššej strednej triedy existuje nižšia miera obáv zo zvýšenej kriminality cudzincov, než je to u nezamestnaných. Ľudia v dôchodku sa v porovnaní so študentmi vo zvýšenej miere obávajú nárastu konfliktov. Obavy z nárastu kriminality a zároveň nadmernej záťaže štátneho rozpočtu majú aj ľudia žijúci v domácnosti s dvomi členmi, a to štatisticky významne viac než ľudia zo 4-členných domácností. Nárastu kriminality sa z hľadiska **politických preferencií** obávajú aj voliči HZDS, štatisticky vo vyššej miere než voliči SDKÚ. Posilnenia vplyvu neonacistických strán pri neriešení otázky cudzincov sa obávajú štatisticky významne viac voliči KDH a, naopak, neobávajú sa jej voliči SMER-u.

So spolužitím s cudzincami či ľuďmi v nejakom smere inými, pochopiteľne, súvisí i vzájomná úcta a pripravenosť pomáhať si. V dotazníku bola respondentom predložená hypotetická otázka (otázka č. 12 dotazníka), čo by robili, ak by na ulici niekto napadol cudzinca. Pre možnosť porovnania bola položená i kontrolná otázka s rovnakým znením, ale namiesto cudzinca bol uvedený Róm ako predstaviteľ najodmietanejšej skupiny obyvateľstva na Slovensku (otázka č. 13 dotazníka).

Graf 12. Posúdenie hypotetických situácií napadnutia cudzinca a Róma na ulici

Zdroj: Výskum „Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v SR“. IOM, 2009.

Výsledky ukazujú, že cudzinci by sa dočkali pomoci od respondentov častejšie ako Rómovia. Pri cudzincoch by sa do konfliktu nemiešalo 38,9 % respondentov, kým pri Rómoch až 52,5 % z nich. Pri napadnutí cudzinca by sa 47,3 % respondentov snažilo privolať pomoc, kým u Rómov by to bolo 34,7 % respondentov. Iba 8,4 % respondentov by sa snažilo cudzincovi v problémoch pomôcť oproti 6,9 % respondentov, ktorí by pomohli Rómom. Cudzinci majú u slovenskej populácie „vyšší rating“, dočkali by sa pomoci zo strany majoritnej populácie častejšie ako Rómovia. Vzhľadom na to, že Rómovia sú dlhodobo najodmietanejšou skupinou obyvateľstva na Slovensku, voči ktorej je vysoká sociálna dištancia zo strany majoritného obyvateľstva, je otázne, či takýto výsledok možno hodnotiť vo vzťahu k cudzincom ako pozitívny. Je však aj otázne, ako by sa respondenti zachovali pri tejto otázke, ak by nebol špecifikovaný pôvod alebo etnicita napadnutého. Je pravdepodobné, že významná časť respondentov by sa do konfliktu nemiešala za nijakých okolností.

Celkovo sa ukazuje, že respondenti posudzujú spoločenskú atmosféru vo vzťahu k cudzincom iba s problémami, lepšie sa im darí hovoriť o budúcnosti a jej projekciách. Pri hodnotení budúcich možných vzťahov medzi slovenskou majoritou a cudzincami sú respondenti silne ovplyvnení stereotypnými negatívnymi predstavami o cudzincoch. Vnímajú ich ako ľudí, o ktorých je potrebné sa starať, alebo ktorí roznášajú nákazlivé choroby.

6.2.3. Vedomosti o menšinách žijúcich na Slovensku

Šesť vedomostných otázok bolo v dotazníku (otázka č. 14) respondentom ponúknutých na to, aby bolo možné zistiť mieru informovanosti slovenskej populácie o skupinách cudzincov žijúcich na Slovensku. Otázky boli vybrané náhodne a predstavujú elementárne vedomosti, čo patrí k všeobecnému prehľadu o ľuďoch, ktorí v súčasnosti žijú na Slovensku ako cudzinci a mnohí sa ako občania Slovenskej republiky snažia o integráciu do slovenskej spoločnosti.

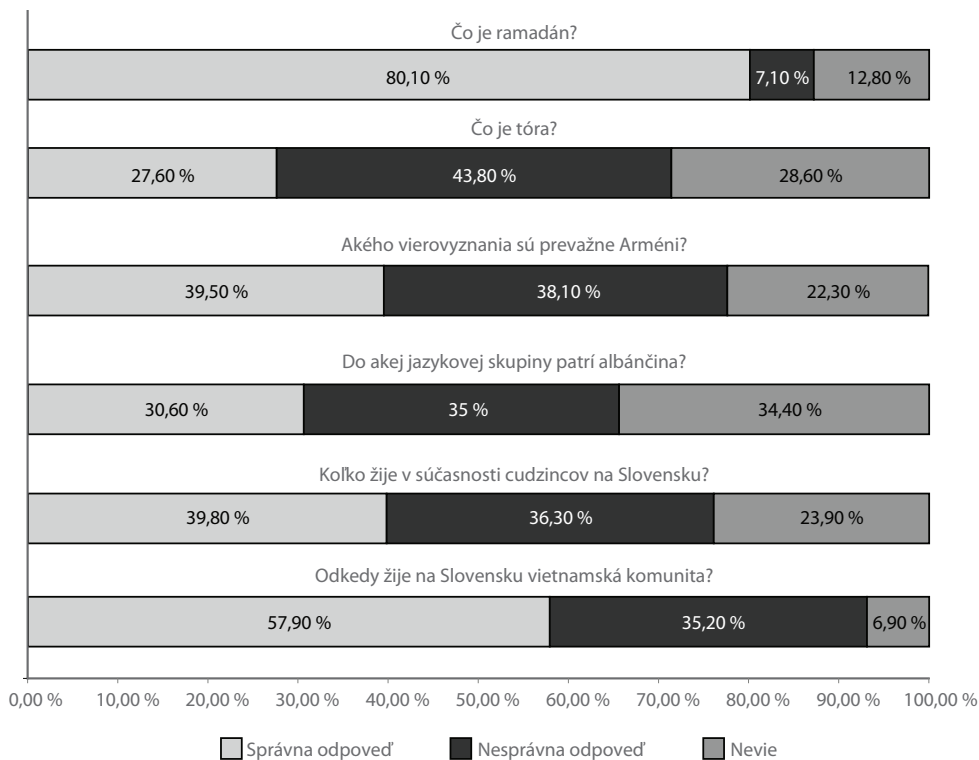
Tabuľka 3. Vedomosti o menšinách na Slovensku

Ramadán je:			
moslimský pôstny mesiac	arabské slovo pre svätú vojnu	nasledovník Mohameda, od ktorého sa odvíja šiítska vetva islamu	Neviem
80,1 %	3,6 %	3,5 %	12,8 %
Tóra je:			
pokrývka hlavy	moslimská modlitebňa	židovský náboženský zákon	Neviem
30,6 %	13,2 %	27,6 %	28,6 %
Arméni patria medzi:			
moslimov	luteránov	do arménskej cirkvi	Neviem
32,3 %	5,8 %	39,5 %	22,3 %
Albánčina je:			
ugrofínsky jazyk	románsky jazyk	samostatný nezaradený jazyk	Neviem
13 %	22 %	30,6 %	34,4 %
Súčasný počet cudzincov na Slovensku:			
približne 8 000	približne 50 000	približne 300 000	Neviem
21,2 %	39,8 %	15,1 %	23,9 %
Vietnamská komunita žije na Slovensku:			
od čias Rakúsko-Uhorska	od čias socializmu	od revolúcie 1989	Neviem
1,9 %	57,9 %	33,3 %	6,9 %

Zdroj: Výskum „Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v SR“. IOM, 2009.

Výsledky tohto „vedomostného kvízu“ poukázali na neznalosti väčšiny slovenskej populácie o cudzincoch žijúcich na Slovensku. Vzhľadom na to, že otázky boli tipovacie, je otázne, ako by vedomostný test dopadol, ak by otázky boli formulované ako otvorené. Najvyššie vedomosti respondenti zaznamenali pri ramadáne (80,1 %), no iba 27,6 % uviedlo správne čo je tóra, iba 39,5 % respondentov správne zakrúžkovalo vierovyznanie Arménov, 30,6 % respondentov správne odhadlo, do akej jazykovej skupiny patrí albánčina, 39,8 % respondentov si úspešne poradilo s otázkou, koľko cudzincov žije na Slovensku. Naopak, na otázku, odkedy žije na Slovensku vietnamská komunita, správne odpovedalo 57,9 % respondentov. Chýbajúce a nepresné informácie o cudzincoch žijúcich na Slovensku potvrdili i fókusové skupiny, v ktorých sa mnohí účastníci nevedeli vyjadriť k viacerým faktografickým témam súvisiacich s témou.

Graf 13. Vedomosti o menšinách na Slovensku

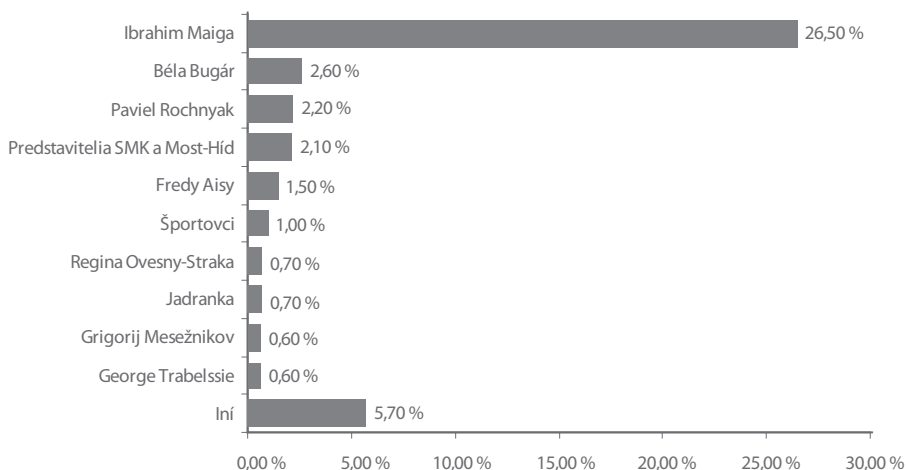

Zdroj: Výskum „Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v SR“, IOM, 2009.

Z vedomostných otázok bol vytvorený index vedomostí o menšinách žijúcich na Slovensku. Dosahované hodnoty v tomto indexe sa skúmali v súvislosti s demografickými ukazovateľmi a zistené rozdiely sa našli vo viacerých oblastiach. Vedomostná úroveň o menšinách nesúvisí vo výskumnej vzorke s **pohlavím, vekom, veľkosťou obce, krajom, vierovyznaním, počtom členov domácnosti** ani s **volebnými preferenciami** respondenta. Štatisticky významný vzťah sa však zistil medzi vedomosťami a **vzdelaním**, pričom ľudia so stredoškolským vzdelaním s maturitou a vysokoškolským vzdelaním majú lepšie vedomosti než ľudia so základným a stredoškolským vzdelaním. Tieto rozdiely však z vecného hľadiska neboli veľké, čo vypovedá veľa o kvalite vzdelávacieho systému na Slovensku a jeho chýbajúcej zameranosti na otázky spolužitia s cudzincami. Rozdiel sa zistil aj medzi príslušníkmi slovenskej a maďarskej **národnosti** na jednej strane a príslušníkmi inej národnosti na druhej strane, pričom príslušníci menšín (okrem Maďarov) dosahovali vo vedomostnom teste lepšie výsledky.

Zaujímavým zistením je vzťah **sociálno-ekonomického statusu** a miery vedomostí o menšinách. V súvislosti so zamestnaním ide o rozdiel medzi príslušníkmi vyššej strednej triedy oproti dôchodcom, nezamestnaným a manuálne pracujúcim a o rozdiel medzi bielymi goliermi a nezamestnanými. Skutočne zaujímavé rozdiely sa zistili v súvislosti s **výškou príjmu**, keď vedomosti ľudí lineárne narastajú spolu s výškou príjmu, a to až na úroveň mesačného príjmu 661 – 830 eur, kde sú vedomosti ľudí o menšinách najvyššie. Vo vyššej príjmovej skupine, 831 – 995 eur za mesiac, vedomostná úroveň opäť klesá na priemernú úroveň a paradoxne v príjmovej skupine 1 161 – 1 330 eur sa dokonca dostáva do podpriemeru. V tejto súvislosti sa dá s istou dávkou zjednodušenia konštatovať, že ľudia s vyššími, a dokonca i tí s nadštandardnými príjmami na Slovensku nepatria medzi najvzdelanejších. I na takomto parciálnom výsledku možno vidieť inkonzistenciu sociálneho statusu ľudí v transformačnom období. Štatisticky významné rozdiely na úrovni vedomostí sa zistili aj medzi ľuďmi žijúcimi v manželstve a ovdovenými ľuďmi v neprospech ovdovených.

V súčasnosti ľudia získavajú vedomosti o rôznych témach nielen v rámci formálneho vzdelávania, ale i prostredníctvom široko chápaných médií alebo tak ako v minulosti v interakciách s blízkymi ľuďmi a priateľmi. Respondentom sa preto okrem vedomostných otázok predložila i otvorená otázka, či poznajú nejakú verejne známu osobu, ktorá žije na Slovensku, pričom pochádza z inej krajiny (otázka č. 25 dotazníka). 62 % respondentov sa k tejto otázke nevedelo vysloviť a nespomenuli si na nijakého cudzinca žijúceho na Slovensku. Iba 38 % respondentov si spomenulo a spolu uviedli širokú paletu konkrétnych cudzincov.

Graf 14. Meno známej osoby, ktorá patrí do skupiny cudzincov, prípadne je inej než slovenskej národnosti

pozn. N = 400

Zdroj: Výskum „Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v SR“. IOM, 2009. (N = 400).

Z grafu 14 vidno, že mnohí respondenti (38 %), ktorí vedeli uviesť meno cudzinca, uvádzali medzi cudzincami a ľuďmi cudzieho pôvodu žijúcimi na Slovensku aj občanov Slovenskej republiky patriacich do autochtónnych menšín. V zozname sa objavili i ľudia, ktorí na Slovensku nežijú. Nie je tak jasné, prečo ich respondenti vôbec uvádzajú. Respondenti mali síce možnosť uviesť kohokoľvek, kto je podľa nich cudzinec alebo je inej ako slovenskej národnosti, ale na otázku mali možnosť odpovedať iba tí, ktorí si vedeli spomenúť na nejakého cudzinca žijúceho na Slovensku. Pri tomto zistení je dôležité uvedomiť si, že mnoho ľudí posudzuje svoje okolie nekonzistentne a v kvantitatívnom výskume sa respondenti snažia, aby nepôsobili nekompetentne. V tejto súvislosti je otázne, na čo odpovedali mnohí respondenti v otázkach s uzavretými odpoveďami, keď až 62 % z nich nevie uviesť meno nijakého známeho cudzinca žijúceho na Slovensku.

Ďalší cudzinci uvádzaní respondentmi (všetci menej ako 1 % odpovedí):

Akcionári Kie	Klára Orgovánová	Viki Ráková	Bývalý lekár RZS
Csongor Kassai	Eric Assimakopoulos	Lobo	Dara Dolina
Rei Koreik	Fethi Bei	G. F. Babcoke	Gabriel Eichler
Ján Lašák	Jan Novotný	Dr. Wilbert Recabaren	Tony Moyzes
Vašo Patejdl	Janek Ledecký	Kmeťoband	Daniela Peštová
Radek Brzobohatý	Vincenzo	manžel Oľgy Belešovej	Misahiko Shiraki
Mustafa Koruk	Mustafa Labsi	Musulbes	Galina Čistiaková
Otto Walter	Petr Muk	Petr Šabata	MUDr. Siracká
Rozin	Tina	Nicole de Cloude	Szidi Tobiáš
Thomas Puskailer	Miro Žbirka	Rómovia	

Vo všeobecnosti možno zhrnúť, že respondenti majú pomerne slabé vedomosti o cudzincoch žijúcich na Slovensku, aktívne tieto informácie nevyhľadávajú a pri premýšľaní o cudzincoch žijúcich na Slovensku vystupujú nekonzistentne. Väčšina respondentov nevie uviesť meno nijakého cudzinca žijúceho na Slovensku, pričom niektorí z tých, ktorí vedia uviesť takéto meno, bývajú nekonzistentní.

6.2.4. Skúsenosti s cudzincami na Slovensku

Praktické skúsenosti s cudzincami na Slovensku sa v dotazníku skúmali tromi otázkami. V prvej otázke (otázka č. 15 dotazníka) svoje skúsenosti s cudzincami hodnotilo ako rozhodne dobré 8,3 % respondentov, ako skôr dobré 31,3 % respondentov, ako ani dobré, ani zlé až 40,2 % respondentov, ako skôr zlé 5,2 % a ako rozhodne zlé iba 1,1 % respondentov. Až 12,8 % respondentov deklarovalo, že nemá nijaké skúsenosti s cudzincami. Na prvý pohľad sú výsledky povzbudzujúce – iba 6,3 % respondentov označilo svoje skúsenosti s cudzincami za zlé a až 39,6 % respondentov za dobré.

V druhej otázke (otázka č. 16 dotazníka) sa respondenti mali vysloviť k príčinám nízkeho podielu cudzincov na celkovej slovenskej populácii. Respondenti mali možnosť posúdiť viaceré možnosti maximálne uvedením troch odpovedí, pričom pri každej možnosti mali možnosť uviesť, ktorú odpoveď by uviedli ako

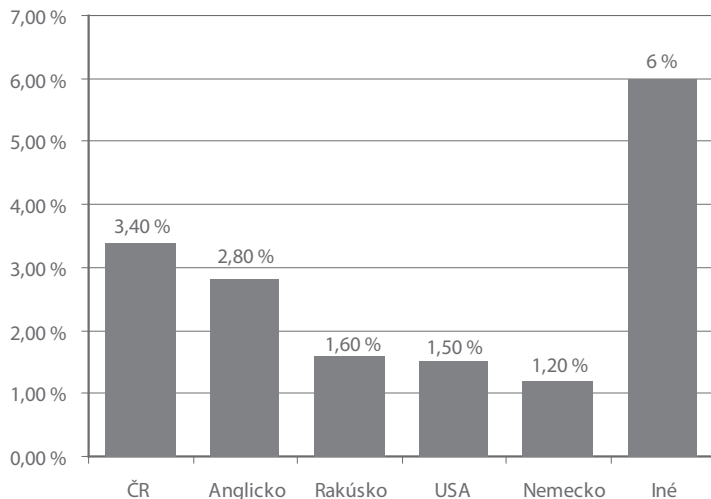
prvú, ktorú ako druhú a ktorú ako tretiu. Najvýraznejšie sa respondenti priklonili k odpovedi „*Pre cudzincov je Slovensko nezaujímavá krajina*“ (51,3 % prvých odpovedí, 10,7 % druhých odpovedí a 6,2 % tretích odpovedí), za ktorou nasledovala sebakritická možnosť „*Ľudia na Slovensku z nich majú strach*“ (17,3 % prvých odpovedí, 27,4 % druhých odpovedí a 50,7 % tretích odpovedí). Podobné výsledky boli dosiahnuté i vo fókusových skupinách, kde téma nezaujímavosti Slovenska pre cudzincov jednoznačne dominovala.

Dôležitým faktorom, ktorý ovplyvňuje postoje k cudzincom, je vlastná skúsenosť s pozíciou cudzinca v niektorej inej krajine (otázka č. 17 dotazníka). Respondenti preto odpovedali, či žili niekedy v zahraničí dlhšie obdobie ako tri mesiace, pričom iba 14,1 % malo túto skúsenosť, kým 85,9 % respondentov odpovedalo záporne. Podobne ako v prípade fókusových skupín i v dotazníkovom výskume sa prejavili u tých, čo mali skúsenosť s pobytom v zahraničí, výrazne pozitívnejšie a ústretovejšie postoje k cudzincom na Slovensku.

Tabuľka 4. Pobyt respondentov v zahraničí dlhší ako tri mesiace

Žili ste v zahraničí dlhšie ako 3 mesiace?	
Žil v jednej krajine	125 (11,9 %)
Žil v dvoch krajinách	13 (1,2 %)
Žil v troch a viac krajinách	7 (6,1 %)
Spolu	145 (13,8 %)

Zdroj: Výskum „Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v SR“. IOM, 2009.

Graf 15. Krajiny, v ktorých respondenti žili viac ako 3 mesiace

Zdroj: Výskum „Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v SR“. IOM, 2009.

Poznámka: Iné krajiny zahŕňali 27 krajín: Kuvajt, Kanada, Írsko, Rumunsko, Rusko, Slovinsko, Izrael, Ukrajina, Maďarsko, Dánsko, Grécko, Francúzsko, Švajčiarsko, Poľsko, Austrália, NDR, ZSSR, Líbya, Taliansko, Nórsko, Holandsko, Belgicko, Juhoslávia, Chorvátsko, Bosna a Hercegovina, Cyprus a Kazachstan (všetky menej ako 1 %).

Skúsenosti s cudzincami sa nelíšia vo vzťahu k **pohlaviu** respondenta ani vo vzťahu k **veku**, ktorý zohráva úlohu iba v prípade poslednej otázky. Pretože je čoraz bežnejšie vycestovať do zahraničia na dlhší čas, majú túto skúsenosť častejšie ľudia z vekovej kategórie 25 až 34 rokov. Vzhľadom na **vzdelanie** uvádzajú ľudia so základným vzdelaním najčastejšie absenciu skúseností s cudzincami, ako aj neprítomnosť vlastnej skúsenosti s pobytom v zahraničí. Ľudia so stredoškolským vzdelaním bez maturity uvádzajú veľmi zlé skúsenosti s cudzincami, zatiaľ čo u ľudí s vyšším vzdelaním sa uvádzané skúsenosti zlepšujú, u ľudí so stredoškolským vzdelaním s maturitou sú väčšinou dobré a u vysokoškolsky vzdelaných dokonca rozhodne dobré skúsenosti. Vysokoškolsky vzdelaní ľudia tiež najčastejšie uvádzajú dlhodobý pobyt v zahraničí. Ako dôvody absencie cudzincov na Slovensku uvádzajú ľudia so základným vzdelaním obavy z rasovo motivovaných útokov, prípadne odpoveď „*neviem*“ a ľudia so stredoškolským vzdelaním bez maturity uvádzajú Slovensko ako nezaujímavú krajinu a následne strach Slovákov z odlišnosti. Podľa **národnosti** možno pozorovať rozdiel najmä u ľudí uvádzajúcich inú ako slovenskú národnosť. V tejto skupine výrazne prevažujú pozitívne skúsenosti s cudzincami. Tento fakt je podložený aj štatisticky významne častejším pobytom v zahraničí v tejto skupine ľudí v porovnaní s ľuďmi so slovenskou národnosťou. Ako hlavné dôvody neprítomnosti cudzincov na

Slovensku sú u skupiny „neslovákov“: obava z rasistických útokov a nezaujímavosť Slovenska ako cieľovej imigračnej krajiny. V súvislosti s **počtom obyvateľov** v sídle sa skúsenosti s cudzincami menia. Od obcí s počtom obyvateľov do 2-tisíc, kde skúsenosti celkom absentujú, cez obce od 2- do 5-tisíc, kde prevládajú prevažne dobré skúsenosti, po obce s počtom obyvateľov 20- až 50-tisíc, kde sa uvádzajú prevažne zlé skúsenosti. V Bratislave a Košiciach ľudia najčastejšie volili odpoveď „*neviem*“. Ako hlavné príčiny neprítomnosti cudzincov na Slovensku uvádzali ľudia z obcí do 2-tisíc obyvateľov obavy z rasizmu, v obciach do 5-tisíc obyvateľov potom nezaujímavosť Slovenska a zlé správanie ľudí k cudzincom. Vo väčších mestách s 50- až 100-tisíc obyvateľmi sa ako dôvod uvádzal strach ľudí z cudzincov na Slovensku a v Bratislave a Košiciach prevládalo legislatívne zdôvodnenie – zákony, ktoré cudzincom neumožňujú trvalo žiť na Slovensku. Čo sa týka skúseností s pobytom v zahraničí, tie prevažovali v mestách medzi 50- a 100-tisíc obyvateľmi a, naopak, absentovali v obciach pod 2-tisíc obyvateľov.

Skúsenosti s cudzincami v **krajoch** sú rozdielne. V Bratislavskom kraji ľudia najčastejšie volia možnosť „*neviem*“ (spôsobené zrejme anonymným prostredím), v Banskobystrickom kraji prevládajú skôr zlé skúsenosti a v Nitrianskom kraji sú „nadreprezentované“ veľmi negatívne skúsenosti s cudzincami, podobne je tam častá absencia skúseností. Spomedzi udávaných dôvodov neprítomnosti cudzincov na Slovensku na prvom mieste uvádzajú ľudia z Nitrianskeho kraja obavy z rasizmu, z Trenčianskeho kraja strach ľudí z cudzincov a v Žilinskom kraji legislatívnu nemožnosť žiť na Slovensku. Z ďalších uvádzaných dôvodov v Bratislavskom a Košickom kraji prevláda strach z cudzincov, v Trnavskom kraji nezaujímavosť krajiny a legislatívna nedostupnosť, v Trenčianskom a Prešovskom kraji obavy z rasizmu a v Banskobystrickom a Trenčianskom kraji zlé správanie k cudzincom. Vzťah medzi krajom a skúsenosťou so životom v zahraničí sa nenašiel. V súvislosti s **vierovyznaním** uvádzali ateisti najčastejšie veľmi negatívne skúsenosti s cudzincami. Zároveň však najčastejšie uvádzali možnosť „*neviem*“ ako príčinu nízkeho počtu cudzincov na Slovensku. Hneď ako druhú možnosť uvádzali ateisti obavy z rasistických útokov, hlboko veriaci a veriaci, naopak, za najdôležitejšiu príčinu nízkeho počtu cudzincov považovali legislatívne problémy s integráciou na Slovensku. U veriacich častejšie prevláda absencia skúsenosti s pobytom v zahraničí. Najväčšie skúsenosti v tejto oblasti mali ľudia, ktorí uvádzali, že nie sú nábožensky založení.

Podľa jednotlivých **zamestnaní** respondentov sa skúsenosti s cudzincami líšili. Manuálne pracujúci uvádzali väčšinou neutrálne postoje voči cudzincom, nezamestnaní výrazne negatívne a ľudia z vyššej strednej triedy skôr pozitívne skúsenosti. Ľudia manuálne pracujúci uvádzali ako príčinu neprítomnosti cudzincov na Slovensku jeho neatraktívnosť pre migrantov. Nezamestnaní najčastejšie uvádzali možnosť „*neviem*“ a nemanuálne pracujúce biele goliere sa domnievajú,

že pravdepodobnou príčinou môže byť zlé správanie Slovákov voči cudzincom. V poslednej menovanej kategórii sa nachádza aj najviac ľudí, ktorí majú skúsenosť so životom v zahraničí. Vo vzťahu k príjmu sa našli dve štatisticky významné rozdiely v priemeroch. U ľudí s príjmom do 330 eur mesačne skúsenosť s cudzincami absentuje a u ľudí v príjmovej kategórii 661 – 830 eur na mesiac sú skúsenosti s cudzincami polarizované, buď mierne pozitívne, alebo výrazne negatívne. Z dôvodov sa najčastejšie uvádzajú nezaujímavosť krajiny u skupiny s príjmom 661 – 995 eur mesačne, zlé správanie k cudzincom u skupín 331 – 500 a 831 – 995 eur mesačne a obavy z rasizmu u najnižšej príjmovej kategórie, v ktorej však na prvom mieste dominuje odpoveď „*neviem*“. To však môže súvisieť aj s faktom, že ľudia z tejto skupiny prevažne uvádzajú absenciu skúsenosti so životom v zahraničí. Takéto skúsenosti, naopak, majú najčastejšie ľudia z príjmovej kategórie 661 – 995 eur mesačne.

V spojitosti s **rodinným stavom** sa nenašli štatisticky významné rozdiely v skúsenosti s cudzincami. Ako príčiny ich neprítomnosti na Slovensku sa však u rozvedených častejšie uvádzal strach Slovákov z cudzincov, u ženatých zlé správanie k cudzincom a legislatívne znevýhodnenia a u ovdovených obavy z rasizmu. Pri počte osôb v domácnosti bolo možné pozorovať neprítomnosť kontaktu a skúseností s cudzincami u ľudí žijúcich osamote, skôr zlé skúsenosti prevládali u ľudí žijúcich vo dvojici, no u 3- a 4-členných domácností prevládali veľmi dobré alebo skôr dobré skúsenosti. U 2-, 3- a 5-členných domácností jasne dominoval ako uvádzaný dôvod neprítomnosti cudzincov na Slovensku strach Slovákov z odlišností a cudzincov, pričom u 5-členných rodín bol často udávaným dôvodom aj rasizmus.

Vo vzťahu k **volebným preferenciám** možno pozorovať prevažne pozitívne skúsenosti u voličov SDKÚ, KDH a ľudí, ktorí uviedli vo volebných preferenciách možnosť „*neviem*“, u voličov SMK prevláda neschopnosť vyjadriť sa k otázke skúseností a u voličov SNS, prípadne ľudí, ktorí uvádzajú, že by sa na voľbách nezúčastnili, prevládajú skôr negatívne alebo veľmi negatívne skúsenosti s cudzincami. Voliči SMER-u uvádzajú ako hlavnú príčinu malého počtu cudzincov na Slovensku jeho neatraktívnosť pre migrantov. Voliči SNS a HZDS uvádzajú reštriktívnu legislatívu, strach a zlé správanie k cudzincom na Slovensku. V posledných dvoch uvádzaných dôvodoch sa tiež zhodujú s voličmi SDKÚ.

Vo všeobecnosti možno konštatovať, že respondenti na Slovensku deklarujú pozitívne postoje vo vzťahu k cudzincom žijúcim na Slovensku a sebakriticky vidia príčinu nízkeho počtu cudzincov v strachu obyvateľov z nich a v tom, že Slovensko je pre cudzincov nezaujímavou krajinou. Respondenti, ktorí mali možnosť žiť v zahraničí, sú vo vzťahu k cudzincom žijúcim na Slovensku nadštandardne ústretoví.

6.3. Percepcia pracovnej migrácie

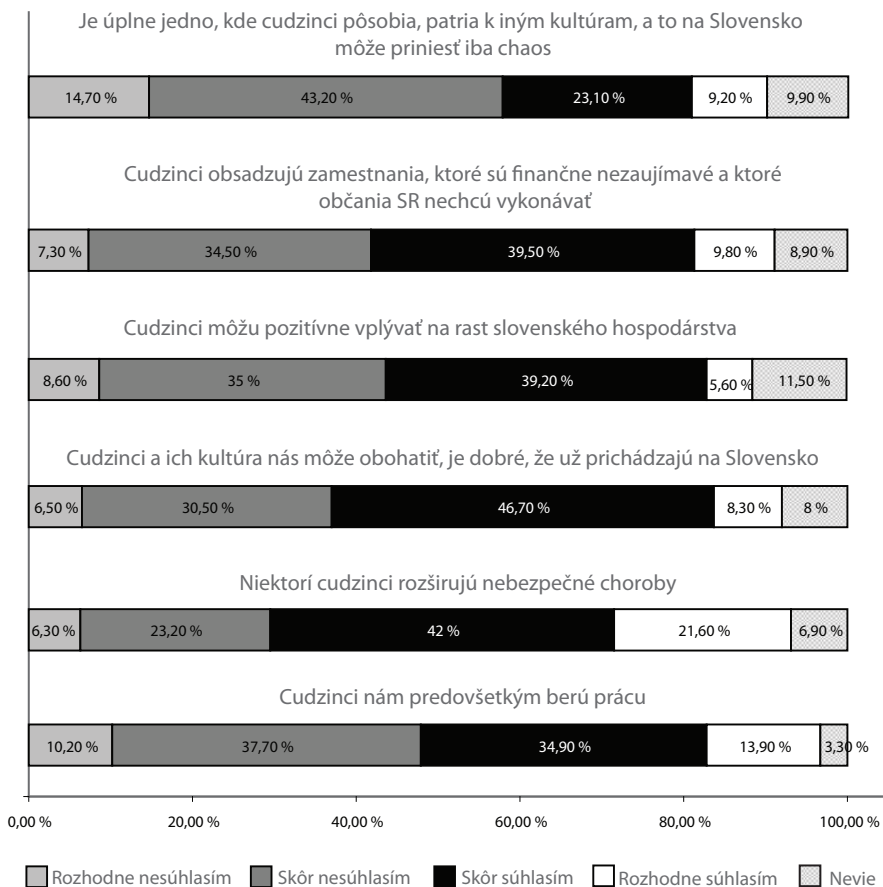
Tretia časť kvantitatívnej časti výskumu IOM „Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v SR“ sa venovala vnímaniu prínosov, resp. nákladov migrácie pre spoločnosť obyvateľmi Slovenska, postojom respondentov k charakteru migračných politík vo všeobecnosti, postojom respondentov k nelegálnemu a legálnemu zamestnávaniu migrantov a postojom k možnému zavedeniu mechanizmu podpory pracovnej migrácie smerom na Slovensko.

6.3.1. Vnímanie prínosu, resp. nákladov migrácie pre spoločnosť obyvateľmi Slovenska

Vnímanie prínosov a nákladov migrácie pre slovenskú spoločnosť bolo vo výskume zachytené prostredníctvom dvoch otázok. V prvej z nich (otázka č. 18 dotazníka) respondenti posudzovali na škále od *„Rozhodne súhlasím“* cez *„Skôr súhlasím“* a *„Skôr nesúhlasím“* až po *„Rozhodne nesúhlasím“* šesť výrokov, z ktorých tri boli formulované vo vzťahu k cudzincom pozitívne a tri negatívne, pričom však viaceré z nich, i tie pozitívne, testovali súhlas s rôzne stereotypnými pohľadmi na cudzincov. S výrokom *„Cudzinci nám predovšetkým berú prácu“* súhlasilo celkovo 48,8 % respondentov a nesúhlasilo 47,9 %, čím sa populácia Slovenska vo svojich názoroch rozdelila na podobne veľké skupiny. So stereotypným výrokom *„Niektorí cudzinci rozširujú nebezpečné choroby“* súhlasila väčšina respondentov (63,6 %), kým opačný názor malo 29,5 % respondentov. Pozitívne ladený výrok *„Cudzinci a ich kultúra nás môžu obohatiť, je dobré, že už prichádzajú aj na Slovensko“* získal podporu 55 % respondentov, kým 37 % respondentov sa s ním nestotožnilo. Práve vo vzťahu k relatívne slabým vedomostiam slovenskej populácie o cudzincoch je to výsledok vypovedajúci veľa o miere stereotypnosti v nazeraní na cudzie kultúry. S ekonomicky ladeným výrokom *„Cudzinci môžu pozitívne vplývať na rast slovenského hospodárstva“* sa stotožnilo 44,8 % respondentov a 43,6 % respondentov malo opačný názor. Obyvatelia Slovenska sú vo svojom pohľade na ekonomickú výhodnosť prítomnosti cudzincov rozdelení. Vnímajú ich často cez optiku azylu alebo si predstavujú bohatého „kapitalistu“, ktorý prišiel na Slovensko zarobiť, ako to naznačili fókusové skupiny. Prioritou tvorcov verejných politík v tejto oblasti by sa malo stať ovplyvnenie populácie v jej percepcii cudzincov na Slovensku prostredníctvom ekonomických argumentov. S výrokom *„Cudzinci obsadzujú zamestnania, ktoré sú finančne nezáujímavé a ktoré občania SR nechcú vykonávať“* súhlasilo 49,3 % respondentov, kým 41,8 % respondentov s ním nesúhlasí. Veľké obavy z pracovnej migrácie potvrdili i fókusové skupiny. S negatívne postaveným výrokom *„Je úplne jedno, kde cudzinci pôsobia, patria k iným kultúram, a to na Slovensku môže priniesť iba chaos“* súhlasilo 32,3 % respondentov, no nesúhlasilo až 57,9 % responden-

tov. Istý priestor na postupné zavádzanie multikultúrnej výchovy do škôl zjavne existuje a pri dobrom nastavení sa nemusí stretnúť so silným odporom.

Graf 16. Názory na cudzincov prichádzajúcich na Slovensko

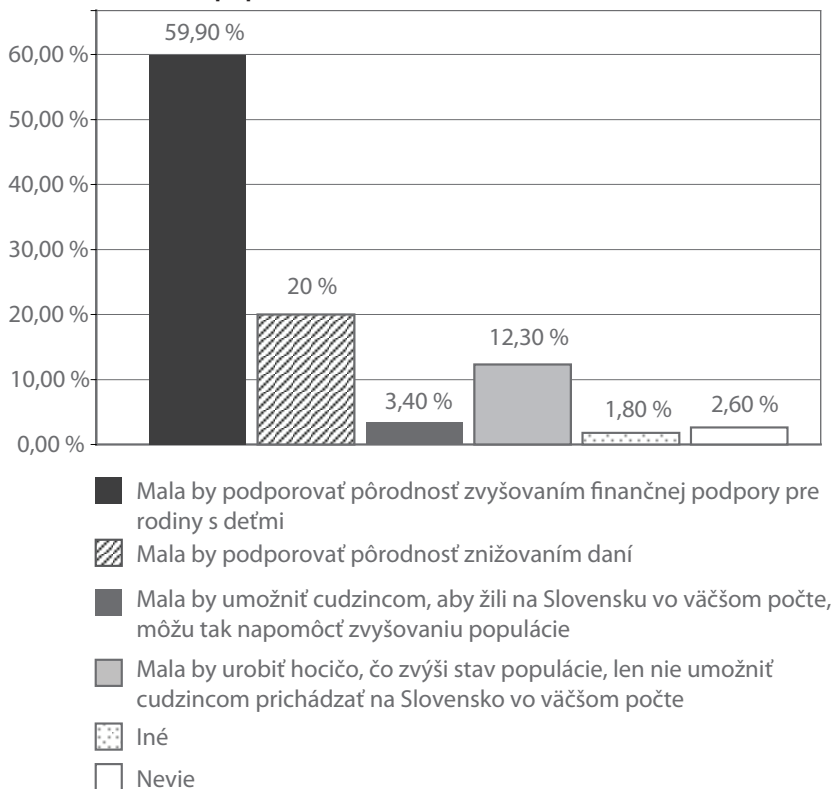

Zdroj: Výskum „Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v SR“. IOM, 2009.

Pri posudzovaní možných prínosov zvyšovania sa počtu cudzincov na Slovensku sa široko začína diskutovať o potrebe zvýšenia migrácie na Slovensko vzhľadom na demografickú krízu (otázka č. 19 dotazníka). Pri posudzovaní toho, čo by vláda Slovenskej republiky v tejto súvislosti mohla robiť, sa respondenti riadia predstavami, ktoré s migráciou nemajú nič spoločné. Prevažná väčšina sa prikláňa k takým riešeniam negatívnej demografickej situácie, ktoré by umožnili vyhnúť sa zvyšovaniu počtu cudzincov na Slovensku. S výrokom „*Vláda by mala podpo-*

rovat' pôrodnosť zvyšovaním finančnej podpory pre rodiny s deťmi" sa stotožnilo 59,9 % respondentov a s podobne ladeným výrokom „Vláda by mala podporovať pôrodnosť znižovaním daní“ súhlasilo 20 % respondentov. Iba 3,4 % respondentov súhlasilo s výrokom „Vláda by mala umožniť cudzincom, aby žili na Slovensku vo väčšom počte, môžu tak napomôcť zvyšovanie populácie“ a 12,3 % respondentov sa prihlásilo k silne reštriktívnemu výroku „Vláda by mala robiť hocičo, čo zvýši stav populácie, len nie umožniť cudzincom prichádzať na Slovensko vo väčšom počte“. Máloktoľ výsledok tohto výskumu poskytuje významný signál, že populácia Slovenska nerozmýšľa o migrácii smerom na Slovensko ako o šanci, ale najmä ako o nejakom náklade. Zároveň sa ukazuje, že vďaka médiám a najmä politikom má prevažná väčšina obyvateľov Slovenska pocit, že demografická kríza je zo strany vlády riešiteľná a zvrátiteľná a že jej príčinou je najmä chudoba.

Graf 17. Názory respondentov na to, ako by mala reagovať vláda SR na možné znižovanie populácie

Zdroj: Výskum „Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v SR“ IOM, 2009.

Vo vzťahu k **pohlaviu** sa vo vnímaných prínosoch migrácie nezistili nijaké rozdiely. Vo vzťahu k **vekovému** rozloženiu bolo možné pozorovať v prípade prvej batérie štatisticky významné rozdiely medzi skupinou 18 – 34-ročných, relatívne pozitívne orientovaných, a 65-ročných a starších ľudí, ktorí vidia skôr náklady než prínosy migrácie. Tieto rozdiely sa našli vo všetkých možnostiach okrem názoru, že cudzinci obsadzujú finančne nezaujímavé zamestnania – tu sa obidve skupiny zhodli. V otázke zavedenia reštriktívnej politiky vidia jej potrebnosť najmä starší ľudia od 55 rokov vyššie, a to štatisticky významne častejšie než ľudia z vekovej skupiny 18 – 34 rokov. V rámci **vzdelanostnej** štruktúry sa názory na prínos migrácie takisto líšili. Ľudia s vyšším vzdelaním majú štatisticky významne nižšie obavy z konkurencie na pracovnom trhu než všetky ostatné vzdelanostné skupiny, pričom u stredoškolsky vzdelaných ľudí s maturitou je v porovnaní so skupinami s nižším vzdelaním situácia štatisticky významne lepšia. V otázke prenášania nebezpečných chorôb sa medzi sebou líšia skupina vysokoškolákov a skupiny ľudí so základným a stredným vzdelaním bez maturity. V otázke „spôsobovania chaosu“ boli značne skeptickí ľudia s vyšším vzdelaním, zatiaľ čo ľudia so základným a stredným vzdelaním bez maturity sa chaosu spojeného s migráciou obávajú. Negatívny vzťah sa opäť našiel v otázke obsadzovania finančne nezaujímavých pozícií migrantmi, kde sa všetky vzdelanostné skupiny zhodujú. Vzhľadom na politiku vlády stredoškolsky vzdelaní ľudia bez maturity štatisticky významne častejšie očakávajú, že vláda bude robiť čokoľvek, aby zabránila vstupu cudzincov do krajiny. Vo vzťahu k **národnostnej** štruktúre sa nezistili nijaké významné rozdiely v chápaní prínosu migrácie cudzincov na Slovensko, iba v prípade vládnych opatrení vyberali ľudia s uvádzanou maďarskou národnosťou možnosť väčšej otvorenosti Slovenska voči migrantom s cieľom zväčšovania populácie.

V súvislosti s **počtom obyvateľov** sa zistili v piatich otázkach prvej batérie („*Cudzinci nám predovšetkým berú prácu*“, „*Niektorí cudzinci rozširujú nebezpečné choroby*“, „*Cudzinci môžu pozitívne vplývať na rast slovenského hospodárstva*“, „*Cudzinci obsadzujú zamestnania, ktoré sú finančne nezaujímavé a ktoré občania SR nechcú vykonávať*“, „*Je úplne jedno, kde cudzinci pôsobia, patria k iným kultúram, a to na Slovensku môže priniesť iba chaos*“) štatisticky významné rozdiely medzi obcami do 2-tisíc obyvateľov a obcami od 20- do 50-tisíc obyvateľov na jednej strane ako viac uzavretých, reštriktívnych a vnímajúcich skôr negatíva migrácie a väčšími obcami – 50- až 100-tisíc, a Bratislavou a Košicami, ktoré boli vo všeobecnosti otvorenejšie voči migrantom, zdôrazňujúc skôr pozitíva. Skutočne zaujímavou skupinou pritom boli obce s počtom obyvateľov od 2- cez 5- do 20-tisíc, v ktorých sa názorové zloženie blížilo skôr otvorenosti veľkých miest, ako aj mestá s počtom obyvateľov od 50- do 100-tisíc, v ktorých boli názory na migráciu a jej prínosy najpozitívnejšie. V rámci migračnej politiky volili ľudia z miest od 2- do 5-tisíc obyvateľov najčastejšie možnosť podpory migrácie

s cieľom zväčšenia populácie, spolu s Bratislavou a Košicami, kde ľudia okrem tejto možnosti vyberali aj možnosť podpory pôrodnosti prostredníctvom znížovania daní. So zavedením reštriktívnej politiky skôr súhlasili ľudia z malých obcí do 2-tisíc obyvateľov, významne viac než z obcí od 2- do 5-tisíc, kde sú ľudia otvorenejší, ako aj v obciach od 20- do 50-tisíc obyvateľov, kde je reštriktívnosť a odpor voči migrantom vyššia než v Bratislave a Košiciach.

Pri porovnávaní **krajov** sa ukázalo, že v otázke možného kultúrneho obohatenia prostredníctvom kontaktu s cudzincami sú ľudia v Žilinskom a Banskobystrickom kraji zdržanlivejší než ľudia v Prešovskom a Košickom kraji. V otázke hospodárskeho prínosu sa Trenčiansky, Nitriansky a Žilinský kraj stretávajú v skepticizme v porovnaní s Košickým krajom. V otázke lukratívnosti pracovných miest obsadzovaných cudzincami prevláda v krajoch všeobecne názor o finančnej nezaujímavosti zamestnania na Slovensku. Tento názor sa štatisticky významne líši v Bratislavskom kraji. V rámci legislatívnych opatrení by v Bratislavskom kraji uvítali zvyšovanie pôrodnosti prostredníctvom zníženia daní a prílev cudzincov na Slovensko s cieľom zväčšiť populáciu, rovnako ako v Trnavskom kraji, kde je migrácia vítaná.

Vo vzťahu k **náboženskému presvedčeniu** respondentov sa našli rozdiely v otázke hrozaceho chaosu. Toho sa obávali hlboko veriaci významne viac než nerozhodnutí alebo nábožensky nezaložení ľudia. Vo vzťahu k **zamestnanosti** sa štatisticky významné rozdiely našli v obavách z konkurencie na trhu práce, a to u skupiny výrazne viac zastúpených nezamestnaných a dôchodcov než u skupiny nemanuálne pracujúcich a vyššej strednej triedy. Šírenia nákazlivých chorôb sa štatisticky významne viac obávajú dôchodcovia a, naopak, neobávajú nemanuálne pracujúci, študenti a vyššia stredná trieda. V otázke legislatívnych opatrení prevládala u ľudí na rodičovskej dovolenke potreba zvýšenia finančného príspevku na toto obdobie a u nezamestnaných ľudí snaha zabrániť ďalšiemu prílevu cudzincov na pracovný trh. Reštriktívnu politiku by zavádzali skôr manuálne pracujúci, nezamestnaní a dôchodcovia, zatiaľ čo nemanuálne pracujúci študenti a vyššia stredná trieda by postupovali naopak.

V súvislosti s **príjmom** sa názory na prínosy migrácie líšili v otázke ohrozenia pracovného trhu, roznášania chorôb a pozitívneho vplyvu na rast hospodárstva. Zatiaľ čo ľudia z nižších príjmových kategórií (do 330 eur mesačne a do 500 eur mesačne) zdôrazňujú skôr negatíva a riziká, ľudia z príjmovej kategórie 831 – 995 eur mesačne volia skôr pozitívne odpovede s predstavou prínosu migrácie. V otázke legislatívnych opatrení dominuje u príjmovej kategórie 661 – 830 eur za mesiac potreba zvyšovania pôrodnosti prostredníctvom znižovania daní. Čo sa týka reštriktívnej politiky vo vzťahu k príjmu, s jej zavedením by súhlasili ľudia z príjmových kategórií až do výšky príjmu 660 eur za mesiac, a to štatisticky vý-

znamne viac než ľudia s príjmom 831 – 995 eur za mesiac.

Súvislosť **rodinného stavu** s názorom na prínos migrácie sa preukázala iba v prípade očakávanej vlny chaosu, ktorej sa obávajú štatisticky významne viac ovdovení než slobodní ľudia. K otázke legislatívnych opatrení sa ľudia žijúci v manželstve obracajú na vládu s požiadavkami na zníženie daní, rozvedení ľudia s požiadavkou na zabránenie prílevu cudzincov na Slovensko a ovdovení ľudia najčastejšie uvádzajú možnosť „*neviem*“. Tí zároveň vo vyššej miere súhlasia aj so zavedením reštriktívnej migračnej politiky v kontraste so slobodnými ľuďmi. V otázke **počtu členov domácnosti**, z ktorej respondenti pochádzajú, sa štatisticky významné rozdiely našli u všetkých možnostiach z predloženej batérie, okrem tvrdenia, že cudzinci obsadzujú zväčša finančne nezaujímavé pracovné pozície. V obavách o pracovnú pozíciu na trhu sú optimistickjší ľudia z 3- a 4-členných rodín oproti ľuďom z 2- a 5-členných rodín. Aj v ostatných otázkach prevládal u ľudí z 1- a 2-členných rodín skôr skeptický, uzavretý postoj, zatiaľ čo u ľudí z 3- a najmä 4-členných rodín optimizmus a zdôrazňovanie prínosov migrácie. Samostatne žijúci ľudia uvádzajú v rámci otázky o legislatívnych zmenách najčastejšie potrebu zvyšovania finančných príspevkov pre rodiny s deťmi a ľudia z 5- a viacčlenných domácností uvádzajú najčastejšie možnosť „*neviem*“. V otázke zavedenia reštriktívnej politiky prevláda u ľudí z 2-členných rodín názor o ich potrebnosti, zatiaľ čo u ľudí z 3- a 4-členných rodín naopak.

Podľa **volebných preferencií** bolo možné sledovať rozdiely v otázkach možného kultúrneho obohatenia, hospodárskeho rastu a potenciálnej hrozby chaosu. Vo všetkých troch oblastiach stáli na jednej strane spektra demotivovaní voliči, uvádzajúci vo volebných preferenciách možnosť „*neviem*“, a zároveň voliči SDKÚ, ktorí nadštandardne súhlasili s týmito výroky. V prípade kultúrneho obohatenia boli voliči SMK nastavení pozitívne, na druhej strane spektra bolo možné nájsť voličov HZDS a SNS. Hroziaceho chaosu sa najviac obávali voliči KDH. Aj voliči SDKÚ by preferovali legislatívne zníženie daňového zaťaženia ako politiku zvyšovania pôrodnosti a na rozdiel od voličov HZDS štatisticky významne menej súhlasili so zavedením reštriktívnej migračnej politiky.

Celkovo možno konštatovať, že obyvatelia Slovenska sú v hodnotení prínosov a nákladov migrácie polarizovaní s príklonom posudzovať migráciu skôr ako záťaž. Na migráciu nazerajú predovšetkým ekonomickými očami a prikláňajú sa k reštriktívnym opatreniam pri ochrane trhu práce. Migrácia ako jedno z riešení demografickej krízy nie je preferovaná a takýto postoj patrí v slovenskej populácii medzi marginálne.

6.3.2. Postoje verejnosti k charakteru migračných politík vo všeobecnosti v praxi Slovenska

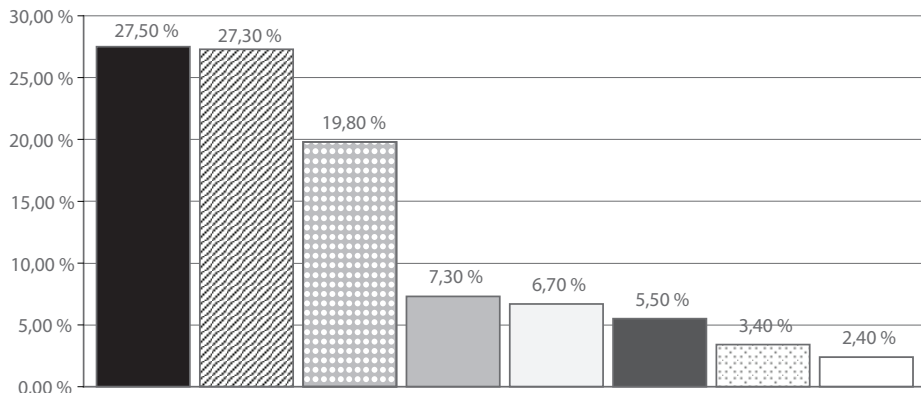
Postoje verejnosti k tomu, aká by mala byť migračná politika na Slovensku, sa testovali prostredníctvom posúdenia možnosti zavedenia kvót pre cudzincov z rôznych krajín (otázka č. 20 dotazníka). Na otázku, či by sa respondenti prikláňali k zavedeniu kvót pre migrantov, odpovedalo až 72,8 % respondentov kladne (29,1 % „*Rozhodne áno*“ a 43,7 % „*Skôr áno*“). S kvótami by, naopak, nesúhlasilo 20,5 % respondentov (3,8 % „*Rozhodne nie*“ a 16,7 % „*Skôr nie*“). Výsledky jasne poukazujú na to, že obyvatelia Slovenska sú pripravení „vyberať z koláča“ tých najvýhodnejších cudzincov. Obraz vítaného cudzinca je v tejto súvislosti zrejmy – bohatý, zásadne sa kultúrne nelíšiaci ekonomicky aktívny človek. **Tendencie obmedziť migráciu iba na vhodných a výhodných sú v populácii Slovenska silne rozšírené.**

6.3.3. Postoje verejnosti k nelegálnemu a legálnemu zamestnávaniu migrantov

Názory na pracovnú migráciu smerom na Slovensko sa v dotazníku testovali otázkou (otázka č. 21 dotazníka), v ktorej si respondenti mali vybrať jeden výrok, čo odrzrkadľoval ich názor. Otvorený, nereštriktívny výrok „*Na Slovensku nech pracuje ktokoľvek, kto si tu nájde prácu – či už legálne, alebo nelegálne*“ získal podporu 6,7 % respondentov. Takýto liberálny postoj vo vzťahu k pracovnému trhu nie je charakteristický pre nijakú z krajín súčasného vyspeleho sveta. Najliberálnejšie a najotvorenejšie ekonomiky sa blížia k realite ďalšieho výroku, s ktorým sa stotožnilo 27,3 % respondentov: „*Na Slovensku môže pracovať každý, kto si nájde legálne prácu.*“ Podobný podiel respondentov (27,5 %) súhlasil s možnosťou, ktorá sa v podmienkach EÚ považuje vo vzťahu k príslušníkom tretích krajín za liberálnu: „*Na Slovensku môže pracovať každý cudzinec, ktorý si nájde legálne prácu za rovnakých podmienok ako občan SR.*“ 19,8 % respondentov podporilo možnosť, ktorá sa dnes zvykne uplatňovať v mnohých krajinách EÚ: „*Na Slovensku môžu pracovať iba takí cudzinci, u ktorých zamestnávateľ preukáže, že ich reálne potrebuje a nevie nájsť na toto miesto občana SR.*“ Reštriktívnejšie možnosti podporilo významne menej respondentov. 5,5 % súhlasilo s tvrdením, že „*Na Slovensku môžu pracovať aj cudzinci, ale určite nie za takých istých podmienok ako občania SR*“, 7,3 % respondentov sa stotožnilo s výrokom „*Na Slovensku by cudzinci mali pracovať iba vo výnimočných prípadoch, napríklad ak ide o vysoko kvalifikovaných pracovníkov*“ a 3,4 % respondentov podporili výrok „*Na Slovensku by nijakí cudzinci pracovať nemali*“. Je zaujímavé, že pri uvedení mnohých možností, ako by mohli byť cudzinci na Slovensku zamestnaní, sa názory respondentov rozložili pomerne rovnomerne od výrazne liberálneho po

silne reštriktívny názor a nekopírovali tak predchádzajúce reštriktívne naladené postoje respondentov. Z pohľadu tvorcov verejných politík je zrejmé, že pri dobrej komunikácii všetkých možností, akými štát vo svojom prístupe k cudzincom disponuje, by bolo možné zmierňovať silne reštriktívnu atmosféru slovenskej spoločnosti vo vzťahu k pracovnej migrácii.

Graf 18. Názory respondentov na pracovnú migráciu

- Na Slovensku môže pracovať každý cudzinec, ktorý si nájde legálnu prácu za rovnakých podmienok ako občan SR
- ▨ Na Slovensku môže pracovať každý, kto si nájde legálnu prácu
- ⊕ Na Slovensku môžu pracovať iba takí cudzinci, u ktorých zamestnávateľ preukáže, že ich reálne potrebuje a nevie nájsť na toto miesto občana SR
- Na Slovensku by mali cudzinci pracovať iba vo výnimočných prípadoch, napríklad ak ide o vysokokvalifikovaných pracovníkov
- Na Slovensku nech pracuje ktokoľvek, kto si tu nájde prácu, či už legálnu alebo nelegálnu
- Na Slovensku môžu pracovať aj cudzinci, ale určite nie za takých istých podmienok ako občania SR
- ▨ Na Slovensku by žiadni cudzinci nemali pracovať
- Nevie

Zdroj: Výskum „Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v SR“. IOM, 2009.

V otázke názorov na pracovnú migráciu sa rôzni **postoje mužov a žien**. Zatiaľ čo muži častejšie uvádzajú razantné názory ako „*Na Slovensku nech pracuje každý, kto si nájde prácu, legálnu či nelegálnu*“, alebo možnosť, že „*Na Slovensku by mali pracovať iba špeciálne kvalifikovaní cudzinci, a to vo výnimočných prípadoch*“, ženy častejšie volili odpoveď „*neviem*“. V súvislosti s **vekom** sa k pracovnej migrácii pristupuje v starších vekových skupinách skepticky. Ľudia vo veku od

55 do 64 rokov sa domnievajú, že na Slovensku bude vždy dostatok domácich pracovných síl, a ľudia starší ako 65 rokov sú toho názoru, že je potrebné migráciu na Slovensko za každú cenu obmedziť, prípadne často uvádzajú možnosť „*neviem*“. V otázke **vzdelanosti** prevláda u ľudí so základným vzdelaním odpoveď „*neviem*“, u ľudí so stredoškolským vzdelaním bez maturity názor o potrebnosti obmedzenia akejkoľvek migrácie, u ľudí so stredoškolským vzdelaním s maturitou je otvorenosť vo vzťahu k cudzincom braná ako dôležitá hodnota, ktorú treba rozvíjať, a u ľudí s vysokoškolským vzdelaním je najčastejším prístupom k migrácii ekonomická výhodnosť pre Slovensko. Vo vzťahu k **národnosti** sa nezistili nijaké rozdiely. Podľa **počtu obyvateľov** obce sú postoje k migrácii rozložené – v mestách s 2- až 5-tisíc a 50- až 100-tisíc obyvateľmi prevláda v otázke práce cudzincov otvorený postoj: „*Na Slovensku nech pracuje každý, kto si prácu nájde, a to či už legálne, alebo nelegálne.*“ V Bratislave a Košiciach prevláda názor, že na Slovensku môže pracovať každý, kto si nájde legálnu prácu, za rovnakých podmienok ako občan Slovenska. V otázke o postojoch ku kvalifikovaným migrantom sa ľudia z obcí do 2- tisíc obyvateľov vyjadрили v tom zmysle, že za každých podmienok treba minimalizovať migráciu na Slovensko. Ľudia z obcí od 2- do 5-tisíc obyvateľov predpokladajú, že na Slovensku bude vždy dostatok domácich kvalifikovaných síl. Ľudia z obcí od 20- do 50-tisíc obyvateľov uvádzali najčastejšie možnosť „*neviem*“. V súvislosti s **vierovyznaním** prevláda u ateistov názor, že na Slovensku by malo byť umožnené pracovať komukoľvek, kto si nájde legálnu alebo nelegálnu prácu. Nábožensky nezaložení ľudia zdieľajú väčšinou názor, že migrácia, ak je vhodná pre ekonomický rast krajiny, je žiaduca.

V súvislosti so **zamestnaním** respondentov prevláda u vyššej strednej triedy a bielych golierov názor, že na Slovensku môže pracovať každý cudzinec, ktorý si nájde legálnu prácu za rovnakých podmienok ako občan Slovenska. U nezamestnaných ľudí prevláda názor, že pracovať môže ktokoľvek, kto si tu nájde prácu – či už legálnu, alebo nelegálnu. Dôchodcovia sa domnievajú, že pri zamestnávaní cudzincov by mal zamestnávateľ preukazovať nedostatok občanov Slovenska na obsadenie danej pozície a ľudia na rodičovskej dovolenke boli voči cudzincom najreštriktívnejší – zaviedli by iné pracovné podmienky než podmienky platné pre občanov Slovenska. Dôchodcovia častejšie uvádzajú potrebu minimalizovať migráciu na Slovensko a nezamestnaní najčastejšie volia možnosť „*neviem*“. Z hľadiska **príjmu** sa ľudia z najnižšej platovej kategórie najčastejšie nevyjadrujú, uvádzajú možnosť „*neviem*“, u ľudí z príjmovej kategórie 831 – 995 eur za mesiac prevláda názor, že na Slovensku môže pracovať každý, bez ohľadu na legálnosť alebo nelegálnosť získania práce. Títo ľudia sa tiež domnievajú, že kvalifikovaná migrácia je žiaduca v prípade, že poslúži ekonomickému rozvoju krajiny. U ľudí s najnižšími príjmami dominuje niekoľko typov odpovedí: ide o snahu minimalizácie migrácie, o presvedčenie, že na Slovensku bude kvalifikovanej pracovnej sily vždy dostatok, prípadne možnosť „*neviem*“. Vo vzťahu k **rodinnému stavu**

respondentov sa zistili významné rozdiely u odvovených ľudí, ktorí sa najčastejšie k otázkam nevedia vyjadriť. U ľudí žijúcich osamote prevláda názor, že na Slovensku môže pracovať ktokoľvek, kto si nájde legálnu prácu, prípadne sa nevedia vyjadriť, resp. uvádzajú potrebu minimalizovať mieru migrácie na Slovensko. Ľudia z 2-členných rodín by zaviedli povinnosť dokazovania nedostatku občanov Slovenska na obsadenie danej pozície a zároveň uvádzajú, že na Slovensku bude vždy dostatok kvalifikovanej pracovnej sily.

Z hľadiska **volebných preferencií** sa profilujú dva póly. Na jednej strane sú to voliči HZDS a SNS, ktorí uvádzajú, že na Slovensku by buď nijakí cudzinci pracovať nemali, alebo iba v obmedzenej minimálnej miere. Ďalej uvádzajú, že na Slovensku bude vždy dosť nezamestnaných, ktorí môžu nastúpiť do práce. Na druhej strane stoja voliči uvádzajúci možnosť „*neviem*“, ktorí sa domnievajú, že na Slovensku by malo byť umožnené pracovať každému, kto si nájde prácu za rovnakých podmienok ako občan SR.

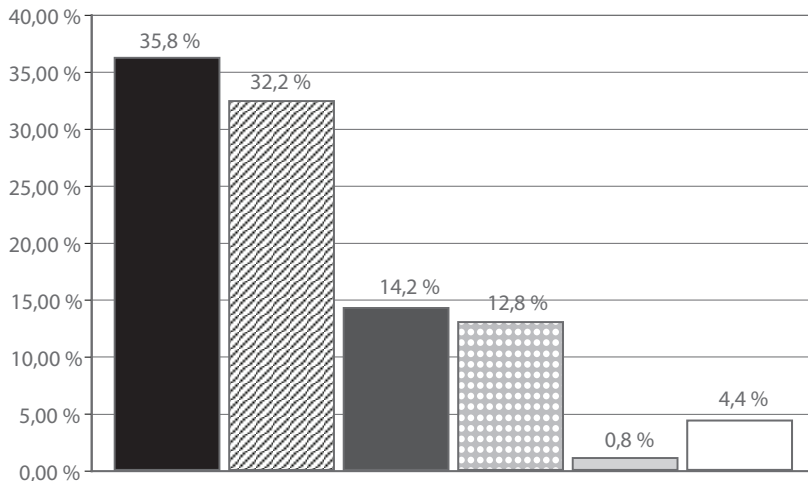
Vo všeobecnosti možno tvrdiť, že názory na pracovnú migráciu na Slovensko sú u respondentov skôr negatívne a stereotypné, no názory respondentov sú závislé od spôsobu, akým sú podané možnosti, ktorými štát disponuje pri zamestnávaní cudzincov. To ukazuje, že štát má pri ovplyvňovaní občanov v tejto oblasti možnosť kultivovať a zreáľňovať pohľady na cudzincov na Slovensku.

6.3.4. Postoje k možnému zavedeniu mechanizmu podpory pracovnej migrácie do Slovenskej republiky

Postoje k možnému vyhľadávaniu kvalifikovaných cudzincov v zahraničí boli v dotazníku testované cez posúdenie niekoľkých výrokov (otázka č. 22 dotazníka). Najsilnejšiu podporu (35,8 % respondentov) získal výrok spochybňujúci potrebu hľadania nejakých kvalifikovaných pracovníkov, keďže „... *na Slovensku bude podľa týchto respondentov vždy dosť nezamestnaných, ktorí môžu nastúpiť do práce*“. Opačný názor má 32,2 % respondentov: „*Ak to bude dôležité pre ekonomický rozvoj, je vhodné snažiť sa prilákať na Slovensko kvalifikovaných cudzincov.*“ Reštriktívny postoj „*Bez ohľadu na vývoj ekonomiky je potrebné snažiť sa minimalizovať migráciu na Slovensko*“ podporilo 14,2 % respondentov, naopak, otvorený a hodnotovo podfarbený názor, že „*Slovensko je súčasťou EÚ a otvorenosť vo vzťahu k cudzincom je dôležitou hodnotou, ktorú je dobré rozvíjať*“ získal podporu 12,8 % respondentov. Ukazuje sa, že silne reštriktívne postoje, a to bez ohľadu na okolnosti, prezentuje iba menšia časť respondentov. Ak je výrok týkajúci sa aspektov pracovnej migrácie emocionálne podfarbený, reštriktívne postoje sa rozšíria i na ďalších respondentov. „Nákazlivosť“ reštriktívnosťou sa prejavila i vo fókusových skupinách, kde niekoľko negatívne mysliacich účast-

níkov skupiny začalo v debata dominovať.

Graf 19. Názory respondentov na potrebu vyhľadávania kvalifikovaných migrantov v zahraničí

- K takej situácii nedôjde, na Slovensku bude vždy dosť nezamestnaných, ktorí môžu nastúpiť do práce
- ▨ Ak to bude dôležité pre ekonomický rozvoj, je vhodné snažiť sa prilákať na Slovensko kvalifikovaných cudzincov
- Bez ohľadu na vývoj ekonomiky je potrebné snažiť sa minimalizovať migráciu na Slovensko
- ▤ Slovensko je súčasťou EÚ a otvorenosť vo vzťahu k cudzincom je dôležitou hodnotou, ktorú je dobré rozvíjať
- Iné
- Nevie

Zdroj: Výskum „Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v SR“ IOM, 2009.

Otázka prípadného poradenstva pre cudzincov, ktorí sú na Slovensku legálne, sa stretla u respondentov s podporou (otázka č. 23 dotazníka). Až 68 % respondentov odpovedalo kladne na možnosť poskytovania podporných programov, právneho poradenstva a jazykových kurzov pre cudzincov na Slovensku, opačný názor prezentovalo 25,3 % respondentov.

V otázke zavedenia podporných programov pre cudzincov žijúcich a prichá-

dzajúcich na Slovensko sa názory líšili vo vzťahu k **veku**. Generácia starších ľudí (65 +) v menšej miere súhlasí so zavedením podporných programov než napríklad generácia 18- až 34-ročných. Vo vzťahu k dosiahnutému vzdelaniu respondentov sa postoje v otázke podporných programov líšili medzi ľuďmi s dosiahnutým základným vzdelaním a stredoškolským s maturitou a vysokoškolsky vzdelanými ľuďmi. Títo bolo voči zavádzaniu pomocných programov výrazne ústretovejší, čo môže súvisieť aj s faktom, že na rozdiel od ľudí so základným vzdelaním uvádzajú štatisticky významne častejšie kamarátske vzťahy s cudzincami. V súvislosti s **národnosťou** respondentov, **veľkosťou obce, krajom, viero- vyznaním, príjmom a rodinným stavom** sa nenašli významné štatistické rozdiely. V súvislosti s **volebnými preferenciami** boli v otázke zavedenia podporných programov ústretovejší voliči KDĽ, SDKÚ a nerozhodnutí voliči, kým voliči HZDS, SNS a nevoliči boli, naopak, proti zavádzaniu podporných programov.

Zavedenie mechanizmov podpory pracovnej migrácie v deklaratívnej podobe podporuje väčšina respondentov, je však otázne (i vzhľadom na výsledky druhostupňového triedenia), nakoľko dobre rozumejú, čo by to znamenalo pre štátne orgány.

7.

Výsledky spracovania fókusových skupín

Tri fókusové skupiny zorganizované v Bratislave, Žiline a Zvolene sa vykonali v novembri 2009 s cieľom priniesť doplňujúce pohľady na celkové postoje k cudzincom a migrácii na Slovensku. Fókusové skupiny umožnili nielen spoznať názory respondentov, ale aj porozumieť kultúrnemu pozadiu názorov na cudzincov. Fókusové skupiny sú ako výskumná metóda súčasťou participatívneho výskumného procesu, pri ktorej výskumník pracuje pomocou navodzovania modelových situácií s kolektívom ľudí a precízne si rozhovory zaznamenáva. Ide teda o hĺbkový rozhovor so skupinou ľudí, pri ktorom si výskumník zaznamenáva jednak jednotlivé názory účastníkov diskusie, ale aj nápady a názory celého kolektívu vyplývajúce z diskusie. Metóda fókusových skupín je vhodná práve vtedy, keď je téma pomerne neznáma a dynamika skupiny počas fókusových skupín môže pomôcť formulovať jej účastníkom ich názory.

Výberovým kritériom prvej fókusovej skupiny, uskutočnenej v Bratislave, bolo veľkomestské prostredie, vyššie vzdelanie a príslušnosť k mladším ročníkom do 35 rokov. Druhá fókusová skupina, uskutočnená v Žiline, pozostávala z ľudí s nižším vzdelaním a z rurálneho prostredia a tretia skupina, uskutočnená vo Zvolene, bola skupina ľudí z menšieho mesta a vekovo staršia. Cieľom takéhoto rozdelenia fókusových skupín bolo podobne ako v prípade dotazníkového výskumu porozumieť spoločenskému rozvrstveniu názorov na jednotlivé aspekty migrácie a integrácie cudzincov na Slovensku.

V prvej fókusovej skupine, uskutočnenej v Bratislave, bola študentka vysokej školy (21 rokov, stredoškolské vzdelanie), IT špecialista (31 rokov, vysokoškolské vzdelanie), konateľ agentúry (36 rokov, vysokoškolské vzdelanie), administratívna pracovníčka (37 rokov, vysokoškolské vzdelanie), študent vysokej školy (22 rokov, stredoškolské vzdelanie), asistentka v právnickej firme (28 rokov, vysokoškolské vzdelanie), pracovníčka v personálnej agentúre (26 rokov, stredoškolské vzdelanie) a pracovník v štátnej správe (29 rokov, vysokoškolské vzdelanie).

V druhej fókusovej skupine, uskutočnenej v Žiline, sa nachádzal lektor (33 rokov,

stredoškolské vzdelanie), pomocná sila v gastronómii (48 rokov, odborné učilište), recepčná (34 rokov, odborné učilište), kaderníčka (25 rokov, odborné učilište), sústružník (45 rokov, odborné učilište), zdravotná sestra (33 rokov, stredoškolské vzdelanie) a predavačka (39 rokov, odborné učilište).

Do tretej fókusovej skupiny, uskutočnenej vo Zvolene, boli vybraní štátna zamestnankyňa (40 rokov, stredoškolské vzdelanie), vojak z povolania (41 rokov, stredoškolské vzdelanie), murár (47 rokov, odborné učilište), metrológ (48 rokov, stredoškolské vzdelanie), samostatná referentka (51 rokov, vysokoškolské vzdelanie), kuchárka (55 rokov, odborné učilište) a nezamestnaný (53 rokov, odborné učilište).

Pri spracovaní fókusových skupín bolo dôležité sledovať nielen témy, ktoré respondenti spomínali, ale aj dynamiku skupiny. Medzi skupinami sa ukázali zásadné rozdiely naznačujúce generačné, vzdelanostné a regionálne štiepenia.

7.1. Sebapercepčia majority na Slovensku

V prvom okruhu účastníci fókusových skupín diskutovali najprv o svojej percepcii Slovenska a jeho obyvateľov z hľadiska rôznosti kultúr a ich súčasného a potenciálneho spolužitia. **Bratislavská skupina** tejto téme venovala významne viac pozornosti ako iné skupiny a zaujímavé bolo to, že skupina neporovnávala Slovensko s inými krajinami, i keď odstup od lokálnych problémov a elementárna reflexivita bola prítomná. Skupina sa zhodla na tom, že Slovensko je pomerne homogénna krajina, ktorá sa chápe ako krajina Slovákov („bielych“ Slovákov), kde je cudzinec skôr výnimkou. Podľa skupiny je Slovensko heterogénne skôr v tom, že disponuje výraznými regionálnymi rozdielmi. Dominantní diskutujúci postupne priniesli do debaty prvok príživníctva – v skutočnosti podľa skupiny netreba rozlišovať medzi ľuďmi odlišných kultúr, ale medzi tými, ktorí pracujú, a tými, ktorí sa príživujú. **Skupina zo Žiliny** sa zhodla na tom, že na Slovensku je viacero kultúr – Bulhari, Ukrajinci, Poliari a iní, a to je podľa nich dobre. Na Slovensku však podľa skupiny žijú už i Kórejci a tí sa k Slovákom nesprávajú dobre. Skupina sa zhodla na tom, že Kórejci sú arogantní. Skupina v debata prišla k záveru, že slovenská spoločnosť je pomerne uzavretá, ale postupne sa snaží otvárať. Podľa skupiny to nie je ani zďaleka to, čo možno vidieť v zahraničí, najmä vo veľkých mestách západnej Európy, no proces otvárania sa spoločnosti voči iným bude podľa skupiny pokračovať. Skupina tak naznačovala, že uzavretosť slovenskej spoločnosti je spôsobená historickými príčinami a istou zaostalosťou Slovenska. **Zvolenská skupina** konštatovala, že Slováci sa síce delia na katolíkov a evanjelikov, ale inak sú Slováci súdržní a Slovensko vidia ako jednoliatu krajinu. Okrem Vietnamcov a macedónskych zmrzlinárov skupine nenapadla nijaká skupina cudzincov, ktorí by sa odlišovali od väčšinovej populácie. Jednoliatosť

krajiny podľa skupiny narúšajú skôr Rómovia. Židia na Slovensku žijú tiež, ale tí sa podľa účastníka skupiny navzájom vyhľadávajú a prijímajú sa medzi sebou.

Skupiny následne rozdiskutovali tému, čo pre nich znamená byť Slovákom. Podľa **bratislavskej skupiny** je Slovákom ten, kto sa na Slovensku narodil a žije na Slovensku, jeho materinskou rečou je slovenčina, spoločníci s národom, má národnú hrdosť a nechce zo Slovenska odísť. V debata ďalej odzneli názory, že Slovákom je ten, kto má rád Tatry, pozná príbeh o Jánošíkovi, má rád bryndzu a halušky. Jeden účastník skupiny reagoval aj odpoveďou, že on necíti nič pri slove Slováka a že na to nemá názor. Na otázku moderátora „*A čo Maďar na Slovensku, ktorý hovorí po slovensky a fanúšikuje slovenskému hokeju?*“ sa časť skupiny zhodla, že je otázne, či takí vôbec existujú, pretože podľa nich si Maďari stále držia svoje „*Mňa to až svrbí, až ma to serie*“. Druhá časť skupiny bez výraznejších emócií skonštatovala: „*Formálne je to občan SR, ak sa cíti ako Slováka, nikto mu to nezoberie.*“ Ukázalo sa teda, že i v mestskej a vzdelanejšej komunite prevláda pomerne exkluzivistické, stereotypné a silne etnizované vnímanie toho, kto je a kto môže byť Slovákom. Na rozdiel od iných skupín téma nevyvolala výraznejšie emócie, ale naučené etnizované schémy sa reprodukovali i tu. Je zrejme, že s ľuďmi s podobnými charakteristikami možno pracovať na dekonštrukcii doterajších identít a úspešne šíriť myšlienky multikulturalizmu. **Žilinská skupina** išla vo svojom vnímaní ešte ďalej do národnej mytológie. Zhodla sa na tom, že charakteristikami Slováka sú čistota, pevnosť, mierumilovnosť a pohostinnosť. Následne však začali dodávať, že to sú vlastne charakteristiky minulosti, že v súčasnosti sú Slováci nenásytní, zameraní na zhromažďovanie peňazí, že dobré vzťahy miznú, vzájomná pomoc už nie je a nikto nemá čas na iných. Slováci sa podľa skupiny snažia udržať svoje tradície, ale to ide v dnešnom svete čoraz menej. V zahraničí Slovákov vnímajú podľa **žilinskej skupiny** ako príjemných a prispôsobivých. Konsenzus zavládol i v tom, že Slováka je utiahnutý a často si sype popol na hlavu. **Zvolenská skupina** sa zhodla na tom, že Slováka je srdečný a otvorený človek, ktorý iných prijíma pozitívne (nie ako Židia). Kriticky sa viacerí v skupine vyjadrovali o tom, že Slováci sú na seba horší ako Česi na Slovákov či Maďari na Slovákov, teda že Slováci nevedia ťahať za ten istý povraz. **Zvolenská skupina** ako najväčší problém pri hodnotení Slovákov uvádzala chýbajúcu národnú jednotu.

7.2. Percepcia cudzincov na Slovensku

Pri diskusii o tom, ktorí cudzinci sú z pohľadu účastníkov fókusových skupín prijateľní a ktorí nie, sa najväčší rozdiel medzi skupinami prejavil v intenzite diskusie. **Žilinská a zvolenská skupina** sa k téme príliš nevyjadrovala, resp. účastníci **žilinskej skupiny** opakovali rôzne klišé. Skupina pri tejto otázke celkovo pôsobila zaskočeným dojmom. **Bratislavská skupina** sa spočiatku ústretovo zhodla na tom, že tí, čo prichádzajú na Slovensko pracovať, sú vítaní, problémom sú príživ-

níci a teroristi – ak cudzinci platia dane a rešpektujú zákony, nech ostanú. Skupina v Bratislave však postupne začala stupňovať svoje požiadavky: „*Ak sa prispôsobia našej kultúre, sú vítaní.*“ Nato však prišla diskusia na Rumunov, Albáncov a moslimov, o ktorých sa postupne skupina vyslovila, že tí vítaní nie sú, pretože sú agresívni a nevedia sa prispôbiť. Moslimovia majú podľa skupiny navyše vysokú natalitu a skupina sa pýta, kto ich bude živiť? Skupina následne odmietla aj Číňanov, ktorí podľa účastníkov skupiny veľa rodia, postupne by Slovensko zaplavili a navyše podľa účastníka skupiny jedia psy a sťahujú ich z kože zaživa. Na záver tejto debaty sa však skupina snažila zmeniť negatívny tón a nastal konsenzus, že problémovi tvoria medzi cudzincami iba menšinu. **Žilinská skupina** po počiatočnom váhaní odmietla hneď v úvode moslimov, ktorí sú podľa nej často teroristi a sú k tomu vedení od malička, i keď aj medzi nimi sú podľa jednej účastníčky dobrí ľudia. Cudzinci sú predovšetkým Kórejci, Bulhari, Polky, Rumuni a študenti z cudziny, ale aj veľa Vietnamcov a Číňanov. **Zvolenská skupina** na tému prakticky nezareagovala, zdalo sa, akoby sa ich ani netýkala. V krátkej diskusii zavládla zhoda, že cudzinci neprinášajú na Slovensko nič pozitívne.

Potenciálny prínos cudzincov na Slovensku vnímali respondenti v bratislavskej a žilinskej skupine vyvážene, i keď prevažovali negatívne hľadiská a tie, ktoré možno označiť za pozitívne, reflektovali stereotypy o cudzincoch. **Bratislavská skupina** sa zhodla na tom, že od iných etníc sa Slováci môžu naučiť rôzne veci: gastronómiu, alternatívne liečebné postupy, iné remeslá, môžu byť príkladom dobrého rodinného súžitia. Z neverbálnej komunikácie bolo vidieť, že účastníci museli veľmi hľadať v pamäti, príliš im konkrétne pozitíva vymyslieť nešli, oveľa lepšie sa skupine darili všeobecné deklarácie o užitočnosti cudzincov. Tak ako pri predchádzajúcej téme sa skupina postupne posunula k negatívnym hodnoteniam. Najprv sa skupina zhodla, že Slovensko má dosť svojich problémov a „*kým ich neutrasieme, načo sú nám cudzinci*“, a následne sa predmetom diskusie stalo to, že „*naša krajina sa môže otvoriť, keď sa prispôsobia našej kultúre*“, „*... budú pre nás podnetom, ak nebudú presadzovať svoju kultúru*“, „*sú pre nás hrozbou svojou trestnou činnosťou*“. **Žilinská skupina** bola podobne na začiatku pozitívnejšia: „*... cudzinci prinášajú svoje skúsenosti, iný pohľad na svet, iné náboženstvá.*“ Postupne sa však účastníci zhodli, že cudzinci na Slovensko prinášajú aj choroby a kriminalitu a špeciálny dôraz sa kládol na cudzincov z Ázie: „*Vietnamci a Číňania sa ako obchodníci snažia vytláčať našich, lebo sú lacnejší. Chcú iba zarobiť a ísť ďalej, využiť nás*“, resp. „*Kórejci priniesli prácu, ale sú agresívni a správajú sa na verejnosti neslušne, sú moc dôležití a sú špinaví. Myslia si, že keď dajú prácu, môžu si všetko dovoliť.*“ **Zvolenská skupina** nevidela nijaký prínos cudzincov. Najväčšie emócie vyvolali Vietnamci, ktorí podľa skupiny riadnu prácu robiť nebudú, „*... len podnikat' a zarábať a viesť kočovný život ako Cigáni. Skúpili naše obchody, majú nižšie ceny, ale menej kvalitný tovar*“. Cudzinci podľa **zvolenskej skupiny** zvyšujú na Slovensku kriminalitu: „*A je jedno, odkiaľ sú, sú z nižších*

vrstiev, a preto sa nevedia správať, pokojne kradnú. Aj naši, Slováci, sú v cudzine takí. Na konci diskusie sa skupina zhodla, že tí cudzinci, ktorí prichádzajú do zdravotníctva, prinášajú iné a alternatívne liečebné postupy.

7.3. Skúsenosti s cudzincami na Slovensku

Fokusové skupiny ďalej rozdiskutovali svoje skúsenosti s cudzincami na Slovensku. Podobne ako v dotazníkovom výskume mali účastníci reagovať na to, aké majú asociácie, keď sa povie slovo cudzinec/migrant na Slovensku. **Bratislavská skupina** pri slove cudzinec spontánne uvádzala slová „*turista*“, „*utečenec*“, „*človek, ktorý nepozná naše zákony*“, „*Čech, ktorý prišiel na Slovensko nás dirigovať*“. Pri slove migrant im napadali slová ako „*utečenec*“, „*Vietnamec*“, „*Ukrajinec*“, „*ľudia, ktorí sú z krajín, kde je horšie ako u nás*“ (krajiny bývalého ZSSR, Vietnam, Rumunsko). **Žilinská skupina** pri slove cudzinec uvádzala adjektíva ako „*niekto odlišný, nový človek*“, „*nové zážitky*“, „*neutrálny pocit, človek ako každý iný*“, „*ostražitosť, lebo iná farba pleti, tmavá, a človek nikdy nevie, čo sa môže stať*“. Skupina sa zhodla, že „*ublížiť môže aj Cigán, nielen cudzinec*“ a že „*kto je poriadny doma, bude poriadny aj u nás*“. Pri slove migrant mala skupina menej asociácií: „*útek od niečoho*“, „*hľadanie niečoho lepšieho, snaha zbaviť sa chudoby*“. **Zvolenská skupina** bola odmietavá vo vzťahu k cudzincom i vo svojej neverbálnej komunikácii, bolo vidieť, že téma vyvolala negatívne emócie. Pri slove cudzinec nastala v skupine zhoda na tom, že „*cudzinec medzi nás nepatrí, je cudzí, nenarodil sa tu*“, „*je odlišný*“, „*je inej farby pleti*“. Účastníčka fokusovej skupiny pripomenula, že „*berieme ho ako cudzieho, aj keď tu už dlho býva*“, čím vyvolala pozitívnejšiu atmosféru, v rámci ktorej účastníci skonštatovali, že „*.... cudzinci tvoria menšinu. Maďari a Rómovia sú tiež menšina*“. Slovo migrant na rozdiel od cudzinca nevyvolalo zásadnejšie negatívne hodnotenia: „*.... prechádza z krajiny do krajiny*“, „*.... nemá stále miesto, kým si nenájde niečo lepšie*“. Celkovo však vo všetkých troch skupinách prevažovali negatívne hodnotenia, pričom vo všetkých troch po negatívnych emóciách prichádzala fáza „*povinnosti*“ uviesť niečo na obhajobu cudzincov.

Pri hodnotení skúseností respondentov s cudzincami na Slovensku neboli obidve skupiny tak negatívne nastavené ako v predchádzajúcej otázke. Na cudzincoch sa snažili oceňovať pozitívne vlastnosti, aj keď v niektorých prípadoch tým iba demonštrovali svoje silne stereotypné myslenie o vybraných skupinách cudzincov. **Bratislavská skupina** sa nevedela vysloviť k počtu cudzincov na Slovensku, zhodla sa však na tom, že ich je na Slovensku „*znesiteľne*“. **Žilinská skupina** podobne konštatovala, že cudzincov „*je u nás primerane. Inde je cudzincov viac. U nás s množstvom nie je problém*“. Účastníci skupiny pomerne skepticky konštatovali, že Slovensko je „*prestupná krajina, nie sme rozvinutí, cudzinci tu neostávajú*“. **Zvolenská skupina** sa o počte cudzincov rozhovorila najviac: „*Je ich u nás*

už dost na počet obyvateľstva“, „*Aj vo Zvolene je ich dosť. Najmä Vietnamci a Čiňania. Podchytili už celé centrum mesta. A školy narušili.*“ Už pri počte cudzincov na Slovensku účastníci diskusie debatovali aj o príčinách, prečo je na Slovensku nižší počet cudzincov ako v niektorých iných krajinách EÚ: „*.... cudzinci tu neostávajú. Odrádza ich prístup ľudí aj vlády.*“ Ale zároveň iní účastníci skupiny dodali: „*O našich vlastných ľudí nie je dobre postarané, prečo by sme si mali sem púšťať iných! To by sme sa o nich potom museli starať, na to sú medzinárodné dohody.*“ Pri hodnoteniach jednotlivých skupín cudzincov sa **bratislavská skupina** neriadila silne etnickými a rasovými pohnútkami, i keď myšlienka panslavizmu odznela i tu. Najlepšie hodnotení boli Ukrajinci, ktorí sú „*.... pohostinní, sme si blízki, sú to Slovania*“. Rusov však účastník skupiny považuje za tvrdých. Iný účastník prispel názorom, že „*.... Vietnamci a Aziati sú v pohode, tí sú pracovití.*“ Odznali i ďalšie hodnotenia, ktoré naznačovali stereotypné videnie jednotlivých skupín cudzincov: „*Neviem si predstaviť Čiňana za šéfa*“ alebo „*Stretol som pracovitých Rumunov, čo je nezvyčajné*“, ale zároveň bolo zrejmé, že účastníci **bratislavskej skupiny** majú intenzívne skúsenosti s cudzincami žijúcimi na Slovensku. **Žilinská skupina** sa k téme príliš vysloviť nevedela, sklzávala do hodnotenia súžitia. Pozitívne pocity skupina naznačila z Bulharov a Talianov, naopak, s nechutou sa účastníci vyjadrovali o Kórejcoch: „*Kórejci majú Slovákov na prácu...*“ **Zvolenská skupina** túto tému rozdiskutovala intenzívnejšie a účastníci striedali pozitívne a negatívne hodnotenia: „*Moslimovia sú bežársky národ. A viac si cenia kravu ako ženu*“, „*Susedia Rumuni a Ukrajinci sú poriadni. Ale sú tu už niekoľko desiatok rokov*“, „*.... deti cudzincov sú pribojnejšie ako naše*“, „*.... v Bystrici je nejaký Grék – lekár a tu vo Zvolene akýsi Rus – lekár. To sú poriadni ľudia.*“ Téma kriminality sa však opätovne objavila i v tejto diskusii: „*V Slovinsku nemajú nijakých Cigánov ani Vietnamcov či Čiňanov, ale nič sa vám tam ani nestratí.*“

7.4. Postavenie cudzincov na Slovensku očami respondentov

Pri hodnotení práv cudzincov na Slovensku sa ukázali rozdiely medzi skupinami, ktoré boli prekvapujúce vzhľadom na bežné očakávania, že vzdelanejší ľudia budú nielen otvorenejší vo vzťahu k iným, ale budú schopní i argumentovať racionálnejšie. Vo fókusových skupinách IOM sa to nepotvrdilo. V bratislavskej skupine zavládli po začatí diskusie na tému práv emócie: „*Téma práv ma neskutočne nadvihuje, najmä vo vzťahu k našim počernejším obyvateľom, ktorí v nijakom prípade nie sú Slováci, ale to nie sú cudzinci, nespomínajme ich.*“ Účastník diskusie pripustil, že „*keďže je cudzincov na Slovensku málo, tak asi nejaké super práva u nás nemajú, usudzujem, v Anglicku je to iné. My nie sme až takí otvorení.*“ Účastníčka diskusie dodala, že na Slovensku je problém získať azyl, s čím ostatní bez komentárov súhlasili. No **bratislavská skupina** videla problém i na strane

cudzcincov: „*Kórejcov, ktorí bývajú v Pezinku, vozia do práce osobitným autobusom, asi sa boja Slovákov.*“ **Žilinská skupina** bola v hodnotení postavenia cudzcincov pomerne konštruktívna a kritická k pomerom na Slovensku: „*Známa Ukrajinka sa bojí priznávať, že je z Ukrajiny, lebo sa bojí, že ju neprijmú*“ alebo „*Vo firme ľudia spočiatku odmietali Bulharov, mali strach, že im vezmú prácu, potom si však zvykli a dnes to už neriešia*“. Účastníci priniesli i hodnotenia plné empatie k cudzincom: „*Ľudia ťažko prijímajú šikovnejších cudzcincov, snažia sa im sťažiť život. Na nás by sa však takisto pozerali v inej krajine*“ i sebakritické poznámky, ako napríklad „*Keď sa nedokážeme zžiť s Rómami, nedokážeme to ani s inými*“. Pri hodnotení práv cudzcincov sa skupina nezhodla, na jednej strane odznali kritické hodnotenia vo vzťahu k právam cudzcincov: „*Je to rovnocenné, rovnaké, dokonca boli kedysi niektorí aj zvýhodňovaní*“, na druhej strane empatické poznámky, ako „*Ešte nemajú toľko práv ako my*“ alebo „*Zdá sa mi, že v úradoch sa k cudzincom správajú horšie ako k Slovákom*“. **Zvolenská skupina** sa k téme práv priamo nevyjadrovala, skôr popri iných témach: „*Je tu o nich dobre postarané. Kórejci majú našou vládou všetko postavené, aby mali kde bývať, z našich daní, ale Slovák, ak nemá v Žiline ubytovanie, ako môj muž, tak ten nedostane nič.*“

Pri diskusii o potenciálnych konfliktoch v budúcnosti medzi „starousadlíkmi“ a „migrantmi“ sa skupiny medzi sebou líšili. **Bratislavská skupina** pomerne nejednoznačne začala diskutovať o teroristoch, kým žilinská a **zvolenská skupina** začali rozoberať vlastné skúsenosti, mediálne správy a rôzne fámy. Potenciálny konflikt je niečo, čo ľudí v týchto skupinách naplnilo obavami. **Bratislavská skupina** si nevedela spomenúť na nijaký konflikt, vládla domnienka, že konfliktnú atmosféru vo vzťahu k cudzincom provokujú skinhedí. **Žilinská skupina** si pri téme potenciálnych konfliktov vymenila odlišné názory, ale zhodla sa na tom, že „*... konflikty nehrozia, to skôr s Maďarmi*“. Skupina diskutovala o konflikte v Ražejkých Tepliciach, v kúpeľoch, keď tam chodili moslimovia, mali postaviť mešitu. Šírili sa o tom klebety, ľudia boli proti. „*Aj ja som bol proti, to je čosi, čo sem nepatrí*“, no hneď zaznel protinázor: „*A prečo by nepatrilo, každá komunita má mať možnosť praktizovať svoju vieru. Keď som bola v Nemecku, mali sme tam svoj zvolenský katolícky kostol, kde sme sa stretávali. Iné miesto na stretávanie nebolo.*“ Skupina sa však zhodla, že „*... trenice medzi starousadlíkmi a prisťahovalcami sú vždy a budú aj teraz. Ide o odlišnú kultúru, inak sa správajú, rozprávajú*“. Najviac ju v tejto súvislosti naplňujú diskusie o Kórejcoch: „*Niektorí už majú deti so Slovenkami*“, „*Slovenky opatrujú deti Kórejcom. A učia ich aj po slovensky.*“ **Zvolenská skupina** bola vo svojich hodnoteniach najviac negatívna a z celej diskusie vyžarovala atmosféra frustrácie: „*Takí Kórejci chcú za málo peňazí maximum práce. Sme síce pracovití, ale prečo by sme im mali robiť otrokov? Prečo by sme mali robiť na nejakého cudzinca, čo je tu? A štát sa o nich dobre postaral, majú tam všetko svoje, aj obchody, aj školy, majú tam miništat. Ale robiť nebudú, veď prečo aj, veď oni sú vedúci.*“ Diskusia sa ďalej odvíjala za použitia informácií z médií

a „krčmových rečí“: *„To je ako v Čechách v Plzni, v Panasonicu. Japonci tam robili šéfov, brali aj 11-tisíc eur mesačne. Všetky fabriky, čo majú cudzinci, to je to isté, aj VW, naši sa narobia a oni zarobia. Ale keď sa im skončia daňové prázdniny, tak odídu. Náš štát im dal možnosť, oni po skončení daňových prázdnin všetko zdemontujú a odídu ďalej na východ a nám tu ostanú betónové základy. To nie sú migranti, to sú cudzinci.“* Cudzincov žijúcich na Slovensku vnímala **zvolenská skupina** ako prapôvodcov nešťastia súčasného slovenského človeka: *„Naši ľudia robia v cudzineckých fabrikách primitívnu a zle platenú prácu, a preto utekajú do zahraničia“,* resp. *„Cudzinci si tu na úkor nás postavili fabriky a zarábajú na nás. A keď sa nám nepáči, tak môžeme odísť“.*

7.5. Informovanosť respondentov o základných aspektoch zahraničnej migrácie

Fokusové skupiny sa ďalej venovali názorom respondentov, prečo nastáva migrácia a prečo migranti prichádzajú na Slovensko. **Bratislavská skupina** pomerne rýchlo a realisticky uviedla viaceré dôvody: *„Prichádzajú k nám za slobodou“, „Majú ekonomické dôvody“, „Pre zmiešané manželstvá“, „Prichádzajú sa sem vzdelávať“, „Sme tranzitná krajina, nie sme pre nich až také terno“, „Lebo je ich veľa, tak prichádzajú aj k nám, ako napríklad Číňania“.* **Žilinská skupina** sa nad príčinami migrácie zamýšľala dlhšie, túto tému predtým viditeľne neriešila. Opätovne sa však objavilo hodnotenie Slovenska ako nezaujímavej krajiny: *„Sme prestupná stanica“* a následne ekonomické príčiny migrácie: *„Utekajú pred horším“* a *„Majú nezamestnanosť“.* **Zvolenská skupina** mala v tejto téme jasno a pokračovala v duchu predchádzajúcich výpovedí: *„Cudzinci nás prichádzajú vykorisťovať a využívať.“* Celkovo vidno, že pri uvádzaní dôvodov pre migráciu vo fókusových skupinách dominovali ekonomické dôvody, iba vzdelanejší účastníci **bratislavskej skupiny** boli schopní uviesť i neekonomické dôvody.

7.6. Predstavy respondentov o spôsoboch manažovania medzinárodnej migrácie

Pri diskusii o možnostiach manažovať medzinárodnú migráciu sa skupiny medzi sebou výrazne líšili a na rozdiel od iných tém formálne vzdelanejšia **bratislavská skupina** uplatnila plne svoje vzdelanie. Podľa účastníkov **bratislavskej skupiny** je manažovanie a kontrola migrácie v podmienkach Slovenska do istej miery iluzórna: *„Keď už nie sú hranice, je ťažké riadiť migráciu na národnej úrovni“, „Možno to robiť kontrolami pracovného povolenia“,* ale zároveň realisticky dodávajú: *„... keď sa raz niekto dostane do schengenského priestoru, už to nepôjde“.* Jediný spôsob je podľa účastníkov **bratislavskej skupiny** zaviesť systematickú

kontrolu cudzincov na Slovensku: „*To však zaváňa Veľkým bratom.*“ V otázke rozdelenia kompetencií medzi orgány Slovenskej republiky a EÚ má **bratislavská skupina**, podobne ako aj ostatné skupiny, jasno – rozhodovať o migrácii by malo Slovensko: „*Slovensko by malo rozhodovať, EÚ radiť*“, „... *EÚ nám iste v tejto oblasti niečo prikazuje, ale veď tam máme svojich poslancov.*“ **Žilinská skupina** sa k možnostiam manažovať migráciu vysloviť nevedela, podobne ako **zvolenská skupina**, no v otázke rozdelenia kompetencií mali účastníci **žilinskej skupiny** jasno: „*Rozhodovať by malo Slovensko, lebo my tu žijeme, iní majú iné podmienky*“ a „*Reguláciu trhu práce by malo mať v rukách Slovensko.*“ **Zvolenská skupina** sa k rozdeleniu kompetencií medzi Slovenskú republiku a EÚ pri zvládaní a kontrole migrácie nevyslovila jasne. Účastníci sa vo svojich výpovediach pohybovali na úrovni pocitov a negatívnych emócií: „*V rámci EÚ majú byť rovnaké práva pre všetkých, na našich politikov sa nedá spoľahnúť*“ a „*Vietnamec sa do Rakúska dostane ťažko, k nám ľahko, to by sme si mali strážiť.*“ O tom, koho na územie Slovenska pustiť, však majú účastníci **zvolenskej skupiny** jasno: „*Nepúšťať si cudzincov z krajín mimo EÚ a uvoľniť migráciu v rámci EÚ.*“

O fungovaní medzinárodných organizácií v oblasti manažovania migrácie (UNHCR, IOM) majú účastníci všetkých troch skupín iba hmlisté znalosti. V bratislavskej skupine niektorí účastníci počuli, že UNHCR existuje, ale o misii organizácie príliš nevedia, iba toľko, že pomáhajú utečencom a že je dobré, že takáto organizácia existuje. V žilinskej skupine mali formálne menej vzdelaní účastníci lepšie znalosti o UNHCR a vedeli i uviesť, že UNHCR pomáha utečencom v táboroch, kde sa stará o ich základné potreby. Vo zvolenskej skupine účastníci poznali UNHCR a zároveň aj v pozitívnom duchu uviedli (vzhľadom na predchádzajúce názory prekvapujúco), že „... *mali by sme im (utečencom) pomáhať, lebo veľa ich nie je.*“ Hneď však zaznelo i negatívne hodnotenie: „*Ale niektorí pomoc zneužívajú.*“

7.7. Postoje respondentov k migrantom na pracovnom trhu

Diskusie o miere ochrany pracovného trhu a o dopadoch pracovnej imigrácie na výkonnosť ekonomiky Slovenska mali vo všetkých troch fókusových skupinách paradoxný charakter. Na jednej strane ich účastníci mali iba minimálne znalosti o ochranných opatreniach a reguláciách pracovného trhu, na druhej strane mala väčšina účastníkov ustálené predstavy o tom, čo by štát mal robiť, aby ochránil slovenských pracovníkov pred pracovníkmi zo zahraničia.

Účastníci **bratislavskej skupiny** nevedeli veľa o ochrane pracovného trhu na Slovensku. Vedeli, že mnohé štáty sveta chránia svoj pracovný trh, niektorí videli

políciu, ako kontroluje cudzincov. K tomu, či by mal štát ochraňovať pracovný trh, sa však vysloviť vedeli: „*Keď stúpne nezamestnanosť, mal by štát ochraňovať. Keď tu bude hromada cudzincov, bude málo práce.*“ Účastníci sa zhodli, že je potrebné „... *zamedziť tomu, aby sem cudzinci chodili bez papierov a pracovali pod cenu*“ a zároveň, že „... *mali by byť jasné kritériá, kto by tu mohol pracovať*“. Za najdôležitejšie však považovali predchádzanie migrácii: „*Bolo by lepšie, keby ľudia nachádzali prácu doma a nemuseli chodiť k nám.*“ **Žilinská skupina** nevedela posúdiť, nakoľko má Slovenská republika zákony na ochranu trhu (skôr nemá...). Jedna časť skupiny sa zhodla v tom, že „*štát by mal regulovať, keby ich tu bolo veľa*“, no druhá časť jej oponovala: „*Nemala by byť regulácia, nám v cudzine tiež prekáža regulácia trhu. Keď je niekto šikovný, tak je lepší ako lenivý Slováč. Nech sa presadí každý sám.*“ Nakoniec sa **žilinská skupina** zhodla: „*Keď tú prácu nechce Slováč, nech možnosť dostane cudzinec. Pre cudzinca práca až vtedy, keď ju odmietne Slováč. Podobne ako to majú Nemci.*“ Účastníci **zvolenskej skupiny** na úvod hovoria, že nevedia „*čo to tá ochrana trhu je*“. Následne sa však diskusia rozbieha a vidno, že práve túto časť debaty o cudzincoch vnímajú účastníci ako kľúčovú – konsenzus postupne zavládne v tom, že Slovensko by si malo chrániť svoj pracovný trh predovšetkým proti tým, ktorí nie sú z EÚ. Väčšina výpovedí je plná sklamaní a frustrácie z toho, ako to podľa účastníkov diskusie na Slovensku vyzerá:

„*Trh je u nás otvorený, a preto cudzinec dostane prácu, lebo ju prijme za nižší plat. Práca je podhodnotená a narúša to pracovný trh.*“

„*Pre Slovákov je málo práce. Prečo? A koľko slovenských podnikov ešte existuje? A ako štát podporuje zdravotníctvo a školstvo, aby tu ostali pracovníci z týchto oblastí? A poľnohospodárstva sme sa zbavili úplne. Bučina, LIAZ, mäsokombinát, hydínárne.*“

„*Byť Ficom, trh by som utiahol. Veľa cudzincov sa tu premáva, využívajú nás a ozbývajú Slovensko. Tie priestory, čo má Vietnamec či Číňan, tie môže mať Slováč. Ale Slováč ich nemá aj preto, lebo sa ešte bojí v tom podnikat.*“

„*A tiež je to o tom, že cudzinci majú lepšie podmienky na podnikanie. Teraz už možno nie, ale kedysi to tak bolo. My sme na butiky vtedy neboli zvyknutí a ani sme sa to nemali kde naučiť.*“

„*Cudzinci nám berú prácu, lebo berú nižšie platy. My to nevyriešime, to musí parlament a vláda, mali by viac kontrolovať trh. Takí Česi vyviezli Vietnamcov na vlastné náklady.*“

„*Napríklad Rakúšania otvorili trh iba pre niektorých, napr. pre opatrovatelky. Mali by sme robiť to isté, lebo inak štát vyháňa ľudí von z krajiny.*“

„*Štát investuje do vzdelania a potom zamestná cudzincov.*“

„*V Čechách prepúšťajú Slovákov a u nás narastá nezamestnanosť. Oni si chránia svoj trh a my to nerobíme.*“

Jednotlivé fókusové skupiny sa nezhodli v názoroch na nelegálnu migráciu,

ochranu štátnej hranice, kontrolu práce a pobytu cudzincov zo strany štátu. Podľa **bratislavskej skupiny**, ktorej diskusia skôr reflektovala obavy z posilnených právomocí štátnych orgánov pri kontrole občanov, „... s nelegálnou migráciou nie je u nás problém. To skôr my chodíme inde, na Západ, a priživujeme sa na nich“. Diskutujúcich z **bratislavskej skupiny** viditeľne viac pri téme nelegálnej migrácie zaujímala téma v súčasnosti diskutovaná vo väčšine krajín vyspelého sveta – ako zlaadiť ochranu pred terorizmom a prevenciu pred diskrimináciou konkrétnych skupín. Účastníci **žilinskej skupiny** o nelegálnej migrácii vedia z počutia a považujú ju za problém: „*Kontroly pracovných povolení na pracoviskách polícia robí. Hranica sa tiež kontroluje, ale to, čo chytia a odhalia, je iba malá časť z celku.*“ Ale zároveň dodávajú, že „... nelegálna práca cudzincov u nás je v menšej miere ako nelegálna práca Slovákov za hranicami“. Osobné skúsenosti s nelegálnymi migrantmi navyše nie sú zlé, jeden z účastníkov uviedol: „*U nás vo firme boli nelegálni Ukrajinci a makali ako nikto z nás.*“ **Zvolenská skupina** i pri tejto téme prehlbovala svoju frustráciu z toho, ako je všetko na Slovensku zlé: „*Štát nelegálnu migráciu nekontroluje! Takí Vietnamci pestujú marihuanu a pohybujú sa bez kontroly po celom štáte.*“ Účastníci identifikovali aj vinníka: „*V Čechách stále kontrolujú tržnice a ubytovne. U nás sa to nerobí. Kontroly sa nerobia, cudzinecká polícia si neplní povinnosti.*“

Na politiku návratov migrantov zo Slovenska mali účastníci jednotlivých skupín podobné názory, pričom všetky tri skupiny sa zhodli na tom, že je dobré zo Slovenska dostať čo najviac cudzincov, ktorí majú problémy uplatniť sa v krajine. Účastníci vo všeobecnosti mali minimálne znalosti o politike návratov – v akých prípadoch ju uplatňovať, prečo, akými mechanizmami či v akom rozsahu. Bratislavská skupina sa zhodla na tom, že ponúknuť platený návrat cudzincom s prechodným pobytom je dobrý nápad, „... lepší, ako keby tu mali ostať ako nezamestnaní. Najlepšie by bolo, keby si tu našli prácu, ale ak nie, mali by ísť spať“. Účastníci v tejto súvislosti zaregistrovali informačnú kampaň IOM „Domov“, ktorá informuje o možnosti návratu do krajiny pôvodu. To, že takáto pomoc môže načrieť do štátneho rozpočtu, však vyvolalo nevôľu: „*Platený návrat, to chce peniaze. A my sami nemáme, to im máme dávať? Nedal by som im nič. Za čas, čo tu pracovali, si mohli našetriť.*“ Na konci však účastníci skupiny s nevôľou kývali hlavou, keď jeden z nich konštatoval: „*Možno by bolo lepšie im prispieť a znížiť tak príležitosť pre patológiu a kriminalitu.*“ Podľa účastníkov **žilinskej skupiny** by cudzinci mali mať rovnaký nárok na sociálne dávky ako Slováci, možnosť asistovaného návratu by cudzincom neponúkali: „*Naším ľuďom to v iných krajinách neponúkajú, prečo by sme to mali ponúkať my?*“ Aj v žilinskej skupine však zaznelo realistické hodnotenie: „*Tu ide o to, aby tí ľudia odišli a neotravovali tu, aj keď sú to výdavky pre štát.*“ **Zvolenská skupina** opätovne prezentovala skôr prejavy frustrácie s dôrazom na reciprocitu vo vzťahu k migrujúcim Slovákom: „*Ak by bol ich odchod kontrolovaný, taká ponuka má zmysel, lebo štát ušetrí. Ale tí ľudia to*

neurobia, majú sa tu ďaleko lepšie ako u seba“, „Naším v cudzine to nikto neponúka, prečo by sme to mali ponúkať my?“

Vo všeobecnosti je zrejmé, že aj keď respondenti nesledujú konkrétne politiky ochrany pracovného trhu na Slovensku, majú na túto tému silný názor, ktorý má tendenciu byť reštriktívny a nekompromisný. Skúsenosti Slovákov s pracovným trhom niektorých vyspelých krajín opakovane prinášajú empatiu k cudzincom, no financovanie opatrení v prospech integrácie alebo politiky návratu zo štátneho rozpočtu sa nestretáva s pochopením.

7.8. Závery spracovania fókusových skupín

Na záver možno uviesť niekoľko hodnotiacich poznámok. **Bratislavská skupina** bola počas celej diskusie viac racionálna, viditeľne sa tu prejavilo formálne vzdelanie jednotlivých účastníkov. Účastníci mali snahu zovšeobecňovať, prinášali do debaty viac abstrakcie. Zároveň však diskusia **bratislavskej skupiny** ukázala, že ľudia rozmyšľajúci tolerantne nechávali víťaziť agresívnejších a viac stereotypne uvažujúcich. Tu sa prejavovalo to, čo možno vidieť na celospoločenskej úrovni – pozitívne hlasy menej stereotypne rozmyšľajúcich ľudí o cudzincoch a migrácii veľmi často nezaznejú, pretože sú prehlúsené nekompetentnými, no o to hlasnejšie vyslovenými názormi tej časti spoločnosti, ktorá vidí v migrácii ohrozenie. Na diskusií **bratislavskej skupiny** tak bolo modelovo vidno, ako i veľká skupina vzdelanejšej časti populácie na Slovensku je schopná podľahnúť autoritárskym názorom.

Účastníci **žilinskej skupiny** boli oveľa viac zahľadení do vlastnej skupiny ako **bratislavská skupina**. Počas diskusií o väčšine tém bolo cítiť neistotu týchto ľudí, ktorým chýba významnejšie formálne vzdelanie. V Žiline si však viac všímali konkrétnosti každodennosti, držali sa pri zemi, reagovali bez abstrakcie, no zároveň boli viac kritickí ako formálne vzdelanejší ľudia. V niektorých smeroch vykázali účastníci **žilinskej skupiny** širšie znalosti ako účastníci „vzdelanejšej“ **bratislavskej skupiny** – príklady uvádzali z televízie, novín, z vlastného života, celkovo viac reagovali skôr na konkrétne situácie. Pri niektorých témach bolo vidno, akoby o nich uvažovali po prvý raz. Účastníci skupiny sa zároveň veľmi snažili prezentovať také názory, ako si mysleli, že sa očakávajú – teda tolerantné. Svoje pôvodné stanoviská boli pripravení meniť pod vplyvom argumentov iných účastníkov, argumentov odzrkadľujúcich osobné zážitky či v televízii zaznamenaných situácií. **Žilinská skupina** pri mnohých témach uvažovala recipročne – ak sa tak deje našim v cudzine, prečo by sa to nemalo stať i cudzincom u nás. To u skupiny prinášalo nielen negatívne vymedzenia, ale zároveň, v rámci reciprocity, aj silne prointegračné postoje. Na mnohých témach je schopná zhodnúť sa celá skupina. S istou dávkou zjednodušenia možno tvrdiť, že **žilinská skupina**

ukazuje plasticnosť tzv. bežnej slovenskej populácie. Pod vplyvom autoritárskych a antimigračne orientovaných názorov by boli zjavne schopní a pripravení posilniť xenofóbne a antimigračne orientované spoločenské a politické sily na Slovensku. Ak by však na nich systematicky prostredníctvom médií a vzdelávacieho systému pôsobili opačné názory, sú podľa všetkého i takíto mladší ľudia z rurálneho prostredia a bez formálneho vzdelania pripravení podieľať sa na premene krajiny na multikultúrnu spoločnosť.

Zvolenská skupina je výstižnou ukázkou premýšľania frustrovaných ľudí na Slovensku v strednom veku, ktorí cítia, že sa z nich stali „losers of transformation“. Táto skupina môže slúžiť ako prototyp tej časti slovenskej spoločnosti, ktorá sa vymedzuje voči liberálno-demokratickému režimu a za všetkým, čo sa okolo nej deje, vidí zlé úmysly a sprisahanie. Účastníci skupiny vyslovovali najprv zovšeobecňujúce sudy, ktoré dokladovali príkladmi z počutia, občas z televízie, občas prifarbenými vlastnými skúsenosťami. Ak hovorili o cudzincoch konkrétne, hovorili iba o Vietnamskoch, s ktorými prichádzajú každodenne do kontaktu. To im nebránilo vyslovovať závažné negatívne sudy o cudzincoch ako takých a najmä o cudzincoch podnikateľoch. Ich hlavnou charakteristikou bola podozrievavosť a pripravenosť na všetko reagovať negatívne. Pri diskusii to vyzeralo, akoby zlé vlastnosti Slovákov prenášali na cudzincov, svoje tvrdenia opierali o fámy. Takmer niet témy, na ktorej by sa ako skupina nezhodli. Zhoda v negatívnych hodnoteniach nastávala veľmi ľahko, prvoplánovo a hneď na začiatku diskusie o danej téme. Následne sa už z negativizmu nevedeli dostať, diskusie končili utvrdzovaním sa v negatívnom názore. Dôležitý nebol referenčný rámec aktérov zvonku, ale referenčný rámec vlastnej skupiny. Príkladom vzorného zahraničia bola Česká republika, iné krajiny skupina ani nespomínala. Skupina celkovo bola silne netolerantná, väčšinu účastníkov možno charakterizovať ako autoritárske osobnosti. Z jazykového hľadiska skupina používala jazykový kód krčmy, ktorý charakterizuje používanie citoslovieč, nedokončených viet, expresívnych výrazov a emocionálnych výpovedí. Je pravdepodobné, že práve táto skupina obyvateľov Slovenska – z malého mesta, v strednom veku a priemerne vzdelaná – určuje v súčasnosti pomerne negatívne trendy v posudzovaní cudzincov na Slovensku. Fókusová skupina ukázala, že respondenti boli pripravení meniť svoje ustálené názory iba v minimálnej miere, a tak úspešnosť kampane v prospech migrácie a cudzincov je vo vzťahu k tejto veľkej časti slovenskej populácie veľmi otázna.

Fokusové skupiny vhodne doplnili výsledky kvantitatívneho výskumu a v niektorých prípadoch plne potvrdili zistenia z dotazníka. V iných prípadoch priniesli fokusové skupiny vysvetlenia postojov respondentov, v ďalších diskusia účastníkov fokusových skupín poukázala na neznalosť a stereotypné vnímanie problémov spojených s príchodom a integráciou cudzincov do slovenskej spoločnosti. Fó-

kusové skupiny však potvrdili silne etnizované nazeranie na seba samých a Slovensko. Ukázalo sa teda, že u väčšiny respondentov prevláda pomerne exkluzivistické, stereotypné a silne etnizované vnímanie toho, kto je a kto môže byť Slovákom. Slovensko bolo vo fókusových skupinách vykreslené ako homogénna krajina – krajina Slovákov. Významne sa potvrdilo vnímanie cudzincov prichádzajúcich na Slovensko ako ekonomickej záťaže. Aj keď mnohí respondenti vykazovali pozitívne postoje k cudzincom, väčšinou i tie boli silne stereotypné: cudzinci ako dobrí obchodníci či Balkánci ako dobrí zmrzlinári. Negatívne stereotypy o cudzincoch žijúcich na Slovensku však prevažovali. Cudzinci vraj prinášajú na Slovensko choroby a kriminalitu. Cudzinci prichádzajúci z Ázie (Vietnamci, Kórejci) vzbudzovali najsilnejšie negatívne emócie, moslimovia boli vnímaní ako neznáma, nepochopiteľná a potenciálne nebezpečná sila, ktorá bude v konflikte s väčšinovým slovenským občanom a jeho hodnotami.

Celkovo však vo všetkých troch skupinách prevažovali negatívne hodnotenia, pričom vo všetkých troch skupinách po negatívnych emóciách prichádzala fáza „povinnosti“ uviesť niečo na obhajobu cudzincov. To poukazuje na zvyšujúce sa povedomie slovenskej populácie o potrebe byť vo verejnej sfére politicky korektní.

Práva cudzincov na Slovensku boli posudzované so silným prihliadnutím na práva Slovákov pohybujúcich sa v zahraničí a vo väčšine hodnotení sa téma základných práv pre cudzincov nepovažuje za problém. Pri diskusii o potenciálnych konfliktoch v budúcnosti medzi „starousadlíkmi“ a „migrantmi“ sa neobjavovali negatívne očakávania. Vlastnému procesu migrácie a jeho príčinám účastníci fókusových skupín príliš nerozumeli, pri uvádzaní dôvodov na migráciu dominovali ekonomické dôvody. O kontrole migrácie na Slovensku väčšina účastníkov fókusových skupín nepremýšľala, no názory u nich možno spoluvytvárať pomerne rýchlo. Ochranným opatreniam a reguláciám pracovného trhu síce účastníci skupín príliš nerozumeli, no prejavili o to výraznejšie proochranárske cítenie.

Percepcia vzťahu k cudzincom a manažment migrácie z pohľadu tvorcov verejných politík a expertov na migráciu

Na doplnenie pohľadu verejnosti na problémy spojené s otázkami zahraničnej migrácie a integrácie cudzincov do slovenskej spoločnosti sa uskutočnilo 11 semištruktúrovaných rozhovorov s tvorcami verejných politík, expertmi štátnej správy na oblasť migrácie a integrácie a expertov mimovládneho sektora a akademickej sféry. Pohľad expertov a tzv. radového občana býva vzhľadom na rozdielnu mieru informovanosti iný, no zároveň decízna i expertná sféra vždy musí do istej miery zohľadňovať názory a percepciu obyvateľstva, ktoré potom sprostredkovane cez politických predstaviteľov ovplyvňujú tvorbu verejnej politiky. Experti sa vyjadrovali k trom okruhom tém: k celkovej atmosfére v slovenskej spoločnosti vo vzťahu k cudzincom, ich vnímaniu pohľadov verejnosti na otázky migrácie a integrácie a ich percepcii migračnej a integračnej politiky na Slovensku. Rozhovory sú spracované s cieľom nechať odznieť názory respondentov v maximálnej možnej miere. Jednotlivé citácie boli vybrané podľa zaujímavosti a relevantnosti odpovedí a nie podľa príslušnosti k inštitúciám alebo podľa pomerného zastúpenia všetkých inštitúcií vo výpovediach.

Rozhovory sa uskutočnili v októbri a novembri 2009 s 11 expertmi. Pri citáciách jednotlivých tém sa uvádzajú iba inštitúcie, ktoré experti zastupujú:

1. Úrad hraničnej a cudzineckej polície MV SR (ÚHCP MV).
2. Migračný úrad MV SR (MÚ MV).
3. Odbor migrácie a integrácie cudzincov MPSVR SR (MPSVR).
4. Liga za ľudské práva (LĽP).
5. Odbor medzinárodných vzťahov Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny MPSVR SR (ÚPSVR).
6. Európsky fond pre integráciu štátnych príslušníkov tretích krajín, odbor zahraničnej pomoci MV SR (EIF MV).
7. Sekcia regionálneho školstva MŠ SR (MŠ).
8. Odbor európskych politík 2 MZV SR (MZV).

9. Oddelenie zahraničných vzťahov Nitrianskeho samosprávneho kraja (Nitra).
10. Výskumné demografické centrum, Inštitút informatiky a štatistiky, INFOSTAT Bratislava (Infostat).
11. Nezávislý expert (expert).

8.1. Celková atmosféra v slovenskej spoločnosti vo vzťahu k migrácii a integrácii cudzincov

Do mediálneho i celospoločenského diskurzu sa čoraz častejšie dostávajú témy spojené s migračnými trendmi a problematikou súvisiacou s cudzincami žijúcimi na Slovensku. To, o čom sa na Slovensku príliš nediskutuje, je miera inkluzívnosti vo vzťahu k iným, k inakosti a postoje k tým, ktorí sa systematicky stávajú jej významnými nositeľmi – k cudzincom. Doteraz boli ľudia v Slovenskej republike zvyknutí venovať sa najmä autochtónnym menšinám, no i tam nebola snaha o zodpovedanie zásadnej otázky: Je slovenská spoločnosť dostatočne inkluzívna a otvorená, aby bola pripravená začleniť do spoločnosti skupiny ľudí, ktorí sa líšia od „jadrovej“ slovenskej majority? V kvantitatívnom výskume, no najmä vo fókusových skupinách sa ukázalo, že slovenská spoločnosť je silne polarizovaná v mnohých otázkach týkajúcich sa diverzity, má problémy akceptovať inakosť a nie je príliš naklonená príchodu a integrácii cudzincov na území Slovenska. Najmä fókusové skupiny odhalili príčiny tohto stavu. Nie je to netolerancia slovenskej populácie, ale najmä etnizovaná a etnizujúca seba-percepcia. Fókusové skupiny ukázali, že etnická skupina Slovákov, ktorí tvoria na území Slovenska väčšinu, podlieha pri hodnotení seba samých i Slovenska množstvu autostereotypov a sebaklamov, ktoré v podobe národných mýtov znižujú integračný potenciál vo vzťahu k tým, ktorí do tejto skupiny nepatria, a vzhľadom na etnickú definíciu majority ani patriť nemôžu.

Oslovení respondenti v rozhovoroch takisto hodnotili otvorenosť slovenskej spoločnosti vo vzťahu k inakosti skepticky a väčšinou bez emócií konštatovali, že slovenská spoločnosť je uzavretá a xenofobická:

„Celkovo by som slovenskú spoločnosť charakterizovala ako do značnej miery uzavretú... Dlhoročná izolovanosť našich obyvateľov v rámci bývalého Československa sa odrazila na súčasnom vnímaní cudzincov.“ (MPSVR)

Väčšina expertov považovala za hlavný problém uzavretosť spoločnosti v minulosti. Oveľa optimistickejšie sa stavali k miere otvorenosti mladšej generácie.

„Mladí ľudia, najmä stredoškólači, vysokoškólači a tí, ktorí už mali možnosť benefitovať z obdobia po 89. roku, študovať, poznávať nové kultúry, sú oveľa otvorenejší, ochotnejší a vnímavejší voči cudzincom. Ich postoje, v dôsled-

ku rozvoja rôznych komunikačných sietí či ich možností cestovať, sú oveľa progresívnejšie a tolerantnejšie.“ (MPSVR)

Je však otázne, nakoľko sám termín uzavretosť vystihuje súčasný stav slovenskej spoločnosti. Obyvatelia Slovenska sú pomerne otvorení mnohým novým trendom zo sveta, no zjavne nie sú zvyknutí na zdieľanie krajiny s „inými“ a to sa naplno prejavuje aj vo vzťahu k autochtónnym menšinám. Ako naznačili respondenti, v strednej a východnej Európe to nie je zasa také výnimočné:

„Migrácia je jednoducho niečo nové a cudzie v slovenskej spoločnosti. Akýkoľvek nový prvok vnáša do spoločnosti neistotu a váhanie, ako prijať tento nový fenomén. V porovnaní s novými členskými krajinami Slovensko nie je výnimka, žili sme v izolácii, sme podozrievaví. Ľuďom sú argumenty v prospech pozitívneho vnímania migrácie a migrantov zatiaľ nedostačujúce na to, aby sa dokázali preklopiť do pozitívnejšej polohy.“ (MZV)

Vo vyjadreniach niektorých respondentov sa dala zachytiť aj istá únava z témy, v ktorej pracujú dlhšie roky. Respondenti porovnávali vlastné názory s názormi menej informovaných občanov a porovnávali i Bratislavu ako veľkomestské prostredie s ostatnými časťami Slovenska. V tomto zmysle, podobne ako to je všade vo svete, sa v budúcnosti môžu otvárať nožnice medzi mestským a rurálnym prostredím v miere akceptácie inakosti a celkovej spoločenskej atmosféry vo vzťahu k cudzincom:

„Vzťahy obyvateľstva Slovenska k cudzincom sa hodnotia náročne, lebo ja žijem v Bratislave a Bratislava je predsa len iná, hovorí sa v nej viacerými jazykmi, je bežné, že cudzinci chodia po uliciach a vnímate to, počúvate, aj keď neviete, či je to turista, alebo cudzinec, ktorý sa prisťahoval. Mne sa to zdá normálne, ale to neznamená, že takto to je. Ja ako osoba sa nad tým nepozastavujem, že počujem iné jazyky, mňa to netrápi.“ (MŠ)

Respondenti ponúkli i mnohé vysvetlenia uzavretosti, ktoré sa vracali do histórie a správne pomenúvali historické korene a kultúrne zdôvodnenia pre nepripravenosť a neschopnosť byť otvorenější. Viacerí z respondentov sa vracali k tomu, že slovenská spoločnosť je prirodzene konzervatívna, a tak problémom nie je iba predchádzajúca uzavretosť.

„Konzervatívnosť má hlbšie historické a kultúrne korene, možnosť voľby na Slovensku nemá až takú tradíciu. Slovensko je skutočne otvorenou spoločnosťou iba 20 rokov, pre strednú a staršiu generáciu je náročné vstrebať niektoré zmeny tak, ako ich prináša súčasnosť.“ (Infostat)

Historické zdôvodnenia respondenti vo väčšine nezlahčovali a nesnažili sa ospravedlniť majoritnú slovenskú spoločnosť za jej postoje. Viacerí experti a tvorcovia verejných politík sa zhodovali na tom, že postoje obyvateľov Slovenska sú pri-

merané skúsenostiam s migrantmi a vzhľadom na počet cudzincov žijúcich na Slovensku ani nie je realistické očakávať iné postoje:

„Občania Slovenska niekedy ďaleko citlivejšie vnímajú problémy migrantov aj azylantov, ako je to často v zahraničí. Ja som milo prekvapený, lebo, bohužiaľ, cez naše médiá odznievajú len negatívne postoje. Mnohé sú negatívne, ale ľudia posudzujú niečo, čo nepoznajú. Postoje sú primerané stupňu poznania. (MÚ MV)

Zároveň treba konštatovať, že historické zdôvodnenia napadali respondentom automaticky, zaostalosť v minulosti sa stala, prinajmenšom u niektorých, univerzálnou explanačnou schémou. Takýto pohľad nazerajúci na históriu lineárnou optikou je v strednej Európe veľmi rozšírený a opakovane sa vyskytoval v analyzovaných rozhovoroch. V istej etape vývoja je prirodzené, že ľudia majú určité postoje, v budúcich etapách sa hodnotové rámce i deklarované postoje budú meniť.

Informovanosť o migrantoch, ich pohnútkach prísť na Slovensko a o ich potrebách považujú všetci respondenti za veľmi nízku a kvantitatívny výskum IOM i uskutočnené rozhovory im dávajú za pravdu. Informácie, ktorými disponujú ľudia, sú podľa respondentov skratkovité, nepresné, podliehajúce stereotypom, negativistické a generované senzácie chtivými médiami:

„Migrácia sa vníma jednoliatym spôsobom, nerozlišuje sa v pojmoch. Nerozlišuje sa medzi cudzincom, ktorý je tu legálne, a cudzincom, ktorý je tu nelegálne. Všetci sú migranti. Verejnosť je slabo informovaná, a preto si informácie pýta, no získava ich z kanálov, ktoré dezinformujú.“ (EIF MV)

Na regionálnej úrovni môže byť percepcia takých tém, ako je migrácia, veľmi odlišná od centrálnych úrovní štátnej správy. Respondentka zastupujúca Nitriansky samosprávny kraj narušila konsenzus ostatných respondentov v tom, že téma migrácie je mimoriadne dôležitá a ľudia by mali o tejto téme dostávať čo najviac informácií. Na regionálnej úrovni vzťahy k cudzincom vôbec nemusia rezonovať, tak ako je to v Bratislave:

„Verejnosť tieto témy nezaujímajú. Vôbec to nevnímá. Možno si všimne, že máme Vietnamcov na trhu alebo čínske reštaurácie, alebo Bulharov, Ukrajincov na stavbách. To sú často práce, ktoré by naši asi ani nechceli robiť. Ale to je všetko. Migrantov je u nás príliš málo, ľudí to nezaujima ani netrápi.“ (Nitra)

Predovšetkým v rozhovoroch s predstaviteľmi štátnej správy bolo cítiť, že istá reštriktívnosť vo vzťahu k migrácii, vyplývajúca už z ich náplne práce, má odzrkadlenie i v osobných postojoch respondentov. Z výpovedí niektorých expertov bola zrejmä aj osobná obava najmä z masívnejšej moslimskej migrácie na Slo-

vensko, no respondenti sa snažili príliš túto tému nerozvíjať, pridávali skôr svoje osobné skúsenosti z niektorých krajín západnej Európy:

„Ľudia sa bránia všetkému novému, ale, samozrejme, postoje veľmi ovplyvňujú aj príklady z iných krajín, najmä ak sa bavíme o moslimskej migrácii do krajín západnej Európy, tú vnímajú ľudia veľmi citlivo.“ (ÚHCP MV)

Podobne ako pri mnohých iných témach situáciu vidia predstavitelia mimovládneho sektora kritickejšie ako ľudia zo štátnej správy a samospráv a ešte viac zdôrazňujú negatívnu úlohu predsudkov, s ktorými treba bojovať komplexnejšou informovanosťou:

„Vo vzťahu k cudzincom existuje veľa predsudkov v spoločnosti, najmä voči ľuďom z tretích krajín, voči moslimom a Arabom. Ľudia sa veľmi boja hrozby terorizmu a v podstate tak všetkých moslimov trošku hádžu do jedného vreca.“ (LĽP)

8.2. Informovanosť verejnosti o téme migrácie a integrácie a činnosti inštitúcií aktívnych v tejto oblasti

Všetci respondenti považujú informovanosť slovenskej verejnosti o otázkach spojených s migráciou za mimoriadne zlú. To koniec koncov potvrdil i kvantitatívny výskum a fókusové skupiny – nedostatočné vedomosti o základných atribútoch života cudzincov na Slovensku, neschopnosť u 60 % respondentov uviesť nejakého cudzinca žijúceho na Slovensku, úplná neznalosť podmienok, za akých môžu cudzinci na Slovensku pracovať, či jednodimenzionálnosť pri posudzovaní príčin migrácie. Respondenti posudzovali príčiny neinformovanosti, predkladali návrhy, ako ju zlepšiť, a najmä premýšľali nad tým, o čom by bolo vhodné informovať obyvateľov Slovenska.

8.2.1. Migrácia a integrácia ako súčasť celospoločenského diskurzu

Respondenti sa zhodli najmä v tom, že na Slovensku prakticky neexistuje diskusia o témach o migrácii a integrácii. Viacerí respondenti tiež dodávali, že aj keď sa diskusia začne, príliš často sa diskutuje o abstraktných témach a parciálnych problémoch, a to tak vo vzťahu k verejnosti, ako i medzi odbornou verejnosťou. V diskusii, a to dokonca i medzi odborníkmi, stále dominuje téma azylantov, tranzitov a nelegálnej migrácie. Pracovná migrácia, ako aj všetky ostatné typy migrácie, ktoré začínajú dominovať, stále nie sú podľa expertov najvýraznejšou témou:

„Ja si myslím, že tu diskusia o týchto témach neexistuje. My sa snažíme neja-

kým spôsobom tieto vody čeriť, ale je to skôr na odbornej úrovni, kde v podstate participuje najmä štátna správa, jednotlivé rezorty, pracovné skupiny. Diskusia na tému migrácie, a teda najmä pracovnej migrácie, a potom následne integrácie tu v podstate neexistovala do roku 2006 vôbec.“ (ÚPSVR)

Podobne sa všetci respondenti zhodli, že pri rozvíjaní diskusie o migrácii a aspektmi s ňou spojenými médiá z rôznych príčin zlyhávajú: pre bulvarizáciu médií, nezáživnosť tém spojených s migráciou, náročnosť týchto tém, neexistujúci tlak zo strany odbornej verejnosti i pre neschopnosť expertov i vlády presadiť sa s tzv. migračnými témami v mediálnom priestore. Viacerí respondenti spomenuli verejnoprávne médiá ako tie, v ktorých je odsúvanie týchto tém neospravedliteľné:

„Verejnoprávne médiá zlyhávajú. STV robí všetko možné len toto nie, všetky diskusie na túto tému sa zrušili – komerčné televízie to zrušili úplne, ale Slovenská televízia, bohužiaľ, tiež. Do médií sa k tejto téme odborníci dostanú, iba ak sa objaví škandál – keby niekto vypálil tábor a podobne.“ (MÚ MV)

„Ja som nikdy nevidel, že by bola nejaká reportáž o pracovných migrantoch. Máme na Slovensku napríklad zváračov z Vietnamu. Keď sa povie cudzinec a médiá, tak si predstavím plot a za ním nejakých utečencov z Afganistanu v nejakom záchytnom tábore, resp. nejakú dodávku, z ktorej vyberajú nelegálnych migrantov zachytených políciou. Médiá chcú pritiahnúť diváka, a tak dominujú ľudské nešťastie a blikajúce sirény.“ (ÚPSVR)

Bulvarizácia médií celkovo trápi väčšinu respondentov a opakovane sa vracajú k moderným médiám a ich spôsobu informovania. Pri téme médií väčšina expertov vyjadrovala nespokojnosť s ich pôsobením. Je zrejmé, že experti a tvorcovia verejných politik by práve pomoc médií veľmi uvítali, no väčšinou bývajú skeptickí:

„Redaktori z médií hovoria, že šéf vysielania im to nezoberie, keď mu dajú niečo, čo nie je konfliktné. Ak my urobíme nejakú aktivitu s utečencami v tábore alebo so žiadateľmi o azyl, to je pre médiá nezaujímavé...“ (MÚ MV)

8.2.2. Povedomie verejnosti o dlhodobých stratégiách manažovania zahraničnej migrácie

V nazeraní na to, do akej miery je možné a potrebné informovať verejnosť o vládných politikách a ich kritike, sa respondenti zhodujú: základné znalosti o migračnej a integračnej politike vlády by sa mali verejnosti ponúknuť na diskusiu, minimálne znalosť existencie takýchto politik by mohla prispieť k vytváraniu potrebného tlaku na rozprúdenie diskusie. Respondenti však nemali konsenzus v tom, čo a ako šíriť v mediálnom diskurze:

„My migračnú politiku v podstate nemáme. Takže ani nemáme veľmi čo šíriť. Máme nejaké naše pravidlá hry, ktoré sa vzťahujú na vydávanie pracovných povolení. Tu je pre nás cieľovou skupinou skupina zamestnávateľov, samozrejme, lebo zamestnávateľ žiada pre toho svojho cudzinca... Občanov tejto krajiny sa však týka skôr celospoločenský dialóg o migrácii a formulácia vízií v súvislosti s migráciou. (ÚPSVR)

Zástupkyňa ministerstva vnútra hodnotí ako problematické skôr komunikačné stratégie vlády i mimovládneho sektora. Je zaujímavé, že to, čo funguje v komerčnej sfére, je také problematické preniesť do verejnej sféry:

„Komunikačné nástroje celkovo pri robení politiky na Slovensku sa veľmi podceňujú. Je to lavoboček, ktorého využijeme len preto, lebo musíme. Nebývajú považované za relevantný nástroj pri tvorbe politiky... Aj človeku, ktorý sa o to prirodzene nezaujíma, sa to musí vysvetľovať. Lebo aj on je súčasťou spoločnosti a záleží na ňom, či to akceptuje, alebo nie. Ak to neakceptuje, tak nech je to opatrenie akokoľvek dobre nastavené, nebude veľmi účinné.“ (EIF MV)

Predstavitelky mimovládneho sektora považujú informácie o stratégiách a politikách vlády, a to najmä o integračnej politike, za prirodzené odzrkadlenie spôsobu schválenia integračnej politiky vládou na jar 2009. Ich slová však podporili aj mnohí experti zo štátnej správy, ktorí vítali existenciu integračnej politiky, no neboli spokojní s tým, ako sa o jej vzniku informovalo i v rámci štátnej správy.

„Informovanosť o stratégiách zlyháva, ešte pred prijatím koncepcie integrácie sa mala rozvinúť nejaká širšia verejná diskusia. Keď sa v budúcnosti budú prijímať nejaké následné kroky, určite by mal informačný tok vo vzťahu k občanom prúdiť intenzívnejšie, pretože sa ich to priamo týka.“ (LLP)

Ani schvaľovaniu integračnej politiky nepredchádzala intenzívnejšia verejná diskusia. Po jej schválení sa začiatkom leta 2009 uskutočnila konferencia organizovaná Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny SR, kde zaznelo od predstavitelov vlády, že kríza mení prístup vlády SR k vlastnej integračnej politike. Problematika integrácie, samozrejme, však nie je iba do „dobrého počasia“, a tak paradoxne je to v súčasnosti Ministerstvo vnútra SR, ktoré sa stalo vďaka finančným prostriedkom z Európskeho integračného fondu nositeľom a facilitátorom diskusie o integrácii cudzincov na Slovensku:

„Prostredníctvom Európskeho integračného fondu sa už viacero organizácií zapojilo do tejto problematiky. Je to dobrý základ na to, aby sa otvorila diskusia, a možno už nielen medzi právnikmi, ale aj sociológmi či psychológmi. Kým neexistoval Európsky integračný fond, tak v tejto veci niečo robilo jedine IOM.“ (LLP)

Predstavitel' Migračného úradu vidí dôležitosť komunikácie základných informácií o jednotlivých politikách a čiastkových úspechoch vlády v oblasti migrácie v osvojovaní si terminológie a tvrdí, že laickú verejnosť treba vtáňovať do diskurzu, na ktorý zatiaľ nie je navyknutá. Najmä fókusové skupiny skutočne ukázali, že verejnosť nielenže nedisponuje dôležitými informáciami, ale najmä nie je v mnohých prípadoch o téme schopná diskutovať pre neznalosť pojmov:

„Ľudia musia mať možnosť získať prehľad o pojmovom aparáte. To je základ. Musia dostať informácie o tom, ako štát skutočne funguje v tejto oblasti, lebo už to je opradené tajomstvom. Mnohí nevedia, že existuje migračná či azylová politika a často sú veľmi prekvapení. Nie každý je na internete a nie každý vyhledáva aktívne takéto informácie.“ (MÚ MV)

8.2.3. Informovanie o význame a dopadoch migrácie

O meniacom sa charaktere migrácie v súčasnom svete a o pozitívnych i negatívnych dopadoch migrácie na život moderných spoločností sa potenciálny čitateľ v médiách alebo akýchkoľvek iných materiáloch veľa nedozvie. Migrácia na Slovensku ostáva doménou malého množstva odborných publikácií. Celkovo hodnotia respondenti komunikáciu o dopadoch migrácie zo strany vlády ako nekonzistentnú:

„Zatiaľ je komunikácia zo strany vlády pomerne zmätočná. Všetci napríklad vieme, že nepriaznivé demografické trendy sa týkajú celej EÚ a zatiaľ zo strany našich predstaviteľov často počuť, že demografická kríza sa Slovenska netýka. No týka sa a bude sa týkať.“ (MZV)

Vzhľadom na to, že integračná politika bola pripravená na Ministerstve práce, sociálnych vecí a rodiny SR, komunikačno-informačnú stratégiu o základných cieľoch integračnej politiky v jej dnešnej podobe by malo prezentovať práve toto ministerstvo. Experti zo štátnej správy sa pri tejto téme bez snahy o kritiku kolegov vyslovili k tomu, že im chýba komunikačno-informačná stratégia:

„V prvom rade by mala byť komunikačno-informačná stratégia ministerstva práce, tak ako si ju naplánovali, štandardným strategickým dokumentom, kde by boli stanovené nástroje, cieľová skupina, koho vlastne chceme konceptiou osloviť, a najmä aké budú komunikačné kanály.“ (EIF MV)

Migračný úrad, ktorý v budúcnosti môže byť kapacitne a kompetenčne posilnený, by mohol v predstavách mnohých expertov štátnej správy na seba zobrať informovanie o úlohách a cieľoch vlády v oblasti migrácie a integrácie.

„Je dôležité vedieť si zvoliť model komunikácie s kvalifikovanejšími i s menej kvalifikovanými. Ja uprednostňujem v budúcnosti financovať v rámci verejnoprávných médií, televízie a rozhlasu špeciálne vzdelávacie programy pre verejnosť, ktoré budú zamerané na problematiku migrácie. Podľa mojej

mienky nijaké plagátové aktivity Slovensku nepomôžu.“ (MÚ MV)

Vláda by mala zverejňovať svoje stratégie aj preto, aby sa dostali k zástupcom štátnej správy i k samosprávam. Pri komunikácii významu migrácie pre slovenskú spoločnosť je podľa viacerých respondentov ideálne využiť partnerstvo s mimovládny sektorom:

„Vláda schválila integračnú politiku. Je to podľa mňa slušný materiál, ale to nie je iba materiál pre odborníkov, ale aj pre ľudí. A bežní ľudia o tom veľa nevedia, aj ja som sa dokonca k materiálu dostal náhodne. Tu je veľmi dôležitá úloha médií, ale sama vláda by mala lepšie informovať o význame migrácie, pripraviť informačnú kampaň, napríklad aj v spolupráci s mimovládnymi organizáciami.“ (ÚHCP)

Zástupkyňa Ministerstva zahraničných vecí SR vidí silnú úlohu pri zvyšovaní povedomia obyvateľov Slovenska na strane medzinárodných organizácií a samotnej Európskej komisie. Intenzívna diskusia o budúcej migračnej politike krajín EÚ je pomerne novou témou v EÚ, preto napriek všetkým možným nedôslednostiam v doterajších prístupoch ku komunikácii Slovensko má priestor na rozprúdenie diskusie o svojej migračnej politike v rámci EÚ:

„Aj na úrovni EÚ sa začala diskusia až počas francúzskeho predsedníctva, keď sa prijali koncepčné materiály, zvolili nástroje, ako túto problematiku riešiť, takže nechcem hovoriť, že je to nová vec. Aj vďaka komunikácii medzi krajinami EÚ a vďaka medzinárodným organizáciám sa začína zlepšovať povedomie a znalosti o migrácii.“ (MZV)

8.3. Migračná a integračná politika na Slovensku očami expertov

Otázky súvisiace s vnímaním migračnej a integračnej politiky, podobne ako iných politík, je prínosné zisťovať u obyvateľov krajiny, ktorí sú príjemcami daných politík. Ako však ukázali o. i. fókusové skupiny slovenskí občania sa v súčasnosti k tejto téme nevedia vyjadriť najmä preto, že s tematikou neprichádzajú do kontaktu. Pre expertov je však práve táto téma kľúčová a prináša i najväčšie emócie.

8.3.1. Percepcia súčasnej migračnej politiky Slovenska

Viacerí z respondentov boli veľmi skeptickí, či vôbec môžeme hovoriť o nejakej migračnej politike na Slovensku, a to napriek tomu, že sú si vedomí existencie schválených dokumentov. Viacerým chýba okrem samotných politík niečo viac, čo by bolo možné nazvať migračnou doktrínou:

„Nie je v skutočnosti nijaká taká stratégia, štátna sféra je rozpoltená... To je tá vec, čo stále píšem, že chýba nejaká migračná doktrína, kde by sa aspoň vo všeobecnosti dal dôraz na to, že treba informovať o aktivitách rezortov a všetkých štátnych inštitúcií aj v tejto oblasti viac ako doteraz.“ (expert)

Reprezentantovi štátnej správy tiež chýba takýto materiál, ktorý označuje ako víziu migračnej politiky:

„... táto krajina si nepovedala, neodpovedala si na základné otázky, či migráciu chce, alebo nie. V migračnej politike nie je jasne napísané, že ak chceme migráciu, tak odkiaľ, a čo ideme pre to robiť. Jednoducho, chýba nám široko chápaná vízia.“ (ÚPSVR)

Materiály prijaté vládou SR považuje jedna časť expertov za také všeobecné, že ich ani za politiky nepovažujú alebo tvrdia, že koncepcia migračnej politiky je natoľko zastaraná, že potrebuje aktualizáciu:

„Koncepciu migračnej politiky z roku 2005 hodnotím pozitívne, Slovensko si definovalo prvý dokument. To bol prvý krok, situácia v roku 2005 bola iná, ako je teraz, teda nastal čas tú koncepciu aktualizovať, berúc do úvahy to, kde je Slovensko teraz.“ (MZV)

Väčšina expertov vidí priestor na zmenu predovšetkým v rozpísaní cieľov v oblasti legálnej migrácie, pretože problematika azylu predstavuje väčšiu časť súčasnej migračnej politiky:

„Migračná politika je podľa mňa zastaraná a neodzrkadľuje momentálne trendy. A viac sa, samozrejme, špecializuje iba na azyl. Keď si to človek prečíta, tak je to len o azyle a migračná politika tak zahŕňa predovšetkým legálnu migráciu a medzinárodné záväzky.“ (LĽP)

„Štátna koncepcia migrácie je pomerne krátky, 20 – 25-stranový dokument MV SR, kde sa rozoberajú azylanti. To je z dnešného pohľadu už neaktuálne vzhľadom na významnú pracovnú migráciu.“ (ÚPSVR)

„Koncepcia migračnej politiky SR z januára 2005, vypracovaná koncom roku 2004, je aj podľa názoru MPSVR už málo aktuálna, nezohľadňuje nové formy a prístupy k migrácii, je zameraná najmä na azylovú politiku.“ (MPSVR)

8.3.2. Percepcia migračného manažmentu

Otázka, ako manažovať migráciu, resp. či sa vôbec migrácia dá úspešne manažovať, zamestnávala všetkých expertov. Väčšina výpovedí respondentov v rozličnej šírke ukázala, že, predovšetkým manažment nie je možné robiť bez finančných prostriedkov a tie sa na túto tému podľa vyjadrení mnohých z nich darí získavať

iba vďaka pomoci EÚ:

„Migračný manažment vychádza z nezáujmu slovenských aktérov. To, čo sa urobilo, je silne ovplyvnené povinnosťami a medzinárodnými záväzkami SR. Nevieť, kto by financoval projekty, ktoré súvisia s migráciou, keby neboli fondy EÚ.“ (expert)

Aby mohli byť súčasné politiky úspešnejšie, mala by sa podľa predstaviteľov štátnej správy riešiť poddimenzovanosť štátnej správy. Táto téma zaznela významne od viacerých expertov zo štátnej správy. Bez snahy o zásadnejšie hodnotenie treba dodať, že na viacerých ministerstvách sa široko chápanou témou migrácie a integrácie cudzincov zaoberá jeden pracovník, ktorý má často na starosti aj iné agendy:

„Ale, bohužiaľ, my sme mali 170 ľudí a teraz máme evidenčne 131, takže tu nastalo takéto znižovanie štátneho aparátu. U nás na rôznych agendách nemá kto robiť!“ (MÚ MV)

Aj vzhľadom na spomínanú poddimenzovanosť i so zreteľom na nedostatok finančných prostriedkov na rozvoj a kultiváciu odborného prostredia zaoberajúceho sa migráciou respondenti hovorili aj o tom, že často majú pocit, že manažment migrácie stojí na ich inštitúciách. Najvýraznejšie to bolo práve pri ministerstve vnútra:

„Priznám sa, že neviem, akým spôsobom chce byť koncepcia naplnená. Ja to vidím i v tom, ako sa stretávame na zasadnutiach s inými krajinami z fondu alebo celkovo s inými krajinami, ktoré implementujú tieto fondy. Fondy tam bývajú doplnkové. U nás tento fond pokrýva všetko. Od jazykových kurzov cez informačné kampane, cez vzdelávanie, cez budovanie kapacít až po výskum. Ale tento fond nemôže stačiť pokryť všetky témy, peňazí tam nie je tak veľa. Keby sa podarilo otvoriť túto tému, tlak by možno prišiel aj z verejnosti.“ (EIF MV)

Medzirezortná komisia, ktorá by mala a mohla byť platformou zabezpečujúcou komunikáciu, podľa respondentov príliš nefunguje. Je otázne, či vôbec môže zohrávať tú úlohu, ktorá jej bola pôvodne určená – i pri iných témach boli v minulosti medzirezortné komisie pomerne neúspešné pri zabezpečovaní vnútornej komunikácie rôznych častí štátnej správy. Viditeľné to bolo napríklad pri komisii zameranej na koordináciu integračných opatrení rómskej populácie:

„Medzirezortná komisia je podľa mňa trochu formálna. To, že každé ministerstvo vymenuje, čo sa dosiahlo za minulý rok, sa mi zdá málo a najmä je to značne formálne.“ (expert)

Viacerí predstavitelia štátnej správy sa snažili napriek kritickému duchu i osobnému skepticizmu zvýrazniť pozitívne opatrenia, ktoré sa podarilo, akoby navzdory

systemu, dosiahnuť:

„Celkovo existuje veľa dobre odvedenej práce: definovaný systém ochrany žiadateľov o azyl v oblasti azylovej politiky, fungujúce azylové zariadenia, spolupráca s medzinárodnými i mimovládnyimi inštitúciami, fungovanie azylového systému, harmonizácia legislatívy. Pozitívne sú výstupy MIC IOM, je to existujúca báza informácií o cudzincoch aj pre nich samých, sú tu mnohé výstupy z ERF i EIF projektov.“ (MPSVR)

Najoptimistickejšia do budúcnosti bola zložka štátnej správy, Úrad hraničnej a cudzineckej polície, ktorá vníma výrazný pokrok v oblasti prevencie nelegálnej migrácie:

„Skrátka, nielenže je dobre nastavený systém na odchyťovanie nelegálnych migrantov, ale tí nelegálni aj vedia, že Slovensko nie je také ľahké prejsť. Naša migračná politika je v tejto oblasti previazaná s EÚ. Z vlastnej skúsenosti vám môžem povedať, že nie je týždeň, aby na Slovensku nebol policajt z nejakej inej krajiny EÚ, zúčastňujú sa práce, je to skvelá výmena skúseností. V rámci RAPID jednotky rýchleho nasadenia máme možnosti riešiť prakticky akýkoľvek migračný tlak. Keby sa valila nejaká veľká skupina migrantov, máme možnosť požiadať o asistenciu a RAPID nám pošle ľudí a aj technické pomôcky – lode, vrtuľníky, prostriedky na nočné videnie a tak podobne.“ (ÚHCP)

8.3.3. Percepcia súčasnej integračnej politiky Slovenska

Pri hodnotení integračnej politiky ani jeden z respondentov nehovoril o materiáli s nadšením. Všetko sa odvíjalo od toho, že integračná politika bola podľa respondentov prijatá pomerne formálne, pod tlakom z EÚ:

„Integračná politika vznikla veľmi narýchlo, vzhľadom na to, že sme boli posledná krajina, ktorá ju nemala. Pozitívne je to, že v schválenej integračnej politike boli zahrnuté viaceré oblasti – oblasť bývania, vzdelávania, poskytovania zdravotnej starostlivosti.“ (L'P)

„Niečo sa spravilo, ale až v posledných dvoch rokoch na MPSVR. Boli tam veľké osobné a kompetenčné, ale najmä osobné spory medzi jednotlivými sekciami. Keď vznikol odbor migrácie a integrácie, oni jediní boli za túto problematiku zodpovední a vôbec ochotní sa zaoberať migráciou. Všetky ostatné sekcie mali buď neutrálny, alebo veľmi negatívny názor, to viem aj z osobných rozhovorov, aj z iných informácií. Napokon sa tá koncepcia spravila, a to vzhľadom na okolnosti možno považovať za určitý úspech.“ (expert)

Oveľa kritickejšie slová padali od zástupcov štátnej správy i z mimovládneho sektora o spôsobe informovania obyvateľov Slovenska o integračnej politike:

„Nič sa v tom nedeje. Doslova nič. Čo môžem robiť, aby som informoval, to robím, tak nosím, kade chodím CD. Konceptia integrácie je napálená aj na CD s koncepciou integrácie, tak aspoň to roznášam. To je jediné, čo zasa ja môžem asi spraviť, lebo moja úloha tam nie je nijaká.“ (expert)

Mimovládny sektor vzhľadom na to, že väčšina jeho odborníkov a aktivistov pôsobiacich v oblasti migrácie a integrácie vníma integračnú politiku ako veľmi problematickú a nedopracovanú, sa už pozerá do budúcnosti. Slovenská republika by sa podľa mnohých mala pri formulovaní novej integračnej politiky poučiť zo skúseností iných krajín v regióne:

„Celkovo by sa mal predovšetkým štát zaujímať o to, aby si porovnal jednotlivé modely migrácie a integrácie, čo fungujú v štátoch, ktoré majú s týmto väčšiu skúsenosť ako my.“ (LLP)

8.3.4. Rozdelenie kompetencií pri manažovaní migrácie

Respondenti považujú kompetencie pri manažovaní migrácie za nejasné. Práve táto by sa mala riešiť v budúcnosti pretransformovaním súčasného Migračného úradu na Migračný a integračný (naturalizačný) úrad:

„Momentálne sa bude vytvárať nový Migračný a integračný úrad, súčasný Migračný úrad rieši najmä azyl, integráciu rieši Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. A z toho vznikajú nedorozumenia vo vzťahu k zahraničiu.“ (ÚHCP)

Väčšina respondentov vkladala do nového Migračného úradu istý optimizmus, že kompetencie sa sprehľadnia a bude jasnejšie, kto je za čo zodpovedný. Kým sa tak stane, niektorí z expertov apelovali na zlepšenie fungovania nadrezortnej úrovne:

„Myslím si, že problematika migrácie by mala nájsť svoje miesto na nadrezortnej úrovni. Migrácia i integrácia sa, samozrejme, týka MPSVR, MZV, MV, MZ, MŠ cez certifikáciu vzdelávania atď., čiže je to široké spektrum rezortov. A najmä sú tu skúsenosti zo zahraničia, že funguje inštitúcia, ktorá by otázky spojené s migráciou a integráciou zastrešovala. V podmienkach Slovenska by to mohol byť v budúcnosti Migračný a naturalizačný úrad, ktorý má vzniknúť.“ (ÚPSVR)

Viacerí respondenti sa vracali k téme slabej komunikácie medzi expertmi a tvorcami verejných politik a pomerne frustratívne konštatovali, že téma migrácie tak vlastne nikoho nezaujíma:

„Problém je, že akademická komunita na Slovensku sa tomuto problému venuje v minimálnej miere. Je nás vyslovene pár ľudí, ktorí horko-ťažko stihajú robiť. Teraz sú programy v rámci programu Solidarita a riadenie migračných

tokov. To sú v podstate stále tí istí ľudia. Nezáujem akademickej obce je veľký, aj keď im človek hovorí a prináša im výsledky i v písomnej forme, nezáujem je úplne evidentný. Stále ich skôr zaujíma vnútorná migrácia a sťahovanie sa za prácou medzi okresmi.“ (expert)

„Mňa znepokojuje, že sa málo komunikuje na tému migrácia vo všeobecnosti. Málo sa komunikuje odborne, medzi odborníkmi, ale aj odborníkmi s verejnosťou.“ (MÚ MV)

Je zrejmé, že vedeckí pracovníci nebývajú priamo zodpovední za to, ak nefunguje komunikácia medzi aktérmi a ani za to, ak celospoločenský diskurz nie je rozvinutý. Predstavitel' ÚHCP vidí zodpovednosť najmä u politických strán:

„Predovšetkým politici by sa mali venovať tejto téme oveľa viac. Vlastne som nevidel politickú stranu, ktorá by sa tejto téme venovala, ktorá by mala jasný program. V niektorých krajinách majú dokonca aj ministerstvo migrácie. To nenavrhum pre Slovensko, iba tým chcem poukázať na to, že by sa tým mali štátne inštitúcie zaoberať viac a potom aj ľudia budú o tejto téme vedieť viac.“ (ÚHCP)

Mimovládne organizácie propagujú otvorenie celoštátnej diskusie za účasti mimovládnych organizácií, ktoré by spolu so štátnou správou mohli dosiahnuť synergický efekt pri presadzovaní stratégií s cieľom zvýšiť inkluzívnu schopnosť inštitúcií na Slovensku:

„Mohla by sa vytvoriť nejaká platforma, kde by viac spolupracovali štátne orgány s MVO pri takýchto komunikačných prostriedkoch alebo pri vývoji takýchto stratégií, ako vlastne dostať informáciu k občanovi, lebo predsa len štátna správa má k dispozícii oveľa lepšie vybudovanú sieť, lepšie prostriedky, ako majú MVO. A len takou vzájomnou spoluprácou sa dá dosiahnuť nejaký efektívny výsledok ... Čím neskôr začneme, tým horšie, lebo ľudí v našom veku už ťažko presvedčíte zmeniť názor alebo u nich ťažko odstránite predsudky. Takže sa s tým musí začať čím najsôr, kým sa ešte len formujú názory človeka na svet.“ (LLP)

„Vlastne na Slovensku sa už vyskúšali takéto komunikačné stratégie, už v prípade prístupu Slovenska do NATO, keď sa potrebovala nejaká prebudiť verejná podpora. Je potrebné do informovania zapojiť aj organizácie, ktoré majú prístup k širšej verejnosti a najmä sú dôveryhodné.“ (MZV)

8.3.5. Názory na rozdelenie kompetencií v oblasti medzinárodnej migrácie medzi SR a EÚ

Zástupca akademickej sféry pri hodnotení migrácie tvrdí, že celý diskurz o migrácii sa rozvíja vďaka EÚ, takže kompetencie medzi Slovenskou republikou a EÚ sú už vlastne „rozdelené“:

„Neviem si predstaviť, ako by táto téma vyzerala na Slovensku dnes, keby Slovensko nevstúpilo do EÚ. Vstupom do EÚ sme museli prijať smernice, nariadenia, počnúc Eurodacom či Haagskym programom. Koncepcia migračnej politiky bola prijatá v roku 2005, mala byť hotová už pri vstupe SR do EÚ, ale nestihlo sa to. Ale prečo mala byť? Lebo sa to čakalo od Slovenska, že ďalej viac zvýši aj manažment v tejto oblasti. I existencia integračnej politiky, i tá vyplýva z členstva SR v EÚ. Keď to porovnáme s ČR, tak v Českej republike majú už azda šiestu koncepciu integračnej politiky.“ (expert)

Ľudia z mimovládneho sektora by v tejto oblasti viditeľne zašli ešte ďalej a delegovali by niektoré právomoci Bruselu:

„Neviem, niekedy mám dojem, že by bolo lepšie pre nás ako krajinu, ktorá sa stále rozvíja a možno potrebuje nejaké také usmernenie, keby tam mala EÚ posilnené kompetencie a mohla nám aj prípadne nariadiť niektoré kroky.“ (LLP)

Rozdeľovanie kompetencií medzi EÚ a Slovenskou republikou vníma najmä ministerstvo zahraničných vecí ako umelé. Národná úroveň sa podľa neho od úrovne EÚ úplne oddeliť nedá:

„Na EÚ treba nazerať tak, že sme jej členom, politika EÚ je o nás a sme jej spoluvorcom. To znamená angažovať sa v tých oblastiach, na ktorých nám prioritne záleží. Myslím, že sa vieme vyjadriť v tých oblastiach, ktoré sa nás bezprostredne týkajú.“ (MZV)

Napriek tomu niektorým chýba záväznejší dokument na úrovni EÚ, stratégie z európskej úrovne, ktoré by napomohli aplikácii v podmienkach Slovenska:

„Z hľadiska implementácie európskej migračnej a integračnej politiky by komplexnejší dokument, jasne definujúci jednotlivé oblasti migračnej politiky SR, jej hlavné nástroje a základné ciele či priority, ktorý by navyše mal celospoločenskú a politickú podporu, iste napomohol v tejto oblasti. Hoci sa viacerí pracovníci sekcie medzinárodných vzťahov ministerstva zúčastňujeme na rokovaní rôznych pracovných skupín k problematike migrácie a voľného pohybu osôb Európskej komisie, je veľmi ťažké tieto požiadavky, zámery EK a konkrétne stanovené úlohy v podmienkach SR presadzovať a implementovať.“ (MPSVR)

8.3.6. Odhady ďalšieho vývoja migrácie na Slovensku

Pri prognózach, ako sa bude vyvíjať migrácia cudzincov na Slovensko, sa respondenti vo svojich prognózach zhodli – Slovensko podľa nich na ďalšiu migráciu nie je pripravené:

„Myslím si, že na to nie sme pripravení. Dúfam, že na to budeme, keď to príde, pripravení aspoň po legislatívnej stránke. Dôležité je, aby sme mali víziu, ako chceme migráciu zužitkovať v prospech krajiny.“ (ÚPSVR)

Budúcnosť migračnej a integračnej politiky na Slovensku sa podľa predstaviteľky mimovládneho sektora odhaduje iba veľmi ťažko. Vzhľadom na postoje obyvateľstva i politickej reprezentácie je pravdepodobné, že sa v krátkom čase zásadne meniť nebude:

„Migračná politika je stále nastavená veľmi prísne bez ohľadu na to, či je tu ľavicová, alebo pravicová vláda. V zásade je to stále o tom istom – radšej sa bráňme, verejný poriadok, verejná bezpečnosť je pre nás dôležitá. Verejná bezpečnosť je taká mantra, ktorú keď poviete, keď si ju vezmete ako argument, tak v podstate vám prejde všetko.“ (LĽP)

Ako tvrdí predstaviteľ Úradu hraničnej a cudzineckej polície, tzv. budúcnosť pri riešení migrácie môže prísť veľmi rýchlo. Výraznejšia vlna migrácie sa môže objaviť zo dňa na deň, aj preto je potrebné byť lepšie pripravený. Migrácia a jej rast alebo pokles nie sú lineárne veličiny:

„Tu stačí, aby vznikol malý konflikt niekde vo svete, tak sa to u nás prejaví. Minulý rok prepukol konflikt v Gruzínsku a hneď sme zaregistrovali Gruzíncov na našich hraniciach. Ak by niekde vo svete došlo k väčšiemu konfliktu, tak sa skutočne nedá predpovedať, čo všetko môže nastať. Ale EÚ je v princípe pripravená čeliť návalu nelegálnych migrantov na vonkajšie hranice EÚ. Je otáznne, nakoľko sme na Slovensku pripravení čeliť prílivu pracovnej migrácie. To je však otázka pre iné zložky štátnej správy.“ (ÚHCP)

8.4. Závery analýzy rozhovorov

Na záver možno zhrnúť, že experti sa vyjadrovali k chýbajúcej tolerancii v slovenskej spoločnosti, hovorili o predsudkoch, o nedostatočne a zavádzajúco komunikujúcich médiách, nedostatku komunikácie medzi expertmi, historickej nepripravenosti Slovenska a poddimenzovaní štátnej správy. To, čo však experti vo svojich výpovediach o budúcnosti integračnej politiky a o možnostiach úspešne cudzincov na Slovensku integrovať nespomínali, je práve otázka, či sa cudzinci vôbec majú kam integrovať, či je spoločnosť na Slovensku pripravená cudzincom ponúknuť priestor, v ktorom majú možnosť stať sa integrálnou súčasťou slovenskej spoločnosti. Tvorcovia verejných politík však pri svojej práci, pochopiteľne, neriešia kultúrnu pripravenosť obyvateľstva byť inkluzívny vo vzťahu k iným, ale

zameriavajú sa na technickú stránku riešenia problémov. Štruktúralne prekážky integrácie cudzincov, ktoré majú kultúrny základ a bývajú najvýznamnejším faktorom zlyhávania konkrétnych politík, nikde vo svete nezvyknú tvorcovia verejných politík vnímať ako kľúčové.

Experti, ktorí sa zúčastnili na semištruktúrovaných rozhovoroch, sa zhodli na mnohých témach, čo je v takých mnohodimenzionálnych a politicky výbušných témach, ako je migrácia a integrácia, na prvý pohľad prekvapujúce. Z rozhovorov bolo zrejmé, že malá skupina ľudí, ktorá sa touto témou na Slovensku zaoberá a má konsenzus v kľúčových bodoch so zreteľom na migráciu, rozumie príčinám súčasného stavu a cíti slabú podporu svojej práce zo strany vlády, politických strán, médií i verejnosti. Na rozdiel od respondentov kvantitatívneho výskumu si experti uvedomujú dôležitosť témy pre krajinu a líšia sa nielen v dôraze na jednotlivé technické a legislatívne aspekty manažovania migrácie v podmienkach Slovenska, ale najmä vo svojej vízii, akú úlohu má migrácia v živote slovenskej spoločnosti zohrávať. Príčinou rozdielov zrejme nie je iba riešenie parciálnych úloh pri zvládaní, monitorovaní a riešení otázok spojených s migráciou do Slovenskej republiky zo strany každého z respondentov, ale aj široká variabilita tém, ktoré považujú pri manažmente migrácie a rozvíjaní integračných schopností slovenskej spoločnosti za dôležité. Viacerí z expertov hovorili o témach spojených s migráciou so silným osobným zápalom a cítiť, že majú intenzívnu snahu odovzdať svoje poznatky spoločnosti a diskutovať o budúcnosti migračných politík na Slovensku. Samotné analyzované rozhovory by sa mohli stať dobrým základom pre tvorcov verejných politík pri uvažovaní, ako zosystematizovať spôsob komunikácie a výmeny názorov o témach migrácie v budúcnosti.

Vo všeobecnosti možno tvrdiť, že experti sa zhodovali v mnohých témach a ich expertný názor bol pri väčšine tém v súlade s výsledkami kvantitatívneho výskumu IOM i fókusových skupín:

1. Obyvatelia Slovenska nie sú pripravení na výraznejšiu migráciu a príchod cudzincov na Slovensko.
2. Celková spoločenská atmosféra vo vzťahu k cudzincom je nepriaznivá, no to je podľa väčšiny expertov pochopiteľné vzhľadom na historickú skúsenosť obyvateľstva a relatívnu uzavretosť krajiny v minulosti.
3. Experti sa zhodli na tom, že informovanosť o téme migrácie, živote cudzincov na Slovensku a možnostiach, ktoré príchod cudzincov na Slovensko znamená pre Slovenskú republiku, je mimoriadne nízka a nepresná, a to najmä pre malý záujem médií a ich silnú bulvarizáciu.
4. Silne rezonovala téma chýbajúcej diskusie odborníkov o migrácii. Väčšina

expertov je presvedčená, že práve širšia diskusia a systematická výmena názorov a návrhov parciálnych politík v tejto oblasti by mohla významnejšie pozitívne ovplyvniť nielen praktické riešenia, ale aj samu verejnosť na Slovensku.

5. Experti sa zhodli, že vláda celkovo podceňuje komunikačné stratégie cieľov a stratégií v široko chápanej téme migrácie.
6. Experti sa zhodovali na tom, že koncepcia migračnej politiky urýchlene potrebuje zásadné zmeny. Celkovo väčšina expertov hodnotila migračnú politiku ako problematickú.
7. Naopak, koncepciu integračnej politiky experti vnímali ako krok dopredu, no z výpovedí expertov boli zrejme rozpaky pri hodnotení reálnych dopadov tejto politiky, a to najmä vzhľadom na možnosti obmedzenej implementácie i chýbajúce finančné prostriedky.
8. Pri téme zvyšovania informovanosti obyvateľstva o téme migrácie experti nachádzali konsenzus v tom, že najvýznamnejšou témou je najmä prepojenie potreby príchodu cudzincov na Slovensku a demografickej krízy. Práve v tejto téme sa názor expertov a názory obyvateľstva krajiny, ako sa zaznamenali v kvantitatívnom výskume, líšili najviac.
9. Experti sa zároveň zhodovali v tom, že možná zmena pohľadu na cudzincov na Slovensku vedie cez zvýrazňovanie pozitív, ktoré prináša a môže prinášať pracovná migrácia na Slovensko, teda že cudzinci sú pre Slovensko viac profitom ako stratou.
10. Viditeľnú frustráciu na strane expertov prinášala téma otázok spojených s manažmentom migrácie. Väčšina z nich je presvedčená, že v parciálnych témach sa postupuje správne a štátni úradníci pracujú kvalitne a vo väčšine prípadov vykonávajú nadprácu. Ich činnosť je však veľmi slabo koordinovaná, nie je prepojená, zlyhávajú komunikačné kanály. Mnohí z expertov vkladajú do plánovaného Naturalizačného a migračného úradu svoje nádeje, že situácia sa zmení.
11. Za vážny problém považujú experti aj viditeľný nezaujem politických aktérov na Slovensku, resp. politické krytie ďalších široko chápaných pozitívnych riešení v oblasti migrácie.
12. Pri hodnotení budúcnosti migrácie na Slovensku sa experti zhodovali na tom, že jej systematické zvyšovanie prirodzene povedie k potrebe zlepšovať komunikačné stratégie vo vzťahu k obyvateľstvu Slovenska a intenzívnejšiemu nasadeniu najmä politických aktérov.

9.

Závěry štúdie

Táto štúdia prináša pomerne široký pohľad na názory obyvateľov Slovenskej republiky na problematiku migrácie, vzťahy k cudzincom žijúcim na Slovensku i postoje k inakosti. Štúdia neprináša zásadné hodnotiace súdy týkajúce sa názorov respondentov, jej cieľom nie je ukázať väčšinovú populáciu Slovenska v dobrom alebo zlom svetle. Výsledky výskumu „Postoje k cudzincom žijúcim na Slovensku“ možno zhrnúť do desiatich bodov:

1. Cudzinci žijúci na Slovensku sú vnímaní stereotypne, postoje k nim sú založené na rigidných a ťažko sa meniacich predsudkoch voči inakosti. Ukázalo sa, že predsudky a stereotypné vnímanie cudzincov majú rozhodujúci vplyv na správanie majoritnej spoločnosti voči príslušníkom menšín. Predsudky môžu mať rôzne funkcie, no jedno mávajú spoločné – posudzujú jednotlivých členov skupiny na základe stereotypov a kategórií a zjednodušujú tak interakcie s neznámymi ľuďmi. Z teórií, ktorými sa vysvetľuje vznik predsudkov, výskum IOM poukázal výrazne najmä na dve z nich: teóriu socializácie a konfliktualistickú teóriu. Teória socializácie prichádza s pohľadom, že predsudky sa stávajú súčasťou hodnôt spoločnosti cez proces socializácie. Následne sa legitimizujú a v procese socializácie sa prenášajú na nových členov spoločnosti. Sociálne zvyky sa tak dedia z generácie na generáciu, deti sa učia vnímať svoju národnosť alebo rasu a vyhýbať sa členom odlišných skupín. Predsudky pretrvávajú aj preto, že v mnohých prípadoch ľudia zriedkavo prichádzajú do kontaktu s príslušníkmi inej skupiny a nemajú možnosť zmeniť svoje tradičné stereotypy. Práve chýbajúce možnosti meniť svoje predsudky sa ťahajú ako červená niť výskumom IOM. Ak aj v tejto oblasti zlyháva rodina v procese primárnej socializácie, situáciu by mohla napraviť škola v procese sekundárnej socializácie. Postoje k inakosti a znalosti mladých ľudí vo veku do 35 rokov o skupinách „iných“ poukazujú však na zlyhávanie školského systému. Výskum zároveň poukázal na príčiny vzniku predsudkov, ktoré nie sú prekvapujúce – predsudky sú výsledkom sociálneho konfliktu medzi rôznymi skupinami a vznikajú vtedy, keď skupiny medzi sebou súťažajú o ekonomické, ale aj neekonomické zdroje a moc. Cudzinci prichádzajúci na slovenský trh

práce, napriek tomu, že ich je stále pomerne málo, sú vnímaní ako ohrozenie pre domácu populáciu a práve tento pocit ohrozenia ďalej generuje predsudky.

2. V porovnaní s obyvateľmi iných krajín EÚ majú obyvatelia Slovenska relatívne málo skúseností s cudzincami a veľmi nízka je aj úroveň znalostí o skupinách cudzincov žijúcich na Slovensku. Častá je bezradnosť respondentov pri hodnotení jednotlivých aspektov života cudzincov na Slovensku. Skúsenosti s cudzincami sa obmedzujú na kontakty s najviditeľnejšími cudzincami, ktorými sú jasne práve podnikatelia pôvodom z Ázie, najmä z Vietnamu a Číny.

3. U obyvateľov Slovenska úplne absentuje vnímanie migrácie ako nástroja na zmiernenie dopadov demografickej krízy. Potvrdilo sa to v kvantitatívnom výskume i vo fókusových skupinách, naopak, experti na otázky migrácie a integrácie túto problematiku uvádzajú ako jeden z najdôležitejších argumentov v prospech zvýšenej akceptácie cudzincov na Slovensku.

4. Obyvatelia Slovenska nedostatočne reflektujú rozdiely medzi jednotlivými skupinami cudzincov a migrantov na Slovensku. Fókusové skupiny poukázali na nekonzistentné pohľady obyvateľov Slovenska na cudzincov, ich potreby, možnosti a aspirácie. Obyvatelia príliš často vnímajú cudzincov ako utečencov.

5. Cudzinci sú vo všeobecnosti vnímaní ako ekonomická záťaž pre štátny rozpočet Slovenska. Práve nerozlišovaním medzi cudzincami a neznalosťou toho, kto je v súčasnosti typický migrant smerom na Slovensko, vzniká nepresná a nepravdivá percepcia. Ani tí cudzinci, ktorí sú identifikovaní ako podnikatelia a zahraniční investori, nebývajú však vždy vnímaní iba pozitívne, ale často ako skupina využívajúca lacnú pracovnú silu na Slovensku.

6. Opatrnosť a časté odmietanie cudzincov spôsobuje i seba-percepcia obyvateľov Slovenska ako chudobných ľudí, ktorí nemajú možnosť „postarať“ sa o iných. Presvedčenie o tom, že Slovensko bude ako chudobná krajina i naďalej nezaujímavá pre cudzincov, je medzi obyvateľmi Slovenska silne rozšírené.

7. Napriek prevažne dobrým skúsenostiam s cudzincami žijúcimi na Slovensku má väčšina respondentov obavy z ďalšej migrácie a odmieta zvyšovanie počtu cudzincov na Slovensku. V hodnoteniach možností cudzincov preniknúť na trh práce Slovenska sú obyvatelia Slovenska reštriktívni a nastavení ochranársky.

8. Celkový manažment problematiky spojenej s migráciou je nepremyslený, nekoordinovaný a personálne poddimenzovaný. Jednotlivé zložky štátnej správy vykonávajú kvalifikovane činnosti, ktoré sú spojené s ich misiou. Chýbajúca koordinácia a nemožnosť dosiahnuť multiplikačný efekt však spôsobuje stále viac

problémov, deklarované ciele sa dosahujú čoraz problematickejšie a zároveň situácia spôsobuje frustráciu tých, ktorí pracujú na široko chápanej téme migrácie.

9. Slovensku v oblasti manažovania migrácie chýbajú prepracovanejšie strategické materiály a politiky, ale predovšetkým chýba ucelená vízia alebo doktrína migračných a integračných politík v krajine. Vízia ďalšieho vývoja a celková filozofia budúcich prístupov vo vzťahu k migrácii je nevyhnutná pre konzistentnosť budúcich politík i pre budovanie kapacít potrebných na zvládanie výziev spojených so široko chápanou problematikou zahraničnej migrácie na Slovensko.

10. Postoje k cudzincom žijúcim na Slovensku štrukturálne ovplyvňuje etnizácia verejného priestoru a ochrana etnizovanej „jadrovej“ skupiny. Namiesto delenia na občanov a neobčanov je z údajov a fókusových skupín zřejmé delenie na Slovákov, neslovákov a neobčanov. Tento štrukturálny problém vo vzťahu k iným bol viditeľný vo výsledkoch párových výrokov zo začiatku kvantitatívneho výskumu i z fókusových skupín.

10.

Odporúčania komunikačných stratégií

Vychádzajúc zo záverov štúdie možno navrhnúť základné odporúčania komunikačných stratégií smerom k väčšinovej populácii. Výskum vo svojej kvantitatívnej i kvalitatívnej časti ukázal, že mnohé z tém týkajúcich sa široko chápanej témy migrácie je možné komunikovať obyvateľom Slovenska s väčšou úspešnosťou ako doteraz. Podobne, ako tomu bolo v minulých rokoch pri postupných zmenách pohľadu obyvateľstva na azylantov prichádzajúcich na Slovensko, je možné zreálnovať pohľady obyvateľstva na migrantov. Desať odporúčaní je navrhnutých bez ohľadu na ich realizovateľnosť v krátkodobom horizonte a nemajú technický charakter:

1. Štátna správa, mimovládne organizácie i samosprávy by sa mali systematicky snažiť odbúravať predsudky o migrantoch a cudzincoch na Slovensku, ktoré, ako ukázali výsledky kvantitatívneho výskumu i fókusových skupín, sú vo väčšine postavené na nepresných, neúplných alebo celkom nepravdivých informáciách. **Súčasťou komunikačnej stratégie by malo byť najmä predstavenie obrazu a potrieb typického migranta na Slovensko, ktorý sa s nezhoduje s jeho obrazom v percepcii väčšiny obyvateľov Slovenska.** Pre túto komunikáciu treba získať najmä verejnoprávne médiá a postupne zapracúvať základné informácie o cudzincoch do školských osnov. Je zrejmé, že názory na cudzincov sa nezmenia, kým populácia nebude vidieť cudzinca inak ako azylanta alebo trhovníka, ktorý predáva lacné oblečenie.

2. Cudzincov treba predstaviť takých, akí sú v realite – ako ekonomický prínos pre Slovensko. Pre takýto cieľ je nevyhnutné získať politické elity, a preto by sa komunikačná stratégia mala zamerať na prácu s politickými stranami a záujmovými združeniami. **Cieľom komunikačnej stratégie by malo byť vyjasnenie pojmu štatisticky väčšinového „cudzinca na Slovensku“: muž, pracujúci, aktívny, prichádzajúci z krajín EÚ, starajúci sa o svoju domácnosť, ktorý je pre ekonomiku prínosom a nie stratou.** Doterajšie snahy o formulovanie politik migrácie a integrácie i konkrétne zmeny v manažmente migrácie boli neúplné a často neúspešné i preto, že agendu migrácie si neosvojila ani jedna politická strana.

3. Inštitúcie zaoberajúce sa otázkami migrácie by sa zároveň mali dlhodobo sústrediť i na vyjasňovanie a zdôrazňovanie významu a dopadov migrácie na spoločnosť v globalizovaných časoch vo všeobecnosti. **Komunikačné stratégie by sa mali zamerať na vyjasnenie toho, že Slovenská republika sa migrácii nevyhne, a to ani jej pozitívnym, ani negatívnym dopadom.** Cieľom dlhodobej a permanentnej komunikačnej stratégie by malo byť informovanie o migrácii ako prirodzenom jave v čase neskorej moderny.

4. Dôležitou súčasťou komunikačných stratégií by malo byť objasňovanie demografickej krízy a možností jej riešenia prostredníctvom migrácie. Práve diskusia o nízkom prirodzenom prírastku na Slovensku, ktorý už nebude vzhľadom na zmeny hodnotových orientácií a ašpirácií ľudí v súčasnosti riešiteľný iba podporou vlády vo vzťahu k mladým rodinám, je najreálnejšia šanca ovplyvniť obyvateľstvo v jeho pohľadoch na migráciu. **Komunikačná stratégia by sa mala sústrediť na charakterizovanie príchodu cudzincov na Slovensko predovšetkým ako šance.**

5. Štátne orgány by sa mohli v záujme rozvinutia širšej diskusie snažiť sprostredkovať zásady migračnej a integračnej politiky verejnosti a prizvať širokú odbornú verejnosť, aby sa sformulovala vízia, resp. doktrína migračnej politiky Slovenska. **Komunikačná stratégia by sa mala zamerať na systematické informovanie verejnosti o krátkodobých a dlhodobých cieľoch Slovenskej republiky v oblasti migrácie.**

6. Vo vzťahu k mnohým problémom, ktorým čelia cudzinci na Slovensku, je žiaduce **zamerať komunikačné stratégie i na zoznámenie komunít cudzincov s inštitucionálnym pokrytím témy migrácie zo strany štátnej správy a diskutovať s reprezentatmi rôznych skupín cudzincov o plánovaných legislatívnych zmenách.** Legislatívne zmeny z nedávnej minulosti (ako napríklad zákon o slovenskom občianstve č. 344/2007 Z. z. alebo zákon č. 201/2007 Z. z. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností) by sa v prípade širšej celospoločenskej diskusie mohli prijať v menej reštriktívnej podobe.

7. Vzhľadom na silnú etnizáciu verejnej sféry je vhodné usilovať sa o jej postupnú deetnizáciu. To by si vyžadovalo postupne pristúpiť k mnohým zmenám v školských osnovách alebo prípadným zmenám ústavnej kodifikácie pozície slovenského národa a národnostných menšín žijúcich na území Slovenskej republiky (bližšie pozri Vašečka, 2008). **S cieľom meniť vzťah a postoje k cudzincom na Slovensku sa spája ochota rozvinúť diskusiu o možnom posune smerom k politickému národu.**

8. Vzhľadom na etnocentrický obraz majoritnej populácie bude nevyhnutné citlivo meniť mediálny, spoločenský a politický diskurz na tému diverzity, menšín, migrantov či Slovákov, ktorí nezapadajú do mytologizovaného obrazu Slováka. **Komunikačné stratégie by sa mali zamerať na systematickú dekonštrukciu toho, čo znamená byť Slovák v 21. storočí, a na zvýrazňovanie pluralizácie, premenlivosti a kontextuálnosti identít v čase neskorej moderny.**

9. Vzhľadom na vedomostné nedostatky obyvateľov Slovenska o cudzincoch a menšinách bude potrebné pristúpiť k doplneniu školských osnov. Slabé vedomosti o menšinách sa priamo podieľajú na reprodukcii stereotypov o cudzincoch na Slovensku a o procesoch migrácie, ktorej meniaci sa charakter v 21. storočí ostáva pre prevažnú väčšinu obyvateľov Slovenska neznámy. **Komunikačné stratégie by sa mali zamerať na zvyšovanie povedomia o základných aspektoch života vybraných skupín cudzincov žijúcich na Slovensku.** Tie by sa mohli realizovať prostredníctvom médií, doplnením školských osnov, aby sa predchádzalo automatickému preberaniu predsudkov od staršej generácie, ďalej podporou výskumu skupín cudzincov žijúcich na Slovensku, podporou detských záujmových aktivít zameraných na lepšie spoznávanie medzi komunitami alebo podporou kinematografie a literárnych výstupov zameraných na spolužitie slovenskej majority a rôznych migrantských skupín.

10. Vzhľadom na zmeny postojov k migrácii a cudzincom u mladých ľudí, ktorí mali možnosť žiť určitý čas v zahraničí, je vhodné **zamerať komunikačné stratégie aj na podporu všetkých typov študentských i profesionálnych výmen do zahraničia.**

11.

Bibliografia

- ALEXANDER, J. C. Core Solidarity, Ethnic Outgroup, and Social Differentiation. In Alexander, J. C. (ed.). *Action and its Environment. Towards a New Synthesis*. New York: Columbia University Press, 1988.
- BARGEROVÁ, Z., DIVINSKÝ, B. Integrácia migrantov v Slovenskej republike. Výzvy a odporúčania pre tvorcov politik. Bratislava: Medzinárodná organizácia pre migráciu, 2008.
- BARŠA, P. *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003.
- BAUMAN, Z. *Individualizovaná spoločnosť*. Praha: Mladá fronta, 2004.
- CASTLES, S. M, MILLER, J. *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. Basingstoke: Macmillan Press, 1998.
- DIVINSKÝ, B. *Migračné trendy v Slovenskej republike po vstupe krajiny do EÚ (2004 – 2008)*. Bratislava: Medzinárodná organizácia pre migráciu, 2009.
- Gallová-Kriglerová, E., Kadlečíková, J. et al. *Kultúrna rozmanitosť a jej vnímanie žiakmi základných škôl na Slovensku*. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti, 2009.
- Gallová-Kriglerová, E., Kadlečíková, J., Lajčáková, J. *Migranti. Nové pohľady na staré problémy. Multikulturalizmus a kultúrna integrácia migrantov na Slovensku*. Bratislava: Centrum pre výskum etnicity a kultúry, 2009.
- JOPPKE, C. *Beyond National Models: Civic Integration Policies for Immigrants in Western Europe*. West European Politics, Vol. 30, No. 1, 1 – 22, January 2007.
- LEVITT, P, GLICK SCHILLER, N. Conceptualizing Simultaneity: A Transnational Social Field Perspective on Society. In *International Migration Review*, Volume 38, Number 3 (Fall 2004). Academic Research Library, 2004.
- MOROKVASIC, M. „Settled in Mobility“: Endengering Post-wall Migration in Europe. In *Feminist Review* 77, 2004.
- POPPER, M., BIANCHI, G., LUKŠÍK, I., SZEGHY, P. *Potreby migrantov na Sloven-*

- sku. Bratislava: Medzinárodná organizácia pre migráciu, 2006.
- SALES, R. *Understanding immigration and refugee policy: contradictions and continuities*. Bristol, UK: Policy Press, 2007.
 - SMITTER HEISLER, B. The Sociology of Immigration. From Assimilation to Segmented Integration, from American Experience to the Global Arena. In B. C. Brettell, HOLLIFIELD, J. (eds.) *Migration theory. Talking across Disciplines*. New York: Routledge, 2000.
 - SZALÓ, C. *Transnacionální Migrace. Proměny Identit, Hranic a Vědění o Nich*. Brno: CDK, 2007.
 - Transatlantic Trends. *Immigration*. Washington, D. C.: German Marshall Fund of the US, 2009.
 - VAŠEČKA, M. Nationalized Citizenship in Central European countries. In Vašečka, M. (ed.) *Processes of redefinition and reconstruction of the term nation in Central Europe*. Bratislava: Center for the Research of Ethnicity and Culture, 2008.
 - VAŠEČKA, M. O vzťahoch k iným a k sebe: O diverzite v krajine pod Tatrami. In Bútorá, M., Kollár, M., Mesežnikov, G., Bútorová, Z. (eds.): *Kde sme. Mentálne mapy Slovenska*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky & Kalligram, 2009.
 - WALLACE, C. Conceptual Challenges from the New Migration Space. In *Patterns of Migration in Central Europe*. Wallace, C., Stola, D. (eds.), 2001. Basingstoke: Palgrave, 2001.
 - WIMMER, A., GLICK SCHILLER, N. Methodological nationalism, the social science, and the study of migration: An essay in historical epistemology. In *International Migration Review*, Volume 37, Number 3, 2003 (Fall 2003): 576 – 610.

Prílohy

1. Dotazník. Prvostupňové triedenie

Predkladáme vám dotazník, ktorého cieľom je zistiť názory obyvateľov Slovenska na problematiku zahraničnej migrácie na Slovensko a názory na cudzincov, ktorí na Slovensku žijú. Táto otázka je, ako určite viete, stále aktuálnejšia aj v podmienkach Slovenskej republiky. Otvorené hranice prinášajú migráciu v rámci Európskej únie i mimo nej.

Dotazník je anonymný a váš názor nás zaujíma, aby bolo zrejmé, ako rozmýšľa celá populácia Slovenska, nie iba tí, ktorí rozhodujú o otázkach migrácie. Pamätajte, že nie je zlý alebo dobrý názor, je iba váš názor a budeme radi, ak otvorene odpoviete na naše otázky v súlade s tým, ako to cítite.

V dotazníku sa používa označenie cudzinec. Dovoľte malé vysvetlenie. V dotazníku máme záujem zistiť názory obyvateľov Slovenska na cudzincov, ktorí žijú na Slovensku. Mnohí z nich sa snažia integrovať do slovenskej spoločnosti. V mnohých prípadoch ide o ľudí z krajín EÚ, ale veľmi často o ľudí z rôznych krajín sveta. Nejde nám teda o názor na ľudí, ktorí na Slovensko prichádzajú ako turisti alebo ostávajú na Slovensku krátke obdobie, ale o tých, ktorí medzi nami žijú alebo sa budú v budúcnosti snažiť žiť.

A1. Percepčia Slovenska vo vzťahu k inakosti, vnímanie diverzity, sebapercepčia majority

1. Teraz vám budem postupne čítať dvojice výrokov. Z každej dvojice vyberte, prosím, jeden výrok, ktorý lepšie zodpovedá vášmu osobnému názoru.

1a

	Počet	(%)
Na Slovensku by mali žiť ľudia z rôznych kultúr. Obohatilo by to aj nás.	542	51,5
Slovensko je krajina Slovákov a tak by to malo zostať.	470	44,6
Nevie, neodpovedal.	41	3,9

1b

	Počet	(%)
Nezáleží na tom, z akej kultúry ľudia pochádzajú. Ak chcú, dokážu spolu žiť rôzne národnosti.	788	74,8
Ľudia z rôznych kultúr sa natoľko odlišujú, že nikdy nedokážu spolu existovať.	236	22,4
Nevie, neodpovedal.	29	2,7

1c

	Počet	(%)
Som rád/rada, ak som medzi ľuďmi rôznych kultúr. Cítim sa medzi nimi dobre.	527	50,1
Cítim sa dobre len medzi Slovákami. Iné národnosti mi nevyhovujú.	426	40,5
Nevie, neodpovedal.	99	9,4

2. Z nasledujúcich dvojíc výrokov vyberte ten, ktorý lepšie zodpovedá vášmu osobnému názoru.

2a

	Počet	(%)
Na to, aby sme vedeli dobre spolunažívať s inými národnosťami, mali by sme sa o nich dozvedieť čo najviac.	846	80,4
Na spolužitie s inými kultúrami nie je potrebné o nich nič vedieť.	175	16,6
Nevie, neodpovedal.	32	3

2b

	Počet	(%)
Od ľudí z iných kultúr sa môžem naučiť veci, ktoré by som sa nikde inde nenaučil/a.	689	65,4
Nepotrebujem iné znalosti ako tie, ktoré dostávam vo svojom prostredí.	327	31
Nevie, neodpovedal.	37	3,5

2c

	Počet	(%)
O cudzincoch žijúcich na Slovensku sa nevie takmer nič. Bolo by dobré, keby sme o nich mohli vedieť viac.	512	48,6
Cudzinci žijúci na Slovensku sú dostatočne „viditeľní“. Všade sa o nich hovorí.	464	44,1
Nevie, neodpovedal.	77	7,3

3. A čo nasledujúce dvojice výrokov? Ktorý z dvojice výrokov lepšie zodpovedá vášmu osobnému názoru?

3a

	Počet	(%)
Bolo by dobré, aby v našom meste/našej dedine žilo čo najviac ľudí z odlišných kultúr. Život by bol zaujímavejší.	426	40,5
V našom meste/našej dedine by nemali žiť ľudia, ktorí sa kultúrne odlišujú. Spôsobili by to samé problémy.	469	44,5
Nevie, neodpovedal.	157	15

3b

	Počet	(%)
Rád/a sa zúčastňujem na akciách, kde môžem stretnúť ľudí z odlišných kultúr.	407	38,6
Najradšej sa zabávam s ľuďmi, ktorí sa odo mňa príliš neodlišujú.	591	56,2
Nevie, neodpovedal.	55	5,2

3c

	Počet	(%)
Ak sa cudzinci žijúci na Slovensku neprispôbia Slovákom, mali by byť obmedzené ich práva.	529	50,3
Cudzinci žijúci na Slovensku pochádzajú z odlišného kultúrneho prostredia a my by sme im nemali brániť si ho uchovať.	435	41,3
Nevie, neodpovedal.	89	8,5

A2. Miera tolerancie a otvorenosti voči cudzincom na Slovensku**4. Problematika cudzincov na Slovensku v súčasnosti začína vystupovať do popredia. Prichádzate vy osobne do kontaktu s cudzincami?**

	Uviedol	(%)
1. Ja sám som pôvodne cudzinec.	33	3,1
2. Mám cudzincov medzi príbuznými.	168	15,9
3. Mám cudzincov medzi dobrými priateľmi.	293	27,8
4. Mám cudzincov medzi spolupracovníkmi.	156	14,8
5. Mám cudzincov medzi najbližšími susedmi.	88	8,4
6. Stretávam sa s cudzincami pravidelne, s niektorými z nich sa pozdravím a občas porozprávam.	292	27,7
7. Stretávam sa s cudzincami len príležitostne, na ulici, v obchode, v autobuse.	575	54,6
8. Neprichádzam vôbec do osobného kontaktu s cudzincami.	798	75,8
9. Nevie, neodpovedal (nečítať).	3	0,3

5. Na postavenie cudzincov v spoločnosti dnes existuje veľa názorov. Niektorí ľudia hovoria, že cudzinci sú na Slovensku diskriminovaní, iní hovoria, že sú uprednostňovaní. Čo si o tom myslíte vy?

	Počet	(%)
1. Cudzinci sú u nás diskriminovaní.	149	14,1
2. Cudzinci sú u nás uprednostňovaní.	132	12,6
3. Cudzinci sú u nás na tom tak isto ako ostatní.	674	64,1
9. Nevieť/bez odpovede.	97	9,2

A3. Miera akceptácie cudzincov na Slovensku, sociálna dištancia vo vzťahu k cudzincom

6. Prekážalo by vám, keby...?

1 = áno, prekážalo by mi to

2 = nie, neprekážalo by mi to

9 = nevie, neodpovedal (nečítať)

	áno		nie		nevieť/ bez odpovede	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
A. ... cudzinci žili na Slovensku?	89	8,5	920	87,4	43	4,1
B. ... cudzinci žili vo vašej obci/vašom meste?	186	17,7	832	79	35	3,4
C. ... cudzinci žili vo vašej štvrti?	234	22,3	775	73,6	43	4,1
D. ... cudzinci žili vo vašom susedstve?	305	29	667	63,4	80	7,6
E. ... cudzinci sa stali súčasťou vašej rodiny?	325	30,8	577	54,8	151	14,3
F. ... ste dostali pri transfúzii krv cudzinca?	312	29,6	556	52,8	185	17,6

A4. Obraz cudzinca v očiach verejnosti

7. Keď sa povie „cudzinec žijúci na Slovensku“, každý z nás si predstaví niečo iné. Čo vám napadne, keď sa povie „cudzinec žijúci na Slovensku“? Nepremýšľajte nad svojou odpoveďou dlho, uveďte, prosím, spontánne všetko, čo vám napadne! A čo ešte? Ešte niečo ďalšie?

.....

.....

.....

B1. Postoje verejnosti k zahraničnej migrácii a migrantom žijúcim na Slovensku

8. Očakávate, že sa v najbližších 5 rokoch zvýši počet cudzincov na Slovensku? Ktorá z nasledujúcich možností najlepšie zodpovedá vášmu názoru?

	Počet	(%)
1. Nie, Slovensko pre cudzincov nebude zaujímavé.	163	15,5
2. Nie, dúfam, že vláda urobí všetko pre to, aby sa počet cudzincov na Slovensku nezvyšoval.	136	12,9
3. Počet cudzincov ostane približne taký ako dnes.	340	32,3
4. Áno, počet cudzincov sa bude pomaly zvyšovať.	316	30
5. Áno, počet cudzincov na Slovensku sa bude prudko zvyšovať.	41	3,9
9. Nevie, neodpovedal (nečítať).	56	5,3

9. V niektorých mestách západnej Európy, kde žijú cudzinci, vznikajú z času na čas konflikty. Nazdávate sa, že by sa takéto konflikty mohli objaviť aj vo vašej obci/vašom meste?

	Počet	(%)
1. Nie, v našej obci takéto konflikty nehrozia.	483	45,9
2. Áno, takéto konflikty môžu hroziť, ale nebude to nič vážne a dlhodobé.	408	38,8
3. Áno, hrozia vážne konflikty.	88	8,3
9. Nevie, neodpovedal (nečítať).	74	7

B2. Celková atmosféra vo vzťahu k cudzincom a miera tolerancie voči cudzincom na Slovensku

10. Pozrite sa, prosím, na nasledujúce dvojice slov, ktoré môžu charakterizovať spoločenskú atmosféru vo vzťahu k cudzincom na Slovensku. Nepremýšľajte dlho a krížikom (X) vyznačte, čo sa vám vybaví, keď sa povie **celospoločenská atmosféra vo vzťahu k cudzincom**. Pamätajte na to, že dôležitý je najmä prvý dojem. Čím bližšie bude krížik k jednej strane, tým vyjadrite väčší súhlas s ňou. Dávajte, prosím, pozor, aby ste nevynechali nijaký riadok, a na každom urobte iba jeden krížik.

Atmosféra vo vzťahu k cudzincom

príjemná	nepříjemná	0,66
srdečná	napätá	0,56
dobrá	zlá	0,71
pokojná	dráždivá	0,72
veľkorysá	úzkoprsá	0,45
rozdeľujúca	spájajúca	0,57
podnecujúca	ubíjajúca	0,47
zmierlivá	konfliktná	0,66
vrelá	chladná	0,48
dobroprajná	závistlivá	0,58
záujem	ľahostajnosť	0,42
občianska súdržnosť	obč. izolovanosť	0,46

Pozrite sa, prosím, na nasledujúce dvojice slov, ktoré môžu charakterizovať spoločenskú atmosféru vo vzťahu k cudzincom na Slovensku. Pre každú dvojicu slov umiestnite, prosím, svoj názor na škále od 1 po 7 podľa toho, do akej miery podľa vás platí pre **celospoločenskú atmosféru vo vzťahu k cudzincom**. Číslo 1 znamená, že úplne platí charakteristika na ľavej strane, číslo 7 znamená, že úplne platí charakteristika na pravej strane. Na hodnotenie môžete, samozrejme, použiť aj ostatné čísla medzi krajnými pólmi škály, ktoré vyjadrujú odstupňovanie medzi danými dvoma charakteristikami. Pamätajte na to, že dôležitý je najmä prvý dojem, preto nepremýšľajte nad danou dvojicou vlastností prídlho a uveďte prvé, čo vám pri danej dvojici napadne.

Takže začnime. Celospoločenská atmosféra vo vzťahu k cudzincom je

príjemná	1	2	3	4	5	6	7	nepříjemná
srdečná	1	2	3	4	5	6	7	napätá
dobrá	1	2	3	4	5	6	7	zlá
pokojná	1	2	3	4	5	6	7	dráždivá
veľkorysá	1	2	3	4	5	6	7	úzkoprsá
spájajúca	1	2	3	4	5	6	7	rozdeľujúca
podnecujúca	1	2	3	4	5	6	7	ubíjajúca
zmierlivá	1	2	3	4	5	6	7	konfliktná
vrelá	1	2	3	4	5	6	7	chladná
dobroprajná	1	2	3	4	5	6	7	závistlivá
záujem	1	2	3	4	5	6	7	ľahostajnosť
občianska súdržnosť	1	2	3	4	5	6	7	občianska izolovanosť

11. Niektorí ľudia na Slovensku sa pozerajú do budúcnosti s optimizmom, iní s pesimizmom. Do akej miery vás osobne znepokojujú nasledujúce skutočnosti?

	Vôbec ma to neznepokojuje	Skôr ma to neznepokojuje	Skôr ma to znepokojuje	Veľmi ma to znepokojuje	Nevie/ bez odpovede
	Počet (%)	Počet (%)	Počet (%)	Počet (%)	Počet (%)
Kriminalita niektorých cudzincov môže postupne narastať.	45 (4,2)	267 (25,4)	497 (47,2)	217 (20,6)	27 (2,6)
Slovenská populácia nebude ochotná byť solidárna s cudzincami, ktorí nebudú mať prácu.	46 (4,4)	276 (26,2)	514 (48,8)	160 (15,2)	56 (5,3)
Veľmi sa môžu vyostriť konflikty medzi Slováckmi a cudzincami.	51 (4,9)	352 (33,4)	421 (40)	176 (16,7)	53 (5)
Štátny rozpočet sa môže dostať pod veľký tlak pre vyplácanie vysokých sociálnych dávok cudzincom.	63 (5,9)	270 (25,6)	433 (41,1)	194 (18,5)	94 (8,9)
Politici sa budú obávať pozitívne riešiť problémy niektorých cudzincov, lebo im to verejná mienka neumožní.	81 (7,7)	34 (32,5)	391 (37,1)	102 (9,7)	136 (12,9)
Neriešením problémov niektorých cudzincov sa môže posilniť neonacistická politická scéna.	50 (4,8)	229 (21,7)	470 (44,7)	199 (18,9)	105 (10)

12. Skúste si predstaviť, že ste svedkom nasledujúcej situácie. Nieкто fyzicky alebo sloвне napadne na ulici Róma. Ako by ste reagovali? (Len jedna odpoveď)

	Počet (%)
Nemiešal by som sa do toho.	553 (52,5)
Snažil by som sa privolať pomoc (napr. políciu).	366 (34,7)
Snažil by som sa mu pomôcť sám.	72 (6,9)
Neviem, čo by som urobil.	46 (4,4)
Iné:	8 (0,8)
Ak by mal pravdu Slovák, tak by som sa k nemu pridal.	1 (0,1)
Bál by som sa svedčiť.	1 (0,1)
Dal by som tomu človeku za pravdu, že nadáva Cigánovi.	1 (0,1)
Išiel by som mu pomôcť (nie Rómovi).	1 (0,1)
Kričal by som o pomoc na plné ústa.	1 (0,1)
Nereálna, opačná situácia, Róm napadne.	1 (0,1)
Podľa situácie.	1 (0,1)
Podľa situácie, prečo sa odohralo napadnutie.	1 (0,1)
Podľa situácie, buď políciu, alebo pomôcť inak, no s nimi si neradno začínať.	1 (0,1)
Podľa toho, kto bude vinný.	1 (0,1)
Pripojím sa.	1 (0,1)
Rómovia napádajú ľudí.	1 (0,1)
Rómovia napádajú nás.	1 (0,1)
Snažila by som sa zistiť príčinu napadnutia.	1 (0,1)
Bolo by mu treba ešte pridať.	1 (0,1)
Závisí od situácie.	1 (0,1)

13A. Skúste si predstaviť, že ste svedkom nasledujúcej situácie. Nieкто fyzicky alebo sloвне napadne na ulici cudzinca inej farby pleti. Ako by ste reagovali? (Len jedna odpoveď)

1. Nemiešal by som sa do toho.
2. Snažil by som sa privolať pomoc (napr. políciu).
3. Snažil by som sa mu pomôcť sám.

4. Iné (čo?)

5. Nevie, čo by som urobil.

	Počet (%)
Nemiešal by som sa do toho.	410 (38,9)
Snažil by som sa privolať pomoc (napr. políciu).	498 (47,3)
Snažil by som sa mu pomôcť sám.	89 (8,4)
Neviem, čo by som urobil.	48 (4,6)
Iné.	

B3. Vedomosti verejnosti o migrácii celkovo a o cudzincoch na Slovensku

14. Pokúste sa odpovedať na nasledujúce otázky.

14.1. Čo je ramadán?

1. moslimský pôstny mesiac	843 (80,1 %)
2. arabské slovo pre svätú vojnu	38 (3,6 %)
3. nasledovník Mohameda, od ktorého sa odvíja šíitska vetva islamu	37 (3,5 %)
9. nevie, neodpovedal (nečítať)	135 (12,8 %)

14.2. Tóra je:

1. pokrývka hlavy	322 (30,6 %)
2. moslimská modlitebňa	139 (13,2 %)
3. židovský náboženský zákon	290 (27,6 %)
9. nevie, neodpovedal (nečítať)	301 (28,6 %)

14.3. Arméni patria prevažne medzi:

1. moslimov	341 (32,3 %)
2. luteránov	61 (5,8 %)
3. do arménskej cirkvi	16 (39,5 %)
9. nevie, neodpovedal (nečítať)	235 (22,3 %)

14.4. Do ktorej jazykovej skupiny patrí albánčina?

1. ugrofínsky jazyk	137 (13 %)
2. románsky jazyk	231 (22 %)
3. samostatný nezaradený jazyk	322 (30,6 %)
9. nevie, neodpovedal (nečítať)	362 (34,4 %)

14.5. Koľko cudzincov žije v súčasnosti na Slovensku?

1. približne 8 000	223 (21,2 %)
2. približne 50 000	419 (39,8 %)
3. približne 300 000	159 (15,1 %)
9. nevie, neodpovedal (nečítať)	252 (23,9 %)

14.6. Odkedy žije na Slovensku podľa vás vietnamská komunita?

1. od čias Rakúsko-Uhorska	20 (1,9 %)
2. od čias socializmu	609 (57,9 %)
3. začali sem prichádzať až po revolúcii v roku 1989	350 (33,3 %)
9. nevie, neodpovedal (nečítať)	73 (6,9 %)

B4. Skúsenosti obyvateľov Slovenska s cudzincami

15. Každý z nás má nejaké skúsenosti s cudzincami. Nájdu sa ľudia, u ktorých prevažujú dobré a u iných, naopak, zlé skúsenosti. Ak by ste mali zhodnotiť vaše osobné skúsenosti s cudzincami, povedali by ste, že u vás prevažujú dobré alebo zlé skúsenosti?

1. rozhodne dobré	87 (8,3 %)
2. skôr dobré	328 (31,2 %)
3. ani dobré, ani zlé	423 (40,2 %)
4. skôr zlé	55 (5,2 %)
5. rozhodne zlé	12 (1,1 %)
6. nemám s cudzincami skúsenosti	135 (12,8 %)
9. nevie, neodpovedal (nečítať)	13 (1,3 %)

16. Na Slovensku žije pomerne málo cudzincov, teda ľudí z iných etník, rás a kultúr, v porovnaní s inými európskymi krajinami. Čo je podľa vás dôvodom tejto situácie? (Uveďte maximálne 3 odpovede)

Cudzincov na Slovensku je málo, pretože:

	1. odpoveď	2. odpoveď	3. odpoveď
1. Ľudia na Slovensku z nich majú strach.	182 (17,3 %)	288 (27,4 %)	533 (50,7 %)
2. Ľudia na Slovensku sa k cudzincom zle správajú.	112 (10,6 %)	71 (6,7 %)	74 (7 %)
3. Pre cudzincov je Slovensko nezaujímavá krajina.	540 (51,3 %)	112 (10,7 %)	66 (6,2 %)
4. Cudzinci sa boja rasistických útokov na Slovensku.	96 (9,1%)	211 (20 %)	76 (7,2 %)
5. Naše zákony im neumožňujú zostať tu žiť.	65 (6,1 %)	223 (21,2 %)	157 (14,9 %)
6. Iné (čo?).	11 (11 %)	130 (12,3 %)	134 (12,7%)
9. Nevie, neodpovedal (nečítať).	48 (4,6 %)	17 (1,7 %)	13 (1,2 %)

17a. Žili ste niekedy dlhšie obdobie v zahraničí? Máme na mysli viac ako 3 mesiace.

1. áno	148 (14,1 %)
2. nie	905 (85,9 %)

17b. Ak áno, v ktorej zahraničnej krajine ste žili dlhšie ako 3 mesiace? Ak ste žili dlhšie ako 3 mesiace vo viacerých zahraničných krajinách, uveďte, prosím, všetky.

.....

.....

.....

C1. Vnímanie prínosu, resp. nákladov migrácie pre spoločnosť obyvateľmi Slovenska

18. Na cudzincov, ktorí prichádzajú na Slovensko, sú rozličné názory. Mohli by ste mi povedať, či súhlasíte alebo nesúhlasíte s každým z nasledujúcich tvrdení?

	Rozhodne nesúhlasím	Skôr nesúhlasím	Skôr súhlasím	Rozhodne súhlasím	Nevie/bez odpovede
	Počet (%)	Počet (%)	Počet (%)	Počet (%)	Počet (%)
Cudzinci nám predovšetkým berú prácu.	107 (10,2)	397 (37,7)	368 (34,9)	147 (13,9)	35 (3,3)
Niektorí cudzinci rozširujú nebezpečné choroby.	67 (6,3)	244 (23,2)	442 (42)	227 (21,6)	73 (6,9)
Cudzinci a ich kultúra nás môžu obohatiť, je dobré, že už prichádzajú na Slovensko.	69 (6,5)	321 (30,5)	491 (46,7)	88 (8,3)	84 (8)
Cudzinci môžu pozitívne vplývať na rast slovenského hospodárstva.	91 (8,6)	369 (35)	413 (39,2)	59 (5,6)	121 (11,5)
Cudzinci obsadzujú zamestnanie, ktoré sú finančne nezaujímavé a ktoré občania SR nechcú vykonávať.	77 (7,3)	364 (34,5)	415 (39,5)	104 (9,8)	93 (8,9)
To je úplne jedno, kde cudzinci pôsobia. Patria do iných kultúr a to na Slovensku môže priniesť iba chaos.	155 (14,7)	455 (43,2)	243 (23,1)	97 (9,2)	104 (9,9)

19. Demografické trendy naznačujú, že postupne začína na Slovensku ubúdať populácia. Ako by podľa vášho názoru mala reagovať vláda SR, ak sa začne výrazne znižovať populácia Slovenska? (Vyberte iba jednu možnosť)

Mala by podporovať pôrodnosť zvyšovaním finančnej podpory pre rodiny s deťmi.	631 (59,9 %)
Mala by podporovať pôrodnosť znižovaním daní.	211 (20 %)
Mala by umožniť cudzincom, aby žili na Slovensku vo väčšom počte, môžu tak napomôcť zvyšovanie populácie.	35 (3,4 %)
Mala by robiť hocičo, čo zvýši stav populácie, len nie umožniť cudzincom prichádzať na Slovensko vo väčšom počte.	130 (12,3 %)
Iné (čo?).	19 (1,8 %)
Nevie, neodpovedal.	28 (2,6 %)

C2. Postoje verejnosti k charakteru migračných politík vo všeobecnosti v praxi Slovenska

20. Niektoré krajiny presne určujú, koľko cudzincov z ktorej krajiny môže bývať na ich území. V snahe obmedzovať migráciu cudzincov zaviedli kvóty pre migrantov. Prikláňali by ste sa k tomu, aby takto postupovala aj Slovenská republika – teda aby zaviedla kvóty pre migrantov?

1. rozhodne áno	307 (29,1 %)
2. skôr áno	460 (43,7 %)
3. skôr nie	176 (16,7 %)
4. rozhodne nie	40 (3,8 %)
9. nevie, neodpovedal	70 (6,7 %)

C3. Postoje verejnosti k nelegálnemu a legálnemu zamestnávaniu migrantov

21. Názory na tzv. pracovnú migráciu na Slovensko sa rôznia. Ku ktorej z nasledujúcich možností sa prikláňate vy? (Uveďte iba jednu možnosť)

1. Na Slovensku nech pracuje ktokoľvek, kto si tu nájde prácu – či už legálnu, alebo nelegálnu.	71 (6,7 %)
---	------------

2. Na Slovensku môže pracovať každý, kto si nájde legálnu prácu.	287 (27,3 %)
3. Na Slovensku môže pracovať každý cudzinec, ktorý si nájde legálnu prácu za rovnakých podmienok ako občan SR.	289 (27,5 %)
4. Na Slovensku môžu pracovať iba takí cudzinci, u ktorých zamestnávateľ preukáže, že ich reálne potrebuje a nevie nájsť na toto miesto občana SR.	209 (19,8 %)
5. Na Slovensku môžu pracovať aj cudzinci, ale určite nie za takých istých podmienok ako občania SR.	58 (5,5 %)
6. Na Slovensku by cudzinci mali pracovať iba vo výnimočných prípadoch, napríklad ak ide o vysoko kvalifikovaných pracovníkov.	77 (7,3 %)
7. Na Slovensku by nijakí cudzinci pracovať nemali.	36 (3,4 %)
9. Nevie, neodpovedal.	25 (2,4 %)

C4. Postoje k možnému zavedeniu mechanizmu podpory pracovnej migrácie smerom na Slovensko

22. Keď sa skončí svetová kríza, môže opätovne vzniknúť situácia, ktorú sme na Slovensku zažili v nedávnej minulosti – môže byť nedostatok kvalifikovanej pracovnej sily. Čo si myslíte, mala by Slovenská republika aktívne vyhľadávať kvalifikovaných migrantov v zahraničí? (Uveďte iba jednu možnosť)

1. Taká situácia nenastane, na Slovensku bude vždy dost' nezamestnaných, ktorí môžu nastúpiť do práce.	376 (35,8 %)
2. Ak to bude dôležité pre ekonomický rozvoj, je vhodné snažiť sa prilákať na Slovensko kvalifikovaných cudzincov.	339 (32,2 %)
3. Bez ohľadu na vývoj ekonomiky je potrebné snažiť sa minimalizovať migráciu na Slovensko.	149 (14,2 %)
4. Slovensko je súčasťou EÚ a otvorenosť vo vzťahu k cudzincom je dôležitou hodnotou, ktorú je dobré rozvíjať.	134 (12,8 %)
5. Iná odpoveď.	8 (0,8 %)
9. Nevie, neodpovedal.	46 (4,4 %)

23. Na Slovensku žijú rôzne skupiny cudzincov. Myslíte, že by Slovenská republika mala tým cudzincom, ktorí sú na Slovensku legálne, poskytovať podporné programy, právne poradenstvo či jazykové kurzy?

1. rozhodne áno	179 (17 %)
2. skôr áno	537 (51 %)
3. skôr nie	182 (17,2 %)
4. rozhodne nie	85 (8,1 %)
9. nevie, neodpovedal	70 (6,7 %)

D. Cudzinci žijúci na Slovensku

24. Mohli by ste mi, prosím, povedať, či je cudzincom ...

1 = áno

2 = nie

	Áno	Nie
Niekoľko z vašich príbuzných?	164 (15,6 %)	889 (84,4 %)
Niekoľko z vašich známych, priateľov?	344 (32,7 %)	709 (67,3 %)
Ste vy osobne pôvodne cudzinec?	33 (3,1 %)	1 020 (96,9 %)

25. Poznáte nejakú verejne známu osobu, ktorá žije na Slovensku, ale pochádza z inej krajiny?

1. áno	400 (38 %)
2. nie	653 (62 %)

26. Ak poznáte nejakú verejne známu osobu na Slovensku, ktorá pochádza z inej krajiny, prípadne je inej než slovenskej národnosti: Povedzte, prosím, meno takejto verejne známej osoby alebo osôb.

.....

.....

.....

E. Demografické otázky

27. Pohlavie

	Počet	(%)
Muž	505	48
Žena	548	52

28. Vek

Veková kategória	Počet	(%)
18 – 24 rokov	149	14,2
25 – 34 rokov	225	21,4
35 – 44 rokov	184	17,5
45 – 54 rokov	194	18,5
55 – 64 rokov	143	13,5
65 a viac rokov	158	15,0
Priemerný vek	43,89 roka	
Vekové rozpätie respondentov: 18 – 79 rokov		

29. Najvyššie ukončené vzdelanie

Vzdelanie	Počet	(%)
Základné	248	23,5
Stredoškolské bez maturity (vyučení)	333	31,7
Stredoškolské s maturitou	359	34,1
Vysokoškolské	113	10,8

30. Národnosť

Národnosť	Počet	(%)
Slovenská	911	86,5
Maďarská	107	10,1
Iná	36	3,4
Česká	11	1
Chorvátska	1	0,1
Róm	3	0,3
Rómska	9	0,8
Rumunská	1	0,1
Rusínska	1	0,1
Talianka	1	0,1
Ukrajinská	4	0,4
Odmietol uviesť	4	0,4

31. Počet obyvateľov obce

Veľkosť obce	Počet	(%)
Menej ako 2-tisíc obyvateľov	313	29,7
2- až 5-tisíc obyvateľov	145	13,8
5- až 20-tisíc obyvateľov	163	15,5
20- až 50-tisíc obyvateľov	168	15,9
50- až 100-tisíc obyvateľov	128	12,2
Bratislava, Košice	136	12,9

32. Kraj

Kraj	Počet	(%)
Bratislavský	123	11,7
Trnavský	110	10,4
Trenčiansky	121	11,5
Nitriansky	139	13,2
Žilinský	134	12,7
Banskobystrický	128	12,2
Prešovský	151	14,4
Košický	147	13,9

33. Vzťah k náboženstvu

	Počet	(%)
1. Ste hlboko veriaci/a	142	13,5
2. Ste veriaci/a	567	53,9
3. Nie ste rozhodnutý/á	87	8,3
4. Nie ste nábožensky založený/á	179	17
5. Ste ateista	73	6,9
9. Nevie, neodpovedal	5	0,4

34. Zamestnanie

Nekvalifikovaný alebo pomocný (manuálny) pracovník v poľnohospodárstve, priemysle, službách	55	5,2 %
Kvalifikovaný manuálny pracovník (remeselník, opravár, obsluha strojov a zariadení, pestovateľ/chovateľ)	146	13,8 %

Prevádzkový alebo obsluhujúci pracovník v službách a obchode (predavač, kaderník, vodič, kuchár, opatrovateľ)	140	13,3 %
Nižší administratívny pracovník, úradník (sekretárka, účtovník, priehradkový pracovník na pošte, v banke...)	85	8,1 %
Výkonný odborný pracovník (zdravotník/zdravotná sestra, vychovávateľ, technik, odborný referent, colník...)	80	7,6 %
Tvorivý (vysokoškolsky vzdelaný) odborný pracovník (lekár, pedagóg, právnik, vedec, analytik, informatik, umelec...)	60	5,7 %
Riaditeľ firmy/podniku, námestník, vysoký štátny úradník, politik, armádny veliteľ	1	0,1 %
Samostatne ekonomicky činný (podnikateľ, živnostník) bez zamestnancov	45	4,3 %
Samostatne ekonomicky činný (podnikateľ, živnostník) so zamestnancami	12	1,2 %
Dôchodca	241	22,9 %
Študent	74	7,0 %
V domácnosti alebo na materskej/rodičovskej dovolenke	28	2,6 %
Nezamestnaný	86	8,2 %

35. Osobný príjem respondenta

Príjem	Počet	(%)
Do 330 eur (asi do 10-tisíc Sk)	339	32,2
331 – 500 eur (asi 10- až 15-tisíc Sk)	321	30,5
501 – 660 eur (asi 15- až 20-tisíc Sk)	179	17,0
661 – 830 eur (asi 20- až 25-tisíc Sk)	85	8,1
831 – 995 eur (asi 25- až 30-tisíc Sk)	50	4,7
996 – 1 160 eur (asi 30- až 35-tisíc Sk)	25	2,4
1 161 – 1 330 eur (asi 35- až 40-tisíc Sk)	12	1,2
Vyššie 1 330 eur (vyššie 40-tisíc Sk)	2	0,2
Neviem	22	2,1
Nijaký osobný príjem	18	1,7

36. Počet členov domácnosti

Jeden	109	10,4 %
Dvaja	254	24,1 %
Traja	268	25,5 %
Štyria	288	27,4 %
Piati	88	8,3 %
Šiesti	33	3,2 %
Siedmi	8	0,8 %
Ôsmi	2	0,2 %

37. Rodinný stav

Slobodný/á	297	28,2 %
Ženatý/á	575	54,6 %
Rozvedený/á	75	7,1 %
Vdova/vdovec	78	7,4 %
Druh/družka	28	2,7 %

38. Volebné preferencie

DS	3	0,3 %
HZD	9	0,9 %
KDH	77	7,3 %
KDS	1	0,1 %
KSS	18	1,7 %
LIGA	2	0,2 %
ĽS-HZDS	38	3,6 %
MOST/HÍD	31	2,9 %
OKS	4	0,4 %
SaS	20	1,9 %
SDKÚ-DS	108	10,3 %
SDĽ	2	0,2 %
SF	10	1,0 %
SMER-SD	285	27,1 %
SMK	42	4,0 %

SNS	61	5,8 %
SZ	7	0,6 %
Iná strana	3	0,3 %
Nešiel/nešla by voliť	154	14,7 %
Nechcel odpovedať	40	3,8 %
Nevie	137	13 %

2. Fókusové skupiny. Okruhy otázok

A. Sebapercepčia majority

1. Ako vnímajú respondenti Slovensko a jeho obyvateľov z hľadiska rôznosti kultúr a ich súčasného a potenciálneho spolužitia?
2. Čo pre respondentov znamená byť Slovákom?

B. Percepčia cudzincov na Slovensku

1. Ktorých cudzincov vnímajú respondenti ako potenciálne prijateľných a ktorých nie?
2. Ako vnímajú respondenti potenciálny prínos cudzincov na Slovensku?

C. Skúsenosti s cudzincami na Slovensku

1. Aké majú respondenti prvé asociácie, keď sa povie slovo cudzinec na Slovensku a prečo?
2. Aké sú skúsenosti respondentov s cudzincami na Slovensku?

D. Postavenie cudzincov na Slovensku očami respondentov

1. Aké práva majú podľa respondentov migranti na Slovensku? Odkiaľ majú respondenti informácie?
2. Hrozia podľa respondentov v budúcnosti na Slovensku konflikty medzi „staro-usadlíkmi“ a „migrantmi“?

E. Informovanosť respondentov o základných aspektoch zahraničnej migrácie

1. Prečo podľa migrantov nastáva vo všeobecnosti migrácia? Prečo migranti prichádzajú na Slovensko?
2. Akí migranti prichádzajú podľa respondentov na Slovensko?

F. Predstavy respondentov o spôsoboch manažovania medzinárodnej migrácie

1. Ako sa dá podľa respondentov manažovať migrácia? Aké možnosti má v tejto oblasti podľa respondentov Slovensko? Ako sa majú podľa respondentov rozdeliť kompetencie medzi národné inštitúcie a EÚ?
2. Aké sú predstavy a znalosti respondentov o fungovaní medzinárodných organizácií v oblasti manažovania migrácie (UNHCR, IOM)?

G. Postoje respondentov k migrantom na pracovnom trhu

1. Aké sú postoje respondentov k podmienkam a miere ochrany pracovného trhu voči pracovným migrantom? Aké informácie majú respondenti o dopadoch pracovnej imigrácie na výkonnosť ekonomiky Slovenska?
2. Aké sú postoje respondentov k nelegálnej migrácii, ochrane štátnej hranice, kontrole práce a pobytu cudzincov zo strany štátu?
3. V čase krízy sa začína uplatňovať politika návratov migrantov zo Slovenska. Aké sú postoje respondentov k tejto politike? V akých prípadoch ju uplatňovať, prečo, akými mechanizmami, v akom rozsahu?

3. Semištruktúrované rozhovory s tvorcami verejných politik a expertmi v oblasti migrácie. Štruktúra rozhovorov

1. Celková atmosféra v slovenskej spoločnosti vo vzťahu k migrácii a integrácii cudzincov:

- 1.1. Ako by ste zhodnotili celkovú otvorenosť slovenskej spoločnosti?
- 1.2. V čom podľa vás spočívajú príčiny otvorenosti/uzavretosti?
- 1.3. Aké sú podľa vášho názoru postoje voči zahraničnej migrácii celkovo?
- 1.4. Ako podľa vás verejnosť vníma pracovnú migráciu?
- 1.5. Akú úlohu zohráva kríza pri formovaní postojov verejnosti k pracovnej migrácii na Slovensko?
- 1.6. Ktoré skupiny cudzincov podľa vás verejnosť prijíma pozitívnejšie a ktoré negatívnejšie?
- 1.7. Do akej miery je prítomný strach z medzikultúrnych konfliktov?
- 1.8. V čom vidíte príčiny súčasného stavu?

2. Informovanosť verejnosti o téme migrácie a integrácie a činnosti inštitúcií aktívnych v tejto oblasti

- 2.1. Ako by ste zhodnotili informovanosť verejnosti o téme migrácie a integrácie a činnosti inštitúcií aktívnych v tejto oblasti? Je tento priestor dostatočný? V čom

vidíte rezervy?

- 2.2. Do akej miery podľa vás migrácia a integrácia je alebo by mala byť súčasťou celospoločenského diskurzu?
- 2.3. Ako by ste zhodnotili povedomie verejnosti o dlhodobých stratégiách manažovania zahraničnej migrácie?
- 2.4. Ako vnímate informovanie verejnosti o význame integrácie cudzincov?
- 2.5. Ako vnímate informovanie verejnosti o význame a dopadoch pracovnej migrácie na slovenskú ekonomiku?
- 2.6. Ako je podľa vás verejnosť informovaná o potrebe dlhodobých stratégií riešenia otázky imigrácie?
- 2.7. Ktorí aktéri a inštitúcie by mali mať v kompetencii vytváranie, rozvíjanie a facilitáciu tohto diskurzu?
- 2.8. Ako by ste zhodnotili činnosť aktérov v zmysle naplňania cieľov informačno-komunikačných stratégií vymedzených koncepciou integrácie cudzincov?
- 2.9. Ako vnímate úlohu médií v tomto procese?
- 2.10. V čom vidíte význam informovanosti a zvyšovania povedomia verejnosti o problematike migrácie a prítomnosti migrantov na Slovensku?
- 2.11. Ako môže informovanosť verejnosti ovplyvniť implementáciu migračnej a integračnej politiky?
- 2.12. Kde vidíte priestor na zlepšenie v oblasti informovanosti verejnosti o téme zahraničnej migrácie a migračnej politike? Čo by bolo potrebné urobiť, na ktoré informácie a ich sprostredkovanie sa zamerať?

3. Migračná a integračná politika v SR očami expertov:

- 3.1. Ako vnímate súčasnú migračnú politiku SR a jej uplatňovanie v oblasti, v ktorej pôsobíte?
- 3.2. Čo považujete za pozitívne a čo, naopak, za problematické pri aplikácii migračnej politiky vo svojej sfére pôsobenia?
- 3.3. Ako by ste definovali hlavné ciele SR v oblasti migračnej a integračnej politiky?
- 3.4. Do akej miery sa darí SR tieto ciele naplňovať?
- 3.5. Aký je váš názor na rozdelenie kompetencií v oblasti medzinárodnej migrácie medzi SR a EÚ?
- 3.6. Aké sú vaše odhady o ďalšom vývoji migrácie na Slovensku?
- 3.7. Ako vnímate pripravenosť slovenskej spoločnosti na takýto vývoj?

Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v SR

Autor

Michal Vašečka (1972) je sociológ, venuje sa témam spojeným s etnicitou, nacionalizmom, sociálnou inklúziou, spoločenskou integráciou a migráciou v transnacionálnom čase. Je riaditeľom Centra pre výskum etnicity a kultúry, odborným asistentom na katedre sociológie Fakulty sociálnych štúdií Masarykovej Univerzity Brno a výskumným pracovníkom Institutu pro výzkum reprodukce a integrace společnosti. Ako visiting scholar pôsobil aj na New School University v New Yorku (1996 – 97), na University of London (1998), v rokoch 2008 – 2009 prednášal na Georgetown University vo Washingtone, D. C. Od roku 2005 prednáša aj na Ústave verejnej politiky FSEV UK v Bratislave. Michal Vašečka v minulosti pôsobil i na Ministerstve kultúry SR (1991 – 1992), v Dokumentačnom centre pre výskum slovenskej spoločnosti (1991 – 1995), v nadácii InfoRoma (1995 – 1996), v Academia Istropolitana (1995 – 1996), v Open Society Foundation (1997 – 1998) a v rokoch 1999 – 2005 v think-tanku Inštitút pre verejné otázky ako analytik a programový riaditeľ.

Anotácia

Kniha „Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v SR“ ponúka široký pohľad na rôzne aspekty zahraničnej migrácie na Slovensku a v mnohých smeroch ponúka nové informácie o téme, ktorá sa na Slovensku po roku 1989 neskúmala intenzívne a do hĺbky. Použité výskumné metódy pomohli spoznať názory populácie Slovenska na cudzincov a otázky migrácie, bližšie pomenovať obavy z migrácie, očakávania vo vzťahu k vláde a štátnej správe, ale aj odhaliť kultúrne pozadie postojov vo vzťahu k cudzincom a migrácii. Výskum priniesol viaceré poznatky, ktoré posúvajú poznanie o rôznych aspektoch migračných pohybov na Slovensku dopredu. Postoje k cudzincom a ich prípadnej migrácii najvýznamnejšie ovplyvňujú pretrvávanie predsudkov vo vzťahu k nim, celkovo menšie kontakty s cudzincami ako vo väčšine iných krajín EÚ, zamieňanie cudzincov a azylantov, percepčia obyvateľov Slovenska o vlastnej chudobe a nemožnosti „postarať sa“ o iných, ako aj presvedčenie, že cudzinec znamená pre Slovensko finančné náklady. Napriek prevažne dobrým skúsenostiam s cudzincami žijúcimi na Slovensku stereotypy a neznalosť o cudzincoch a ich živote na Slovensku vedú u mnohých k ich odmietaniu či k deklarovaným reštriktívnym postojom predovšetkým vo vzťahu k pracovnému trhu. Dôležitým aspektom je

i silná etnizácia verejného priestoru a ochrana „jadrovej“ skupiny, ktorá je silne etnizovaná – namiesto delenia na občanov a neobčanov je z údajov zřejmé delenie na Slovákov, neslovákov a neobčanov.

Vydanie tejto publikácie je financované Európskou úniou z Európskeho fondu pre integráciu štátnych príslušníkov tretích krajín
Solidarita pri riadení migračných tokov

